

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

Факультет фінансів

Кафедра банківської справи та страхування

галузь знань 07 Управління та адміністрування
спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування
освітня програма Банківський менеджмент
Форма навчання: Денна

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему «Управління кредитним портфелем банку»

здобувача Мороз Марії Василівни _____

Науковий керівник:

професор, д.е.н.

_____ Краснова І.В.

**Робота допущена до захисту перед Екзаменаційною комісією
з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувач кафедри банківської справи та страхування:
доктор економічних наук, професор _____ Примостка Л.О.

Київ 2023

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна магістерська робота містить 91 сторінку, 19 таблиць, 10 рисунків, перелік джерел посилання з 55 найменувань, 5 додатків на 7 сторінках.

«Управління кредитним портфелем банку»

Об'єкт дослідження - діяльність банків у процесі управління кредитним портфелем.

Предметом дослідження є економічні відносини, які виникають у процесі управління кредитним портфелем банку.

Метою кваліфікаційної роботи є узагальнення теоретико-методичних положень менеджменту кредитного портфеля банку, а також аналіз стану, визначення проблем та розробка рекомендацій щодо підвищення ефективності управління кредитним портфелем банків в Україні.

Досягнення поставленої мети передбачає необхідність розв'язання таких завдань:

- 1) з'ясувати сутність та охарактеризувати кредитний портфель банку;
- 2) розглянути основні методики та особливості управління кредитним портфелем банку;
- 3) розглянути нормативно – законодавче забезпечення менеджменту кредитного портфеля банку;
- 4) провести ретроспективний аналіз кредитного портфеля банків України та визначити основні тенденції;
- 5) проаналізувати стан і практику управління кредитним портфелем банку;
- 6) виділити і охарактеризувати основні проблеми менеджменту кредитного портфеля банків України та визначити шляхи їх вирішення;
- 7) визначити напрями удосконалення управління кредитним ризиком банку;
- 8) обґрунтувати перспективні методи управління простроченими кредитами банку.

Практичне значення одержаних результатів полягає у виявленні основних тенденцій та проблем притаманних менеджменту кредитного портфеля банку, а також у визначенні основних шляхів підвищення ефективності управління кредитним портфелем.

Рік виконання кваліфікаційної магістерської роботи 2023.

Рік захисту роботи 2023.

Ключові слова: *кредит, кредитний портфель банку, менеджмент кредитного портфеля, проблемна заборгованість, кредитний ризик.*

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОРТФЕЛЕМ БАНКУ	7
1.1 Сутність та характеристика кредитного портфеля банку.....	7
1.2 Особливості та методи управління кредитним портфелем банку.....	16
1.3 Законодавче і нормативне забезпечення менеджменту кредитного портфеля банку	27
РОЗДІЛ 2 АНАЛІТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОРТФЕЛЕМ БАНКІВ В УКРАЇНІ	34
2.1 Аналіз тенденцій формування кредитного портфеля банками України	34
2.2 Аналіз практики та ефективності управління кредитним портфелем в АТ «Укрсиббанк»	47
2.3 Проблеми управління кредитними портфелем в банках України.....	62
РОЗДІЛ 3	71
ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПІДХОДІВ ДО УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОРТФЕЛЕМ БАНКІВ В УКРАЇНІ.....	71
3.1 Проблеми та напрями підвищення ефективності управління кредитним ризиком в банках.....	71
3.2 Пошук шляхів управління проблемною заборгованістю банків для підвищення ефективності	81
ВИСНОВКИ	90
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ.....	95
ДОДАТКИ	101

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АТ – Акціонерне товариство;

ВВП – Внутрішній валовий продукт;

ЗУ – Закон України;

КБ – Комерційний банк;

НБУ – Національний банк України;

NPL – Частка непрацюючих кредитів

ВСТУП

Актуальність теми. Кредитні операції українських банків посідають одне з провідних місць серед інших активних операцій. Надання кредитів і проведення кредитної політики є найпоширенішими видами діяльності банківських установ для отримання доходу.

У структурі балансу банку кредитний портфель розглядається як єдине ціле та складова частина активів, яка має свій рівень прибутковості та ризику. Тому для успішного кредитування – забезпечення повернення позик і підвищення прибутковості кредитних операцій банки повинні застосовувати ефективні та гнучкі методи управління кредитним портфелем.

Стабільність, репутація та фінансовий успіх банку значною мірою залежать від структури та якості його кредитного портфеля. Фінансовий дисбаланс банків знижує загальну довіру до кредитної системи держави, а це також впливає на інші сектори економіки.

Усе це потребує теоретичного обґрунтування сутності управління кредитним портфелем банку, оскільки ефективний розвиток банківської системи країни в контексті забезпечення стабільності та прибутковості діяльності комерційних банків напряму залежить від якісної організації менеджменту кредитного портфеля.

Аналіз останніх досліджень і публікацій за темою. Дослідженням сутності та управління кредитним портфелем банку присвячено роботи таких науковців як: С. М. Аржевітін, Ю.В. Бугель, В.М. Голуб, Е.Дж. Долан, О.Т. Євтух, А. М. Мороз, І. Б. Охрименко, Л.О. Примостка, П. М. Чуб, Р. І. Шевченко та ін.

Ученими і практиками зроблено вагомий внесок у розвиток теорії і практики менеджменту кредитного портфеля банку. Разом з тим потребують поглибленого вивчення методи удосконалення управління кредитним портфелем банку. Оскільки проблеми, що виникають внаслідок неефективного його

менеджменту, супроводжують банківську діяльність вже протягом довго періоду. Водночас банками та регулятором в особі Національного банку України не сформованого єдиного ефективного підходу та чітко не визначено перелік методів, що забезпечують дієву роботу у даному напрямку.

Метою кваліфікаційної роботи є узагальнення теоретико-методичних положень менеджменту кредитного портфеля банку, а також аналіз стану, визначення проблем та розробка рекомендацій щодо підвищення ефективності управління кредитним портфелем банків в Україні.

Об'єкт дослідження - діяльність банків у процесі управління кредитним портфелем.

Предметом дослідження є економічні відносини, які виникають у процесі управління кредитним портфелем банку.

Досягнення поставленої мети передбачає необхідність розв'язання таких завдань:

- 1) з'ясувати сутність та охарактеризувати кредитний портфель банку;
- 2) розглянути основні методики та особливості управління кредитним портфелем банку;
- 3) розглянути нормативно – законодавче забезпечення менеджменту кредитного портфеля банку;
- 4) провести ретроспективний аналіз кредитного портфеля банків України та визначити основні тенденції;
- 5) проаналізувати стан і практику управління кредитним портфелем в АТ «Укрсиббанк»;
- 6) виділити і охарактеризувати основні проблеми менеджменту кредитного портфеля банків України та визначити шляхи їх вирішення;
- 7) визначити напрями удосконалення управління кредитним ризиком банку;
- 8) обґрунтувати перспективні методи управління простроченими кредитами банку.

Методи дослідження. У магістерській роботі для комплексного вирішення поставлених завдань використано такі загальнонаукові методи дослідження: діалектичного пізнання – для узагальнення теоретико-методичних та організаційних засад менеджменту кредитного портфеля банку; аналізу та синтезу – для вивчення чинних методичних підходів до аналізу управління кредитним портфелем; таблично-графічного методу для візуалізації даних; аналітичних та структурних групувань; статистично-економічний – для оцінки поточного стану кредитного портфеля банків України; системного підходу – для обґрунтування висновків і пропозицій.

Інформаційною базою дослідження є: праці вітчизняних та зарубіжних вчених в галузі фінансів, кредитного менеджменту, оцінки ризиків, законодавчі і нормативно-правові акти, що визначають методичні основи і регламентують діяльність банків у сфері кредитування фізичних осіб, офіційні матеріали Державної служби статистики України, Національного банку України, фінансова звітність АТ «Укрсиббанк».

Практичне значення одержаних результатів полягає у виявленні основних тенденцій та проблем притаманних менеджменту кредитного портфеля банку, а також у визначенні основних шляхів підвищення ефективності управління кредитним портфелем.

Кваліфікаційна магістерська робота містить 91 сторінку, 19 таблиць, 10 рисунків, перелік джерел посилання з 55 найменувань, 5 додатків на 7 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОРТФЕЛЕМ БАНКУ

1.1 Сутність та характеристика кредитного портфеля банку

Кредитування є найважливішим напрямком активної діяльності банку, результатом якого є кредитний портфель банку, що становить переважно від 35 до 80% загальних активів банку [1, с.248].

Розуміння процесу управління кредитним портфелем банк доцільно розпочати із трактування дефініцій «портфель» та «кредитний портфель». Якщо розглядати поняття «портфель» (від фр. porte — несуча, feuilles — аркуші паперу), то більшість тлумачних словників трактують його як певну «сукупність» чогось, залежно від характеристики портфеля. Зарубіжні дослідники-економісти Долан Е.Дж. та Кэмпбел К.Д. надають слідуєчі визначення портфеля банку, як: «...сукупність активів та пасивів банку». Таке трактування визначення поняття «портфель банку» доцільно вважати широким [7, с. 88].

У науковій літературі вченими-економістами поняття кредитного портфеля розглядається по-різному. Одні автори пов'язують поняття кредитного портфеля з активами і пасивами банку, інші - з кредитними операціями, треті вважають, що кредитний портфель є класифікованою сукупністю, а не просто групою окремих елементів. Розглянемо деякі визначення поняття «кредитний портфель», які дають різні економісти та сформулюємо найбільш точне визначення.

Щодо сутності поняття «кредитний портфель» у вітчизняних наукових колах умовно розподіляються таким чином. Одна група дослідників визначає кредитний портфель як сукупність уже виданих позик, тобто враховується факт завершення кредитного процесу. Інша зосереджена на процесах планування та

управління лініями розміщення позикових коштів. Порівняльну характеристику концепцій кредитного портфеля більш детально відображено у табл. 1.1.

Таблиця 1.1 – Порівняльна характеристика концепцій кредитного портфеля

Автор	Зміст концепції кредитного портфеля банку
1. Кредитний портфель як результат (сукупність кредитів)	
Виноградня В. М.	Кредитний портфель банку – це сукупність всіх кредитів, наданих за певний період часу.
Гелашвілі Г.Г.	Кредитний портфель – це сукупність всіх кредитів, що надані банком своїм клієнтам, а також сукупність інших активних операцій.
2. Кредитний портфель як процес управління	
Гончарова А. С.	Кредитний портфель є не просто пасивно сформованим набором позичок, а результатом активних, цілеспрямованих дій банку, що динамічно розвивається, суто управлінським співвідношенням між різними видами кредитів.
Герасимович А.М., Алексеєнко М.Д., Парасій-Вергуненко І.М. та ін.	Кредитний портфель – це сукупність кредитів, наданих банком на певну дату з метою одержання доходу у вигляді відсотків.
Бугель Ю.В.	Формування кредитного портфеля забезпечує ефективний кредитний процес, який слід розглядати як стан ініціювання й складання кредитних заявок, ідентифікацію позичальників, затвердження кредиту, адміністрування кредиту, рух кредитного потоку, управління кредитним ризиком, який дозволяє досягти максимальної рентабельності кредитної діяльності при збереженні ліквідності та фінансової стійкості банківських установ і банківської системи в цілому.
Дзюблюк О.В.	Складний процес що передбачає: 1) визначення критеріїв оцінки якості кредитів, що утворюють кредитний портфель банку; 2) формування структури кредитного портфеля відповідно до розмірів груп, класифікованих за ступенем якості кредитів; 3) моніторинг кредитного ризику, формування резервів і коригування структури кредитного портфеля.
Лисенок О. В.	Кредитний портфель – це процес формування стратегії управління кредитними операціями, який є основою стратегії і політики управління кредитним портфелем, є необхідною умовою підвищення ефективності фінансово-економічної діяльності банків, раціональної організації кредитного процесу та зниження рівня кредитних ризиків.
Молдавська О. В.	Формування кредитного портфеля передбачає використання методів оцінки та управління на рівні економіки, банку, видів кредиту.

Джерело: складено автором

Примітка Л.О. визначає, що кредитний портфель банку – це «сукупність всіх кредитів, наданих банком для одержання доходів» [18, с. 110]. Примісткою Л.О. чітко вказує на мету формування кредитного портфеля – одержання доходу.

Проте необхідно зауважити, що під кредитним портфелем необхідно розуміти не просто сукупність всіх наданих кредитів.

Однозначне та чітко визначене трактування кредитного портфеля відсутнє в законодавстві. Так, в Законі України «Про банки і банківську діяльність» визначеного перелік банківських послуг (портфель), таким чином окреслено визначення портфеля, як переліку укладених, діючих угод щодо залучення та розміщення ресурсів [10 ст. 47, 49]. Згідно з Постанови НБУ «Про затвердження Інструкції про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків» (втрата чинності 27.03.2009 р.) кредитний портфель - сукупність усіх позик, наданих банком з метою отримання доходу [11].

Доцільно вважати, що ці два підходи доповнюють один одного, тобто кредитний портфель як сукупність кредитів відповідає вимогам банку за напрямками кредитування.

В економічній літературі присутня досить велика кількість визначень дефініції «кредитний портфель», проте виділимо ключові характеристики поняття враховуючи кожне із визначень (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 – Формалізація підходів до визначення поняття «кредитний портфель»

Поняття певної смислової групи	Частота зустрічань у визначеннях*				
	1	2	3	4	5 ≤
Сукупність позик/кредитів					✓
Інструменти		✓			
Сукупність фінансових активів		✓			
Кредитна політика					✓
Результат діяльності		✓			
Класифікація				✓	
Кошти	✓				
Ризик			✓		
Прибутковість/дохід				✓	
Взаємозв'язок/залежність				✓	
Не тільки позики			✓		

* Частота від 1-5, де 1 – дуже низька частота, а 5 – дуже висока частотність

Проаналізувавши думки багатьох авторів, слід зазначити, що кредитний портфель банку не слід розглядати лише як просту сукупність кредитів, необхідно

акцентувати увагу на ролі кредитного портфеля як втілення кредитної політики банку, яка в свою чергу є невід'ємною частиною його загальної стратегії розвитку.

Кредитний портфель банку слід трактувати як інструмент банківського менеджменту з оптимізації кредитних продуктів, який забезпечує кредитоспроможність кредитного портфеля з урахуванням його ризиковості, ліквідності, дохідності, швидкості відновлення й ступеня оновлення та забезпечує високу ефективність діяльності банку.

Отже, ознайомившись із працями багатьох науковців, варто зазначити, що кредитний портфель є частиною банківського портфеля та може розглядатися як інструмент макрорегулювання, процес планування кредитної політики чи як сформована сукупність виданих кредитів. Узагальнюючи, можемо сформулювати, власне визначення поняття «кредитний портфель банку» - це сукупність наданих банком кредитів, класифікованих на основі різних критеріїв, з метою отримання планованого рівня доходу, забезпечуючи тим самим платоспроможність банку за прийняттого рівня кредитного ризику.

Формування кредитного портфеля виступає одним із ключових моментів у діяльності банку, що дає змогу більш чітко відпрацювати тактику та стратегію його розвитку, покращує можливості кредитування клієнтів і сприяє розвитку ділової активності на ринку.

Основними цілями формування кредитного портфеля є:

- мінімізація рівня ризиків кредитного портфеля;
- додержання необхідної ліквідності кредитного портфеля;
- високий рівень доходу в поточному періоді;
- високий темп очікуваного доходу в майбутній довгостроковій перспективі [12, с. 10].

З визначення банківського кредиту як позичкового капіталу банку у грошовій формі, що передається у тимчасове користування за умов відповідної застави, повернення у певний строк, оплати та цільового характеру використання, впливає, що об'єктом кредитного портфеля є позичена вартість, а суб'єктами –

юридичні та фізичні особи, які є боржниками або контрагентами за кредитними операціями [13, с. 293].

Отже, кредитний портфель включає кредитні операції, які за економічним змістом можна згрупувати в чотири основні групи:

- надані кредити (строкові, прострочені та пролонговані) усім категоріям позичальників;
- кошти, розміщені в інших банках і НБУ (на строк і на вимогу (активні залишки));
- усі види гарантій за позиками та розрахунками (включаючи покриті акредитиви, акцепти, авалі);
- кредитні зобов'язання (зобов'язання надати кошти в тимчасове користування на певних умовах, наприклад відкриття кредитної лінії, укладення договору про надання гарантійного (резервного) кредиту) [13, с. 293].

Кредитний портфель банку можна класифікувати за багатьма критеріями (рис. 1.1). Зауважимо, що згідно законодавства передбачено розрахунок величину кредитного ризику по всіх кредитних портфелях як сукупний розмір кредитного

ризика за цими операціями, на груповій та індивідуальній основі.

Рисунок 1.1 – Критерії класифікації кредитного портфеля банку

Джерело: розроблено автором

Залежно від мети банк формує кредитний портфель певного типу. Тип портфеля є характеристика портфеля, яка базується на співвідношенні прибутку та ризику. Основними типами кредитного портфеля є:

- портфель доходу – орієнтований на кредити, які забезпечують стабільний дохід, отримання якого характеризується мінімальними ризиками та постійною своєчасною виплатою відсотків;

- портфель ризику – складається переважно з кредитів із високим рівнем ризику;

- збалансований портфель – раціональне поєднання кредитів різних типів, як високо-ризикованих, так і кредитів із низьким рівнем ризику.

Отже, кредитний портфель поєднує три ключові аспекти банківської діяльності - прибутковість, ліквідність і ризик.

Іншою важливою характеристикою кредитного портфеля є його структура. На структуру, як і на обсяг кредитного портфеля банку, впливають такі чинники:

- кредитна політика банку;
- нормативи регулювання банківської діяльності центральним банком;
- величина капіталу банку;
- досвід і кваліфікація менеджерів банку;
- рівень дохідності кредитних операцій за різними напрямками розміщення коштів;
- попит на кредит з боку потенційних позичальників [13, с. 295].

Структура кредитного портфеля кожного банку формується під впливом такого чинника, як необхідність дотримання нормативів регулювання банківської діяльності центральним банком. Діяльність українських банків регулюється Національним банком України, у тому числі шляхом встановлення обов'язкових нормативів. Структура кредитного портфеля значною мірою залежить від параметрів, встановлених НБУ, пов'язаних насамперед з обов'язковими резервами та нормативами кредитного ризику та негайної ліквідності [13, с. 295].

Класифікація структури кредитного портфеля банку за основними ознаками та її аналіз представлена в табл. 1.3.

Таблиця 1.3 – Класифікація структури кредитного портфеля банку

Ознака	Види та характеристика кредитів
За строком кредитування	Онкольні, короткострокові та довгострокові кредити. Короткострокові кредити (до одного року) надаються банками позичальникам на цілі поточної господарської діяльності. Довгострокові кредити (понад один рік) надаються банками позичальникам-юридичним особам переважно для формування основних фондів, а позичальникам-фізичним особам — на капітальні потреби
За сферами суспільного відтворення	Кредити у сферу виробництва, у сферу обігу та у сферу споживання
За обсягом кредитування	Великі кредити в кредитному портфелі та активах за їх співвідношенням з розміром власного капіталу банку (регулятивного капіталу)
За категорією позичальника	Кредити, надані суб'єктам господарювання, фізичним особам, органам загального державного управління, місцевим органам державного управління, а також банкам
За формами власності	Кредити приватним підприємствам, акціонерним товариства, державним підприємствам, підприємствам за участі іноземного капіталу
За галузевою належністю позичальника	Кредити в промисловість, будівництво, електроенергетику, торгівлю, сферу послуг, транспорт, зв'язок і комунальне господарство
За кредитним рейтингом позичальника	Залежно від строку обслуговування окремого боргового зобов'язання кредитні рейтинги поділяються: на довгостроковий кредитний рейтинг та короткостроковий кредитний рейтинг. Кожен з кредитних рейтингів поділяється на інвестиційний та спекулятивний, які, у свою чергу, мають шкалу від AAA до D
За галузевою належністю позичальника	Кредити в промисловість, будівництво, електроенергетику, торгівлю, сферу послуг, транспорт, зв'язок і комунальне господарство
За кредитним рейтингом позичальника	Залежно від строку обслуговування окремого боргового зобов'язання кредитні рейтинги поділяються: на довгостроковий кредитний рейтинг та короткостроковий кредитний рейтинг. Кожен з кредитних рейтингів поділяється на інвестиційний та спекулятивний, які, у свою чергу, мають шкалу від AAA до D
За територіальною належністю позичальника	Структура кредитного портфеля банку з розвинутою інфраструктурною мережею залежить від політичної й економічної стабільності регіонів, рівня економічного та соціального їх розвитку, а також впливу сезонних коливань на його розвиток. Саме тому аналіз кредитного портфеля здійснюється і в розрізі регіонів, у яких функціонують філії та відділення банку
За методом кредитування	Кредитні лінії, револьверні, овердрафт тощо
За забезпеченістю повернення	Кредити забезпечені (майном, майновими правами, цінними паперами), частково забезпечені (включаючи гарантії та поруки), бланкові (незабезпечені вторинними джерелами погашення)
За ціною (платністю)	Банківські кредити з ринковою процентною ставкою, підвищеною (вищою ніж ринкова), пільговою (нижчою за ринкову)
За рівнем ризику	Згідно з чинним законодавством на рівень ризику активу банку, а, отже на рівень ризику кредитної операції впливають два основні чинники: -клас боржника, визначений на підставі оцінки фінансового стану, у тому числі з урахуванням фактору своєчасності сплати боргу; -ринкова вартість забезпечення, яку банк ураховує з метою зменшення кредитного ризику.

Джерело: розроблено автором на основі [13,14]

На обсяг і структуру кредитного портфеля банку впливає низка чинників, які домінують у його формуванні. Чинники, що впливають на обсяг і структуру

кредитного портфеля, та об'єкти їх впливу можна поділити на внутрішні та зовнішні (рис.1.2).

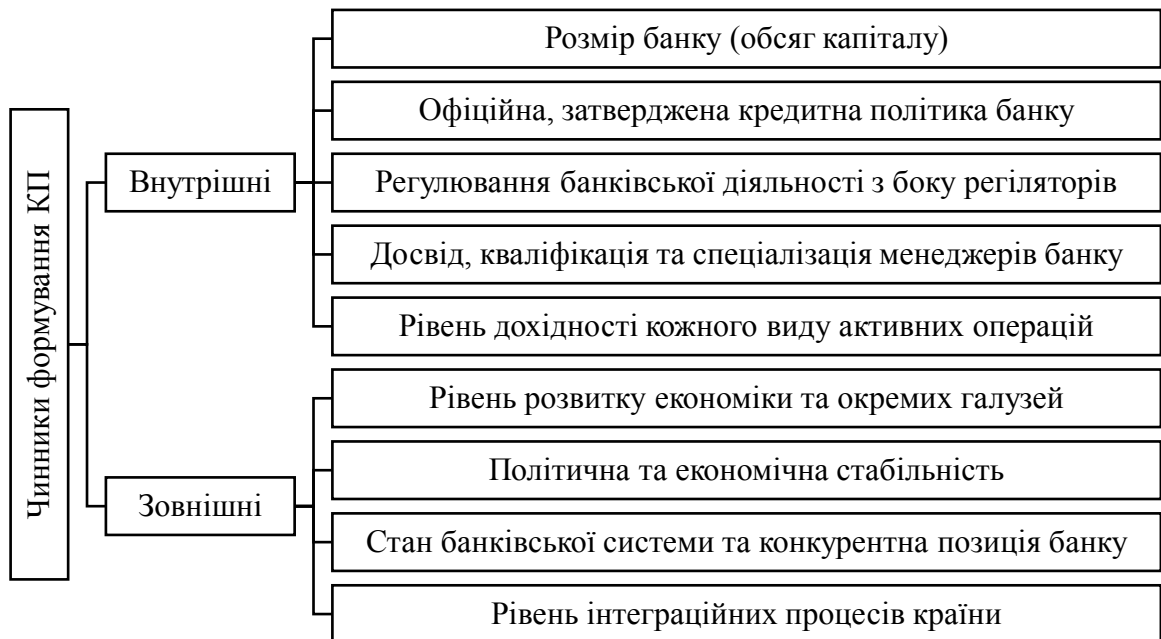

Рисунок 1.2 – Чинники, що визначають обсяг і структуру кредитного портфеля банку

Джерело: складено автором

Крім того до внутрішніх чинників та об'єктів їх впливу відносимо:

- специфіку ринку - категорії позичальників, об'єкти кредитування, види кредитних вкладень за цільовою спрямованістю;
- розмір банку (розмір власного капіталу) – максимальний розмір кредиту;
- очікуваний дохід - структура вкладень у розрізі галузей, видів кредитних продуктів;
- кредитна політика - максимальний розмір кредиту, пріоритетні види кредитів, категорії позичальників, рівень диверсифікації портфеля;
- структура пасивів банку - структура кредитних вкладень за строками погашення;
- організаційна структура банку - склад клієнтів, обсяг портфеля, регіональна структура кредитно- го портфеля;
- кваліфікація менеджерів банку - структура кредитного портфеля в розрізі різних видів кредитів, якість кредитного портфеля.

Зовнішніми чинниками прийнято виокремлювати наступні:

- стан економічної кон'юнктури в країні;
- грошово-кредитна політика НБУ;
- тенденції розвитку світової економіки;
- стан фінансового ринку;

Об'єктом впливу перших трьох чинників є обсяг кредитного портфеля, галузева та регіональна економіка, тоді як об'єктом впливу фактору стану фінансового ринку виступає обсяг кредитного портфеля та середній рівень процентних ставок за кредитами [7, с. 297].

Для активізації ролі кредитного портфеля як інструмента підвищення дохідності від кредитних операцій його необхідно розглядати з трьох позицій [15].

Першочергово, банк повинен сформувати кредитний портфель відповідно до вимог державної кредитної політики відповідно до свого місця в її реалізації. Це стратегічний кредитний портфель, в якому визначено перспективи збільшення кредитної активності банку, встановлено співвідношення у розподілі кредитів за термінами, галузями, регіонами, бізнес-структурами та споживачами, визначено пріоритети у кредитуванні малого і середнього бізнесу, обслуговуванні зовнішнього і внутрішнього товарного обігу тощо.

По-друге, банк формує кредитний портфель перед укладенням кредитних договорів виходячи з обсягів і з урахуванням структури стратегічного кредитного портфеля, тобто відповідно до державних пріоритетів. Це відбувається шляхом вибору з кредитних проектів, поданих потенційними позичальниками, тих, що відповідають основним вимогам для отримання кредиту.

По-третє, це вже загальновизнаний портфель фактично наданих кредитів, або реальний кредитний портфель. Проте оцінка його якості має здійснюватися не лише за традиційно встановленим порядком, а й за ознаками повного виконання завдань стратегічного кредитного портфеля. У такій ситуації кредитний портфель займає належне йому активне місце не лише в управлінні кредитною діяльністю окремого банку, а й банківської системи в цілому, сприяючи вирішенню завдань забезпечення зростання потенціалу національної економіки.

Отже, кредитний портфель банку можна визначати як сформовану сукупність кредитів, класифікованих на основі різних критеріїв та як результат активних, цілеспрямованих дій банку у втіленні ефективної кредитної політики, з метою отримання доходу за планованого рівня ризику. У структурі балансу банку кредитний портфель розглядається як єдине ціле та складова частина активів банку, котра має свій рівень дохідності і відповідний рівень ризику.

1.2 Особливості та методи управління кредитним портфелем банку

Основне джерело доходу банку формується завдяки здійсненню кредитних операцій, а оскільки в процесі управління кредитною діяльністю банку об'єктами є не тільки кожна окрема кредитна операція, а й сукупність усіх наданих банком кредитів з їх взаємовпливом і взаємозалежністю, що формує собою поняття кредитного портфеля банку, то одним із головних завдань, яке стоїть сьогодні перед керівництвом банку, є ефективне управління кредитним портфелем. Неefективне управління кредитним портфелем призводить до підвищення ризиків кредитних операцій, що в свою чергу призводить до збитків та втрати вкладених ресурсів [16].

Управління кредитним портфелем слід розглядати як процес, який відбувається за такою схемою:

- формування кредитного портфеля відповідно до існуючих вимог та кредитної політики банку;
- оцінка сформованого кредитного портфеля з точки зору прибутковості та ризиків, що є не разовою дією, а постійним моніторингом для виявлення проблемних кредитів та інших недоліків кредитного портфеля;
- коригування кредитного портфеля, що включає покращення його якості, вирішення питань із проблемними кредитами та залучення нових кредитів [17].

Процес управління кредитним портфелем банку передбачає розподіл за рівнями управління (рис. 1.3). Важливою умовою впровадження процесу управління кредитним портфелем у банку є здатність ефективно та регулярно планувати кредитну діяльність з урахуванням усієї системи управління.

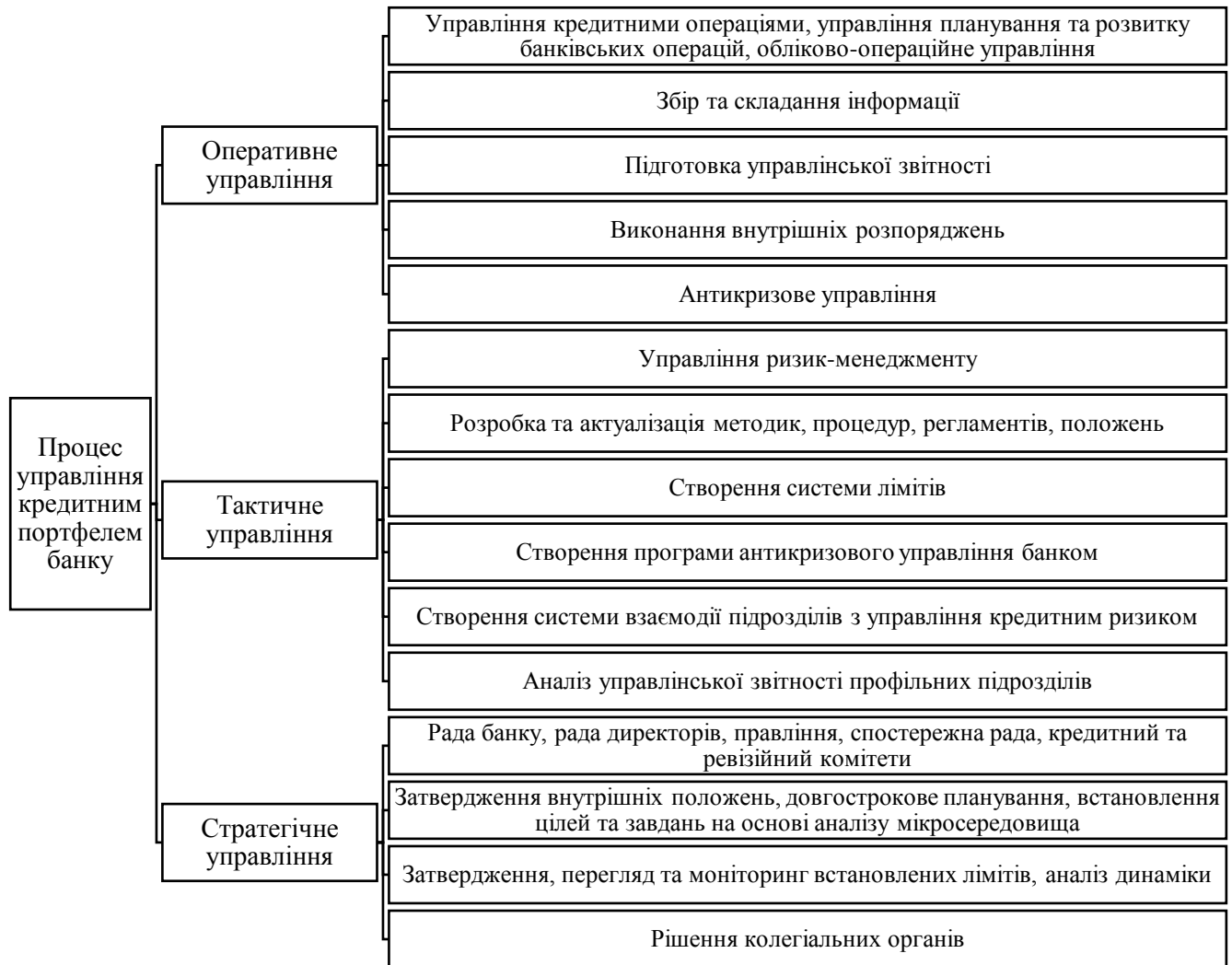

Рисунок 1.3 – Процес управління кредитним портфелем банку

Існують традиційний та нетрадиційний підходи до управління кредитним портфелем банку. Традиційний підхід визначається як такий, що базується на неформалізованих філософських методах пізнання (наукова уява, інтуїція), використовує аналіз коефіцієнтів у розрахунках, функціонує в будь-якому середовищі, є простим, швидким і дешевим у використанні [16].

Традиційна теорія полягає в забезпеченні збалансованості шляхом включення до кредитного портфеля коротко-, середньо- та довгострокових кредитів, виданих різним підприємствам і галузям.

Дослідження вчених свідчать, що при застосуванні традиційного підходу до формування кредитного портфеля виділяють кілька типів портфелів. Таким чином, для цілей формування кредитного доходу виділяють два основних види кредитного портфеля — портфель доходу і портфель зростання [18].

Кредитний портфель доходу формується за критерієм максимізації прибутку від кредитної діяльності в поточному періоді незалежно від темпів приросту обсягу кредитних ресурсів банку в довгостроковій перспективі. Такий портфель орієнтований на високу поточну віддачу кредитних витрат, незважаючи на те, що в майбутньому періоді ці витрати могли б забезпечити отримання більш високої норми кредитного прибутку на вкладений капітал. Таким чином кредитний портфель доходу, спрямований на одержання високих поточних надходжень, а не на зростання обсягів кредитування [13, с. 385].

Кредитний портфель зростання за канонами консерватизму традиційної теорії формується за критерієм максимізації темпів зростання обсягу кредитних ресурсів у довгостроковій перспективі незалежно від рівня прибутку від кредитної діяльності в поточному періоді. Мета створення кредитного портфеля зростання полягає в нарощуванні капіталу кредитів. Тому значна частина прибутків спрямовується на повернення капіталу [13, с. 385].

Теорія нетрадиційного (сучасного) управління портфелем заснована на використанні комп'ютерних технологій і кількісних методів. Використання методів оптимізації при формуванні оптимального портфеля вимагає наявності системної та формальної структури прийняття рішень, чіткої реалізації комп'ютерних рішень.

В основу нетрадиційної портфельної теорії покладено концепцію «ефективного портфеля», формування якого повинно забезпечити найвищий рівень його прибутковості при заданому рівні ризику або найменший рівень його ризику при заданому рівні прибутковості. Іншими словами, при будь-якому з наведених основних параметрів формування портфеля кредитор повинен прагнути забезпечити в ньому найбільш ефективне поєднання рівнів ризику і доходності. Основоположниками нетрадиційної портфельної теорії є

Г. Марковець, Дж. Тобін і В. Шарп. Експерти-аналітики, застосовуючи у своїй практиці нетрадиційну портфельну теорію, звикли розрізняти два типи портфелів: активний і пасивний [19].

Активний підхід до формування кредитного портфеля характеризується:

- короткостроковістю кредитів;
- низьким рівнем диверсифікації (висока конкуренція окремих ризикових кредитів);
- великими оборотами за операціями купівлі-продажу кредитів.

Пасивний підхід у формуванні кредитного портфеля характеризується:

- середньостроковими та довгостроковими кредитами;
- високим рівнем диверсифікації (частка окремих кредитів у загальному обсязі кредитного портфеля невелика, ризик збалансований);
- відсутністю значних оборотів за операціями з купівлі-продажу кредитів [19].

Управління кредитним портфелем здійснюється поетапно та передбачає послідовність таких заходів [20, с. 161]:

1. формулювання критеріїв оцінки якості кредиту;
2. визначення основних класифікаційних груп кредитів за коефіцієнтами ризику;
3. оцінка кожної позики та віднесення їх до однієї із зазначених груп;
4. з'ясування фактичної структури кредитного портфеля;
5. оцінка якості портфеля в цілому та сукупного ризику;
6. виявлення та аналіз факторів, що змінюють структуру (якість портфеля);
7. визначення величини резервів на можливі втрати за кредитами та їх загальної суми залежно від ступеня сукупного ризику кредитного портфеля;
8. коригування кредитної політики відповідно до проведеного аналізу на попередніх етапах і розробка заходів з підвищення якості кредитного портфеля.

Управління кредитним портфелем - це управління його структурою, спрямоване на максимізацію доходу в межах прийнятного ризику. Управління

кредитним портфелем є безперервним процесом, який полягає у застосуванні до сукупності кредитів банку системи методів і технологічних можливостей, що дозволяють забезпечити: збереження вкладених коштів; досягнення необхідного рівня ліквідності, прибутковості і ризику, відповідність складу і структури кредитного портфеля обраному типу портфеля [20].

Основними параметрами кредитного портфеля банку є дохідність і ризик. Співвідношення цих показників визначає ефективність кредитної стратегії та кредитної діяльності банку. Основною метою процесу управління кредитним портфелем банку є забезпечення максимальної прибутковості при прийнятному рівні ризику [21].

Тому, варто зазначити, що формування та управління оптимальним кредитним портфелем банку, насамперед полягає в якісній оцінці та ефективному управлінні кредитним ризиком, на який наражається банк у своїй діяльності.

Заходи з управління кредитним портфелем спрямовані на досягнення стабільної, передбачуваної та прийнятної норми прибутку. Центральне місце в управлінні якістю кредитного портфеля займає оцінка та управління кредитним ризиком для кожного окремого кредиту та для загального рівня по банку (кредитного портфеля) в цілому.

Кредитний ризик є основним видом фінансових ризиків, з яким стикаються банки у процесі своєї діяльності. Його поява зумовлена насамперед несвоєчасним виявленням проблемних кредитів, недостатністю створених під них резервів, а також недосконалістю кредитного контролю в банках. Підвищення інтересу до оцінки кредитного ризику пов'язано зі зростанням обсягів кредитних портфелів банків, зниженням рентабельності в банківській сфері, що спонукає банки приймати на себе високі кредитні ризики.

Кредитний ризик характеризує економічні відносини, що виникають між двома контрагентами – кредитором і позичальником – щодо перерозподілу фінансових активів. Оскільки кожна пара контрагентів має власні відносини, які не повторюються та не можуть бути точно виміряні, процес оцінки кредитного ризику досить важко формалізувати [22, с. 167—169].

Проблема зниження кредитного ризику банку суттєво залежить від досконалості методів його оцінки. Уніфікувати ці методи можна лише певною мірою, оскільки кожен банк має свою клієнтуру, свій сегмент ринку, специфіку галузі, специфічні можливості. Обрана банком методика повинна максимально враховувати ці характеристики та застосовувати диференційований підхід до оцінки кредитного ризику, оскільки показники, за якими оцінюється діяльність одних позичальників, можуть бути абсолютно неприйнятними для інших. Проте мінімальний рівень уніфікації методології оцінки кредитного ризику є необхідним, оскільки це допомагає банкам розвивати власну систему підтримки управлінських рішень щодо надання кредитів та забезпечує певний рівень якості кредитного портфеля банку [22, с. 169—170].

Оцінюючи кредитний ризик, прийнято розрізняти індивідуальний і портфельний кредитні ризики. У своєму дослідженні зупинимося більш детально на оцінці та управлінні портфельним кредитним ризиком.

Портфельний кредитний ризик — рівень ризикованості кредитного портфеля банку. Портфельний кредитний ризик виявляється в зменшенні вартості активів банку (іншій, ніж унаслідок зміни ринкової процентної ставки). Джерелом портфельного кредитного ризику є загальна заборгованість перед банком за операціями, що підпадають під кредитний ризик (кредитний портфель, портфель цінних паперів, портфель дебіторської заборгованості тощо) [13, с. 307].

Для оцінки кредитного ризику слід враховувати фактори, рекомендовані НБУ, але при необхідності їх перелік може бути розширений. Основними факторами оцінювання ризику на портфельній основі є [13, с. 307]:

- існування адекватної, ефективною, доведеної до виконавців внутрішньої нормативної бази (положень, процедур тощо) щодо управління кредитним ризиком;
- склад портфелів активів (кредитний, інвестиційний тощо) та існування концентрацій.

Кредитний ризик визначається ймовірністю того, що позичальник не зможе або не захоче виконати свої зобов'язання згідно з кредитною угодою.

До чинників, що збільшують ризик кредитного портфеля банку, належать:

- надмірна концентрація – концентрація кредитів в одному із секторів економіки;
- надмірна диверсифікація, яка призводить до погіршення якості управління за відсутності достатньої кількості висококваліфікованих спеціалістів зі знаннями особливостей багатьох галузей економіки;
- валютний ризик кредитного портфеля;
- структура портфеля, якщо він сформований лише з урахуванням потреб клієнтів, а не самого банку;
- рівень кваліфікації персоналу банку [23].

Для здійснення ґрунтовної оцінки кредитного ризику необхідно проводити як кількісне так і якісне його оцінювання. У свою чергу на етапі кількісної оцінки кредитного ризику визначається набір його кількісних показників, а також визначають який метод найбільш доцільно обрати для оцінки кожного з факторів кредитного ризику.

Урахування зазначених у таблицях А1 та А2 додатку А раніше факторів дозволяє кількісно та якісно визначити кредитний ризик. Після розгляду кількісних факторів щодо рівня кредитного ризику для портфеля активів його можна визначити як незначний, помірний та значний. Якість системи управління кредитним ризиком може бути визначена як висока, така, що потребує вдосконалення та низька.

Важливо не лише проводити оцінку кредитного ризику, а й ефективно управляти ним. У банківській практиці існує декілька основних методів управління сукупним ризиком кредитного портфеля на індивідуальному та портфельному рівнях (рис. 1.4).

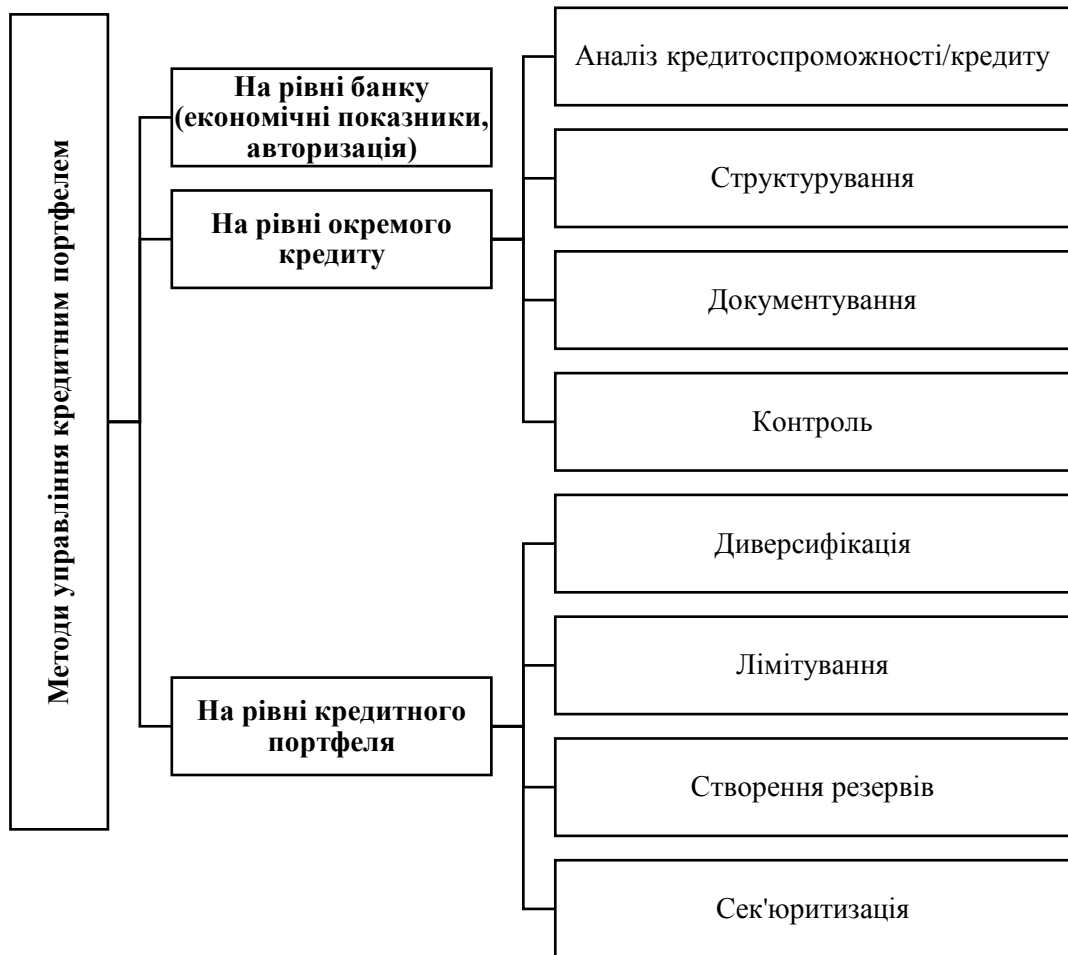

Рисунок 1.4 – Методи управління кредитним портфелем банку

Джерело: складено автором

Характеристика основних методів управління та їх сутність наведені в табл. 1.4.

Концентрація є поняттям, протилежним в економічному сенсі диверсифікації, хоча визначення оптимального співвідношення між рівнями диверсифікації та концентрації кредитного портфеля банку є завданням, яке має вирішувати керівництво кожного банку залежно від обраної стратегії, можливостей та конкретної економічної ситуації. Головною перевагою обох методів є зменшення рівня ризику за кожним окремим напрямом кредитної діяльності банку [21].

Проте метод диверсифікації так само як і концентрації потребує професійного управління та глибокого знання ринку, саме тому одним із недоліком цих методів є те, що надмірна диверсифікація або концентрація призводить до зростання кредитного ризику.

Таблиця 1.4. – Методи управління ризиком кредитного портфеля

Метод	Сутність
Диверсифікація	Розподіл кредитного портфеля серед широкого кола позичальників, які відрізняються один від одного як за характеристиками (розмір капіталу, форма власності), так і за умовами діяльності (галузь економіки, географічний регіон). Використовувати цей метод потрібно зважено та обережно, спираючись на статистичні аналізи та прогнози, враховуючи можливості самого банку та, перш за все, рівень підготовки персоналу
Концентрація	Означає зосередження кредитних операцій банку в певній галузі чи групі взаємопов'язаних галузей, на географічній території або кредитування певних категорій клієнтів
Лімітування	Встановлення гранично допустимого розміру наданих кредитів, що дозволяє обмежити ризик. Встановлюючи ліміти кредитування, банкам вдається уникнути критичних втрат через необдуману концентрацію будь-якого виду ризику, а також диверсифікувати кредитний портфель і забезпечити стабільний прибуток
Створення резервів	Накопичення коштів, які в майбутньому будуть спрямовані на компенсацію неповернених банківських кредитів. Резервування є одним із способів самострахування банку та захисту вкладників, кредиторів та акціонерів
Сек'юритизація	Продаж активів банку через перетворення їх в цінні папери, які в подальшому розміщуються на ринку. Процес сек'юритизації дозволяє перемістити балансові активи банку за баланс. Сек'юритизація активів знижує рівень ризикованості банку, покращує якість активів, дозволяє підвищити за інших рівних умов показники адекватності капіталу

Джерело: розроблено автором за даними [21]

Важливою перевагою методу лімітування є можливість банку уникнути критичних втрат, пов'язаних з надмірною концентрацією будь-якого виду ризику, а також диверсифікувати свої портфелі та забезпечити стабільні доходи. Проте установлення лімітів потребує великої підготовчої роботи й ретельного вивчення ринку [21].

Формування резервів – це один із методів зниження ризику на рівні окремого банку. Водночас резерви підвищують надійність і стабільність банківської системи в цілому. Перевагою резервування є можливість банку швидко компенсувати понесені фінансові втрати, а недоліками – відволікання значної частини фінансових ресурсів на формування резерву та зниження ефективності використання капіталу банку [21].

Підсумовуючи основні методи управління кредитним ризиком можна класифікувати їх на внутрішні та зовнішні. До внутрішніх способів відносять:

- лімітування;
- диверсифікація кредитного портфеля;

- моніторинг і контролінг ризиків;
- вибір видів і режимів здійснення кредитних операцій.

Внутрішні способи зниження ступеня ризику досить різноманітні й реалізуються адекватними внутрішньобанківськими засобами менеджменту та маркетингу.

Зовнішніми спробами є: створення резервів, гарантія, порука, застава, страхування, розподіл ризиків.

Використання зовнішніх методів зниження кредитного ризику по відношенню до позичальника свідчить про те, що банк прагне перерозподілити ризик шляхом передачі частини ризику іншим суб'єктам.

На практиці комерційні банки використовують не окремі методи зниження ступеня кредитного ризику, а їх раціональне поєднання, використовуючи економіко-математичні моделі та методи, спираючись на власний досвід та інтуїцію спеціалістів [24].

Важливим аспектом у ефективному управлінні кредитним портфелем банку є його моніторинг. Метою моніторингу кредитного портфеля банку є обмеження сукупного (портфельного) кредитного ризику, який виникає внаслідок поєднання ризиків за окремими кредитними операціями [13, с. 300].

Під моніторингом кредитного портфеля у банківській справі розуміється комплекс безперервних дій банку з отримання та аналізу інформації про ризикованість кредитного портфеля з метою оперативного реагування на можливість зниження його якості.

Основними завданнями кредитних менеджерів банку в частині здійснення моніторингу кредитного портфеля є:

- аналіз додержання встановлених лімітів;
- забезпечення ефективності лімітування кредитів;
- аналіз та оцінка основних тенденцій у кредитному портфелі;
- аналіз та оцінка ризику в розрізі кредитних продуктів [13, с. 300].

Проаналізувавши, основні аспекти щодо управління кредитним портфелем банку, можна сформувати принципи, яких слід дотримуватися в управлінні кредитним портфелем банку:

- принцип цільової спрямованості кредитного портфеля на реалізацію завдань державної кредитної політики, що визначає в просторі та часі як обсяг, так і динаміку, а також структуру кредитного портфеля в різних форматах;

- принцип забезпечення найменш загрозливого рівня ризикованості кредитного портфеля, що гарантує не лише стабільність окремого банку, а й банківської системи в цілому, а також збалансованість усього господарського комплексу. Дотримання цього принципу вимагає комплексного підходу до управління кредитним портфелем, починаючи з розробки стратегічного портфеля, відбору найменш ризикованих проектів і надійніших позичальників, забезпечення майнових та інших гарантій тощо при формуванні тактичного кредитного портфеля і закінчуючи моніторингом ризикового середовища при реалізації кредитних угод.

- принцип забезпечення прибутковості кредитного портфеля банку, застосування якого вимагає не тільки платності кредитів, що є класичним принципом кредитування, а й співвідношення ціни кредиту з рівнем ризику кредиту. портфель, а також інші фактори ціноутворення кредитних послуг [25].

Отже, можна зробити висновок, що формування та управління кредитним портфелем є одним із основних пріоритетних напрямків у діяльності банку. Оптимальний, якісний кредитний портфель впливає на ліквідність і надійність банку, прийняття рішень щодо формування кредитного портфеля банку, а також управління ним має відбуватися за результатами аналізу співвідношення дохідності й ризикованості.

Варто підкреслити, що комплексне застосування методів зменшення кредитного ризику значно підвищить ефективність управління кредитним портфелем банку і сприятиме підвищенню ефективності банківської системи загалом.

1.3 Законодавче і нормативне забезпечення менеджменту кредитного портфеля банку

На сьогодні не існує сформованої та налагодженої системи показників кредитного портфеля банку, а також єдиної методики формування ефективного кредитного портфеля. Органи банківського нагляду оцінюють кредитний портфель в цілому в рамках системи гарантування вкладів, оцінки фінансового стану банків, а також за допомогою нормативів, визначених в Інструкції НБУ про регулювання банківської діяльності. Усі показники, що характеризують кредитний портфель, можна розділити на три групи - прибутковість, ліквідність і кредитний ризик.

За дорученням НБУ вітчизняні банки створюють методичне забезпечення кредитних операцій, обов'язковий перелік методів і процедур якого наведено в положенні про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями № 351 від 30.06.2016 р. [12]. До переліку обов'язкового методичного забезпечення серед інших положень входять:

- порядок проведення кредитних операцій;
- методики оцінки фінансового стану та визначення класу позичальників у розрізі окремих їх категорій;
- методика визначення значень коефіцієнтів кредитного ризику [(імовірність дефолту (PD) та втрат у разі дефолту (LGD)];
- порядки формування, статистичного підтвердження та документування коефіцієнтів кредитного ризику; дефолтів боржників/контрагентів і втрат від них тощо;
- порядки розрахунку розміру кредитного ризику за кредитом (наданим фінансовим зобов'язанням) за їх видами (на індивідуальній та груповій основі);
- порядки та процедури щодо роботи банку із заставою;

- порядок здійснення контролю за правильністю розрахунку розміру кредитного ризику за кредитами (наданими фінансовими зобов'язаннями);
- порядок формування та ведення кредитної документації тощо.

Згідно зі статтею 49 ЗУ «Про банки і банківську діяльність» Банк зобов'язаний при наданні кредитів додержуватись основних принципів кредитування, у тому числі перевіряти кредитоспроможність позичальників та наявність забезпечення кредитів, додержуватись встановлених Національним банком України вимог щодо концентрації ризиків [10].

Проблема розробки та вдосконалення механізму управління кредитним портфелем з метою мінімізації ризиків та максимізації прибутку від кредитної діяльності банку набула особливої актуальності та значимості. Сьогодні кредитний портфель – це певний критерій, який дозволяє оцінити якість кредитної політики банку та спрогнозувати результати звітного періоду.

Одним із основних завдань, які стоять перед керівництвом у сфері кредитування, є розробка кредитної політики банку. Кредитна політика охоплює найважливіші елементи та принципи організації кредитної роботи в банку, визначає пріоритетні напрями кредитування, а також перелік кредитів, які не повинні включатися в кредитний портфель банку [18].

Якість кредитного портфеля суттєво впливає на рівень ризикованості та надійність банку, тому кредитна діяльність у багатьох країнах підлягає регулюванню з боку наглядових органів. Встановлені обмеження та нормативи, а також правила регулювання банківської діяльності відіграють важливу роль у процесі формування кредитного портфеля [18].

Тому при формуванні оптимального кредитного портфеля необхідно прагнути застосувати розроблену кредитну політику шляхом підбору найбільш ефективних і надійних кредитних вкладень, що потрапляють під систему лімітів кредитування самої кредитної політики.

Від організації кредитної роботи в банку істотно залежить якість і склад кредитного портфеля. Організаційна структура кредитної функції в кожному конкретному банку має свої особливості, які визначаються розміром,

можливостями банку, а також потребами клієнтури. У великих банках організаційна структура може складатися з кількох департаментів, які включають широку мережу відділів, секторів, комітетів, груп, господарських рад тощо [18].

До осново-утворюючих структур, які залучені до формування та управління кредитним портфелем банку відносять [18]:

1. Кредитний комітет – структурний підрозділ банку, який займається формуванням кредитної стратегії та політики, аналізом кредитного ризику, встановленням способів диверсифікації кредитного портфеля та оцінкою адекватності резервів на можливі втрати за кредитами;

2. Комітет кредитного нагляду – займається затвердженням критеріїв прийнятності ризику, ухваленням введення нових кредитних інструментів та розгляду звітів внутрішніх аудиторів;

3. Відділ кредитного аналізу – спеціалізується на зборі та обробці фінансової інформації щодо клієнтів, аналізом фінансової звітності претендентів на отримання кредиту та підготовці звіті про затвердження кредитів;

4. Відділ кредитних операцій – здійснює підготовку, реєстрацію та перевірку кредитної документації, реєстрацію кредитів у бухгалтерських книгах, зберігання оригіналів кредитних договорів та виставлення клієнтам рахунків по відсоткам за кредитами;

5. Відділ контролю за кредитами – підрозділ банку, який проводить постійний контроль за проблемними кредитами, за станом ліквідності по всім можливим забезпеченням, здійснює періодичну перевірку всіх кредитів, наданих банком, оцінку розміру ризику кредитного портфеля та розробляє процедури перевірки кредитів для контролю виконання ключових умов кожної кредитної угоди.

Однією із невід’ємних складових менеджменту кредитного портфеля банку є робота з управління та мінімізації кредитного ризику. Основні положення щодо визначення цілей та принципів управління ризиками, які виникають за всіма напрямками діяльності банку та банківської групи на всіх організаційних рівнях, включаючи кредитний ризик – регламентуються Постановою НБУ №64 «Про

затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах.

Згідно зазначеної постанови НБУ визначає складові, які обов'язково повинні бути включені банками України, стосовно порядку та процедури управління кредитним ризиком [26]:

1. Процедури ідентифікації, вимірювання, моніторингу, контролю, звітування та зменшення кредитного ризику, включаючи використовувані інструменти/індикатори;
2. Перелік документів, які потенційний боржник повинен надати для розгляду кредитної заявки;
3. Порядок розгляду кредитної заявки, підстави прийняття рішень про надання кредитів, у тому числі надання споживчих кредитів пов'язаним з банком особам, кредитів пов'язаним контрагентам;
4. Порядок роботи зі споживачем до та під час надання споживчого кредиту, у тому числі оприлюднення інформації про реальну вартість кредитів;
5. Вимоги до оцінки майна, отриманого банком у заставу чи гарантію за кредитами на праві довірчої власності (далі - заставне майно), та оцінювачів, порядок оцінки майна, якщо оцінювач є працівником банку;
6. Процедури кредитного адміністрування та моніторингу;
7. Порядок формування резервів на покриття очікуваних кредитних збитків за фінансовими активами відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності.

Для виконання вимог Національного банку України щодо управління ризиками, у тому числі кредитним, банками розробляється певний ряд внутрішньобанківських документів для їх дотримання. Пропонується розглянути основні документи, які регламентують принципи управління ризиками в банку та напряду впливають на менеджмент кредитного портфеля [55]:

- організаційна структура системи управління ризиками – необхідна для чіткого розподілу функцій, визначення обов'язків, повноважень та відповідальності між усіма суб'єктами системи управління ризиками;

- стратегія управління ризиками – включає в себе першочергові цілі управління ризиками, загальні принципи управління ризиками та підходи щодо визначення прийняттого співвідношення дохідності та ризиків;

- декларація схильності до ризиків - визначає сукупний рівень ризик-апетиту, його кількісні та якісні показники, максимальний рівень прийняттого для банку ризику, види ризиків та внутрішні і зовнішні чинники та обмеження, що впливають на прийняття банком ризиків.

- порядки та процедури управління ризиками;

- програми рефінансування – забезпечують диверсифікацію джерел та строків залучення коштів;

- програми проведення стрес-тестування – розробляються для оцінки ризиків та визначення здатності банку протистояти потрясінням і загрозам, яким він піддається під час своєї діяльності або які можуть виникнути в майбутньому.

- інструменти та моделі, які можуть бути використані для вимірювання ризику – застосовуються для оцінки ризиків, які підлягають кількісному виміру, включаючи репутаційний та стратегічний ризик;

- кредитна політика – розробляється з метою забезпечення ефективності порядків та процедур управління кредитними ризиком та відповідності рівню ризик-апетиту банку до цього ризику.

Національний банк України з метою зменшення банківських ризиків установлює нормативи кредитного ризику, недотримання яких може призвести до фінансових труднощів у діяльності банку [27].

Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) визначається як співвідношення суми всіх вимог банку до контрагента або групи пов'язаних контрагентів та всіх фінансових зобов'язань, наданих банком щодо контрагента або групи пов'язаних контрагентів, до регулятивного капіталу банку.

Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента встановлюється з метою обмеження кредитного ризику, який виникає

внаслідок невиконання окремими контрагентами своїх зобов'язань. Нормативне значення нормативу Н7 не має перевищувати 25 відсотків.

Норматив великих кредитних ризиків (Н8) установлюється з метою обмеження концентрації кредитного ризику за окремим контрагентом або групою пов'язаних контрагентів та визначається як співвідношення суми всіх великих кредитних ризиків щодо контрагентів, груп пов'язаних контрагентів, усіх пов'язаних з банком осіб до регулятивного капіталу банку. Нормативне значення нормативу Н8 не має перевищувати 8-кратний розмір регулятивного капіталу банку.

Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9) установлюється для обмеження ризику операцій з пов'язаними з банком особами, зменшення негативного впливу операцій з пов'язаними з банком особами на діяльність банку. Норматив Н9 визначається як співвідношення сукупної суми всіх вимог банку до пов'язаних з банком осіб та суми всіх фінансових зобов'язань, наданих банком щодо пов'язаних з банком осіб, до регулятивного капіталу банку. Нормативне значення нормативу Н9 не має перевищувати 25 відсотків.

Банки зобов'язані впроваджувати ефективні політики та процедури для своєчасного виявлення, розрахунку, оцінки, моніторингу, контролю та управління кредитним ризиком, у тому числі за операціями з пов'язаними з банком особами, а також великими ризиками щодо одного контрагента або групи пов'язаних контрагентів, пов'язаних з банком особи. Ці політики та процедури мають охоплювати весь цикл кредитування, який включає надання кредиту, оцінку кредиту та управління кредитним та інвестиційним портфелем.

Отже, за результатами дослідження теоретичних основ менеджменту кредитного портфеля банку було здійснено певний ряд узагальнень.

1. Досліджено та проаналізовано думки різних авторів щодо трактування поняття «кредитний портфель» та встановлено, що це сукупність наданих банком кредитів, класифікованих на основі різних критеріїв, з метою отримання прийняттого рівня доходу, забезпечуючи тим самим платоспроможність банку за мінімального рівня кредитного ризику.

2. Розглянуто основні характеристики та особливості формування кредитного портфеля банку. Насамперед, встановлено цілі формування кредитного портфеля, основні типи на які він поділяється, здійснено класифікацію структури кредитного портфеля банку, визначено, що фактори, які впливають на обсяг і структуру кредитного портфеля, та об'єкти їх впливу можна поділити на внутрішні та зовнішні.

3. Визначено особливості та методи управління кредитним портфелем банку. Встановлено, що основною метою процесу управління кредитним портфелем банку є забезпечення максимальної прибутковості при прийнятному рівні ризику. Доведено, що управління кредитним портфелем банку, насамперед полягає в якісній оцінці та ефективному управлінні кредитним ризиком, на який наражається банк у своїй діяльності.

4. Узагальнено, що управління кредитним портфелем банку є відокремленим порядком в системі управління банком та охоплює такі основні елементи: організація кредитної діяльності, оцінка та управління ризиками кредитного портфеля, моніторинг кредитного портфеля.

5. Здійснено характеристику кредитного ризику, визначено основні фактори для його оцінки, чинники що збільшують ризик кредитного портфеля банку та розглянуто методи управління ним.

6. Встановлено, що законодавче і нормативне забезпечення менеджменту кредитного портфеля банку здійснює НБУ за допомогою законів, постанов та встановленню нормативів, яких мають дотримуватися банки у процесі здійснення своєї діяльності.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОРТФЕЛЕМ БАНКІВ В УКРАЇНІ

2.1 Аналіз тенденцій формування кредитного портфеля банками України

Одним із факторів формування сприятливих умов для розбудови економіки країни є кредитування. За рахунок залучених коштів реалізуються програми розвитку та фінансуються інвестиційні проекти, які створюють додаткові робочі місця та прискорюють рух капіталу. Кредитування є найважливішим видом діяльності комерційних банків, адже саме від результатів кредитування залежить прибутковість та стійкий фінансовий стан банку.

Належне управління кредитним портфелем банку є одним із пріоритетних завдань та ключових умов для ефективного функціонування банківської установи. Тому, для визначення стану кредитного портфеля банку та напрямів вдосконалення його менеджменту, вважаємо за необхідним провести ретроспективний аналіз кредитного портфеля банків України. Оскільки, вибір оптимальних методів управління кредитним портфелем ґрунтується на аналізі досвіду та виправленні помилок минулих років.

По-перше, необхідно проаналізувати динаміку усіх наданих кредитів банками України та визначити основні тенденції в період з 2007 по 2023 рік. Вибір досліджуваного періоду пов'язаний, насамперед з тим, що за цей час банківська система України пережила: дві значні для неї фінансові кризи: перша у 2008 році та друга у 2014-2015; пандемію COVID 19; повномасштабне військове вторгнення росії та віну, що наразі триває. Тому доцільно проаналізувати, як змінився кредитний портфель банків України після економічних криз та виявити

головні проблеми з якими стикнулися банки у процесі менеджменту кредитного портфеля.

Період з 2006 до 2008 року став для банків, «бумом кредитування», оскільки населення охоче брало кредити, тим самим збільшуючи обсяги виданих банками кредитів, таку тенденцію можемо спостерігати на рис. 2.1.

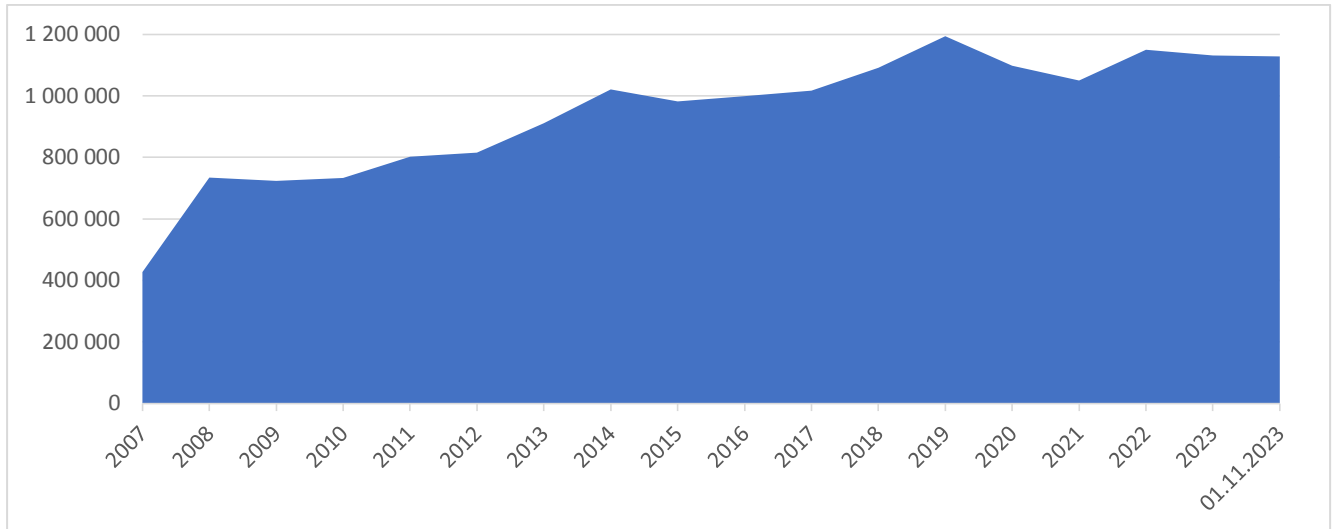

Рисунок 2.1 – Обсяги кредитів наданих резидентам банками України у період 2008-2023 рр., млн грн.

Обсяги кредитів почали суттєво збільшуватися ще в 2006 році, коли банки почали інтенсивно кредитувати клієнтів, переважно в іноземній валюті. На рис. 2.1 видно, що у 2007 році обсяг кредитів почав зростати ще швидше. Однак цьому швидкому зростанню завадила світова криза 2008 року. Як видно з рис. 2.1, у період з 2008 по 2010 рік кредитні залишки перебувають у, так званій, стагнації, оскільки внаслідок кризи платоспроможність позичальників знижується, наданих кредитів стає менше, а непогашені кредити, видані кілька років тому займають велику частку в загальному обсязі. З 2015 по 2018 роки обсяг наданих кредитів збільшився на 1,50%, проте для більш точного аналізу та реалістичнішої картини необхідно враховувати девальвацію національної валюти, що відбувалася протягом досліджуваних років. Проаналізувавши динаміку кредитування банками України спостерігаємо і зростання кредитування і його спад у 2020 та 2021 роках.

Відкритий воєнний напад росії на Україну початий 24 лютого 2022 року призвів до того, що наша кредитна система змушена функціонувати у режимі невизначеності та стресу.

Незважаючи на це, банки продовжують працювати стабільно, намагаючись виконувати усі свої функції і зобов'язання перед клієнтами. Вимушена міграція, зростання рівня безробіття, зменшення обсягів споживання, екстремальні безпекові загрози негативно впливають на кредитні відносини і функціонування кредитного ринку загалом. Так, з початком повномасштабного вторгнення значно зменшилася кредитна активність, адже підприємства та населення стали менш зацікавленими у залученні кредитів на розширення бізнесу, або особисті цілі.

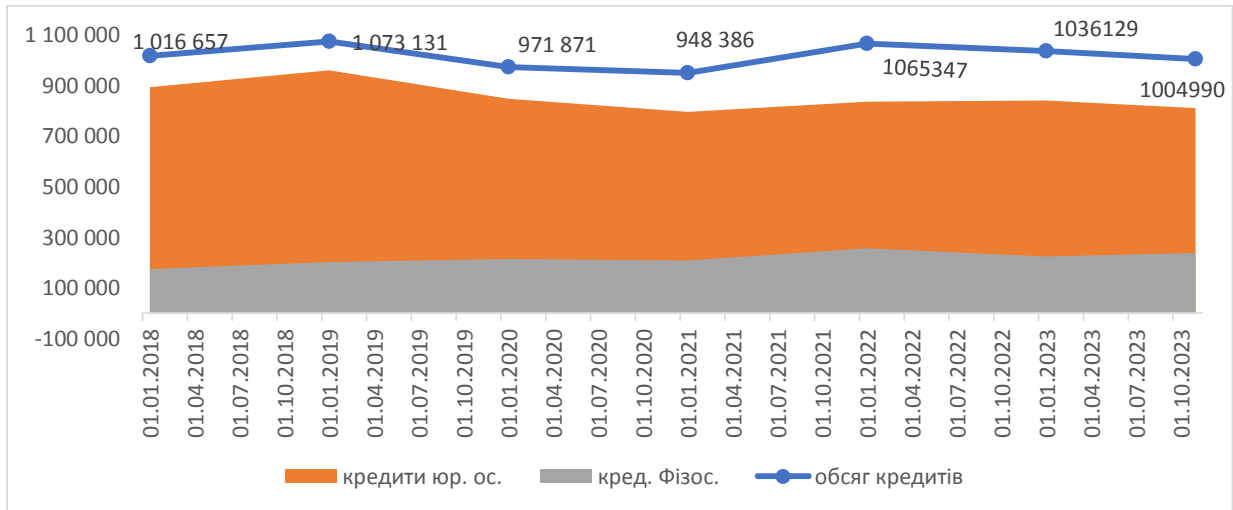

Рисунок 2.2 – Обсяги кредитів наданих банками України юридичним та фізичним особам у період 2008-2023 рр., млн грн.

Станом на 2010 рік майже 10% виданих кредитів складала прострочена заборгованість. На рис. 2.3 можна побачити динаміку темпів приросту банківських кредитів та простроченої заборгованості за ними за період 2008-2014 рр. Темпи зростання простроченої заборгованості випереджали темпи зростання кредитів, що свідчить про непогашення більшості кредитів яких видали раніше.

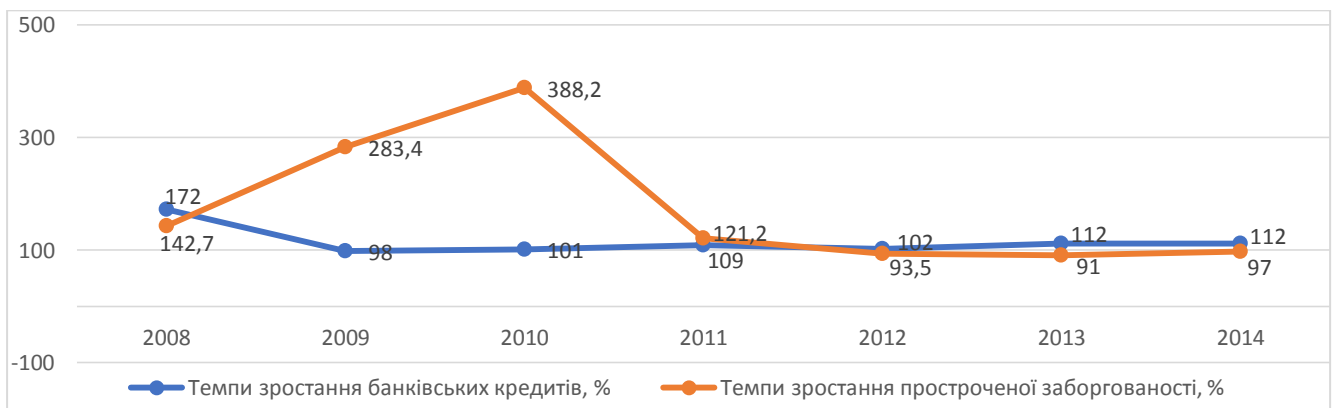

Рисунок 2.3 – Динаміка темпів зростання банківських кредитів і простроченої заборгованості за ними в 2008-2014 рр.

Джерело: розроблено автором на основі [28]

З 2011 року кредитний портфель банків почав зростати, але в 2014 році економічна криза в Україні зупинила це зростання. Збільшення кредитних залишків в основному пов'язано з переоцінкою обмінного курсу. Однак і темпи простроченої заборгованості також почали знижуватися, насамперед через зменшення нових виданих кредитів та заборону в 2011 році надавати споживчі кредити фізичним особам в іноземній валюті.

Для більш детального розуміння ситуації з простроченими кредитами необхідно проаналізувати їх частку у загальному портфелі банків України. На рис. 2.4 можна побачити яку частину у структурі кредитного портфеля банків України непрацюючі кредити займають за наданими кредитами корпоративному сектору за останні 5 років.

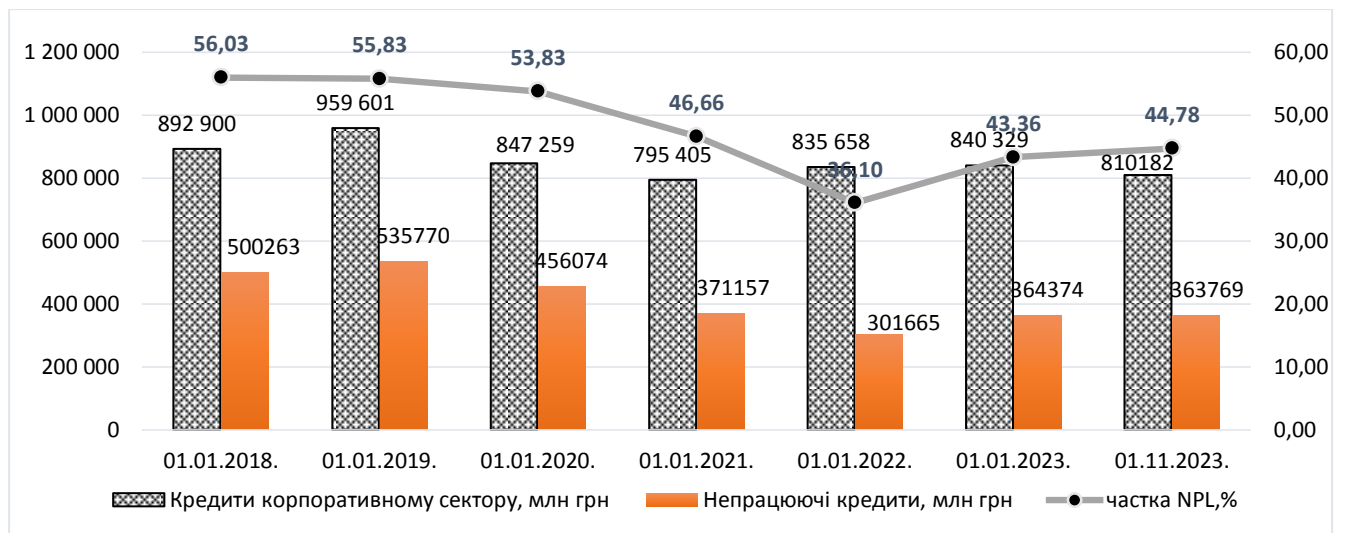

Рисунок 2.4 – Структура кредитів корпоративному сектору та динаміка NPL протягом 2017-2023 рр.

Джерело: розроблено автором на основі [28]

Найбільший обсяг наданих кредитів корпоративному сектору спостерігається за 2017-2018 роки, у той же час частка непрацюючих кредитів досягає максимального значення за досліджуваний період. На кінець 2017 року рівень NPL корпоративного сектору склав 56,03%, що являється надмірно великим значенням і характеризує кредитний портфель як неякісний та малоефективний. Хоча банки і зменшували обсяги проблемних кредитів та все ж

загальний кредитний портфель також зменшувався, тому економіка України не отримувала достатньо кредитів для підтримки економічного зростання.

Так, ще наприкінці 2017 року непрацюючі кредити займали більше половини всіх кредитів наданих корпоративному сектору. Однак, за останні роки спостерігається позитивна динаміка щодо зменшення обсягу прострочених кредитів. Схожа ситуація виявляється і з частиною кредитів наданих фізичним особам, включно із фізичними особами-підприємцями (рис.2.5).

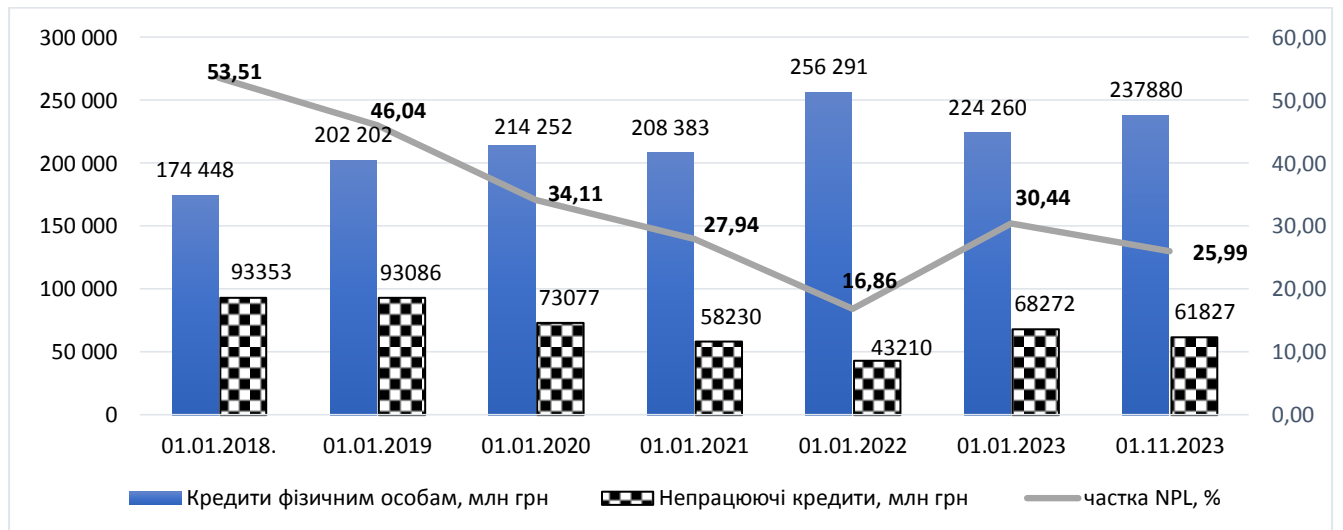

Рисунок 2.5 – Структура кредитів фізичним особам та динаміка NPL протягом 2017-2022 рр.

Джерело: розроблено автором на основі [28]

Отже, непрацюючі кредити займають значну частину у кредитному портфелі банків України як за кредитами фізичних осіб, так і наданих корпоративному сектору.

На тлі переходу банківської системи на міжнародну практику визначення непрацюючих кредитів і запровадження банківським регулятором нових вимог до оцінки банками розміру кредитного ризику з активних банківських операцій відкривається реальний стан проблемних кредитів у структурі кредитних портфелів українських банків. Починаючи з 01.02.2017 непрацюючі кредити, визначені відповідно до методики, закріпленої постановою Правління НБУ № 351 від 30.06.2016. Непрацюючими визначено кредити, за якими відбулася подія дефолту. Дефолт визначається фактом прострочення платежу за активом понад 90

днів, або неможливістю вчасного погашення боргу позичальника без стягнення забезпечення [28].

Після виходу з банківської кризи 2014-2015 рр., банки України притримувались курсу скорочення кредитування та нарощення портфеля цінних паперів. За даними табл. 2.1 можна спостерігати зменшення обсягів кредитного портфеля та його питомої ваги у структурі активів з 62,79% у 2016 році до 43,93% у 2020 році.

Таблиця 2.1 – Показники активів, портфеля кредитів та цінних паперів банків України у 2016-2023 рр.

Показник	Станом на 01.11.							
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Активи банків, млн грн	1 590488	1 756215	1 891263	1 905480	2 158935	2 290 307	2 716882	3 034778
Кредитний портфель банків, млн грн	998 682	1 016 657	1 073 131	971 871	948 386	1 044 049	1133563	1 127846
Цінні папери, млн грн	264 360	359 972	418 405	375 680	612 353	610 918	1 075304	1 294386
Питома вага кредитного портфеля в активах, %	62,79	57,89	56,74	51,00	43,93	45,59	41,72	37,16
Питома вага цінних паперів в активах, %	16,62	20,50	22,12	19,72	28,36	26,67	58,28	62,84

Джерело: розроблено автором на основі [28]

Обсяги кредитного портфеля банків України показували негативну динаміку, як і в абсолютному прирості, так і в частці активів загалом. Причинами стагнації кредитного портфеля, насамперед можна виділити зниження кредитної пропозиції від банків, що спричинено необхідністю нарощення власного капіталу та покращення його структури на вимоги НБУ та особливостями регуляторної політики центрального банку, яка полягала в таргетуванні інфляції та підвищенні фінансової стабільності банків, в тому числі за рахунок використання цінних паперів в інструментах регулювання банківської ліквідності [55].

Для виявлення загальних тенденцій у сфері кредитування банками України, слід проаналізувати структуру кредитного портфеля банків України. У табл. 2.2 представлено структуру кредитного портфеля банків у розрізі валют та суб'єктів господарювання.

Таблиця 2.2 – Кредитний портфель банків України, в розрізі суб'єктів та видів валют за період 2015-2021 рр.

Найменування статті	Станом на 01.12											
	2016		2017		2018		2019		2020		2021	
	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%
Обсяг виданих кредитів	998 682	100	1 016 657	100	1 073 131	100	971 871	100	948 386	100	1 044 049	100
	1. у тому числі за суб'єктами											
Фіз. особи	163 555	16,38	174 268	17,14	201 293	18,76	212 914	21,91	206 950	21,82	255 091	24,43
Юр. особи	822 114	82,32	829 932	81,63	859 740	80,12	744 648	76,62	724 157	76,36	752 324	72,06
Інші фін. корп. та держ. упр.	13 013	1,31	12 458	1,23	12 097	1,13	14 309	1,47	17 280	1,82	19 261	3,51
	2. у тому числі у розрізі валют											
Національна валюта	504 999	50,57	570 627	56,13	613 994	57,22	613 708	63,15	600 474	63,32	742 368	71,10
Іноземна валюта	493 683	49,43	446 031	43,87	459 137	42,78	358 162	36,85	347 812	36,68	301 682	28,90

Джерело: розроблено автором на основі [28]

Із наведених даних видно, що переважаючу частку протягом усього досліджуваного періоду (більше 70%) в структурі кредитного портфеля банків України займають кредити надані юридичним особам. Проте, валюта кредитування значно змінюється. Якщо у 2016 році кредити в національній та іноземній валюті займали майже однакову частку в структурі портфеля банків України, то усі послідовні роки спостерігається позитивна динаміка, до збільшення кредитів у національній валюті. Насамперед, це пояснюється тим, що триразова девальвація гривні у 2014-2015 роках призвела до збільшення обсягів кредитів у іноземній валюті, оскільки курс долара до гривні різко збільшився.

Саме економічні кризи у 2008 та 2014 роках виявили недоліки управління кредитним портфелем банками України. Адже, не врахування валютного ризику, та необґрунтовано низькі процентні ставки по кредитам в іноземній валюті, призвели до масової відмови від обслуговування кредитів та стрімким зростанням проблемної заборгованості у структурі кредитного портфеля.

На основі групування банків за формою власності проведемо аналіз структури кредитного портфеля банків України протягом останніх 5 років та визначимо основні тенденції (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Кредитний портфель банків України у розрізі групування за формою власності за 2017-2022 рр., млн грн.

Форма власності	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Банки з державною часткою	558 974	643 564	624 856	540 326	539 403	627 773
В тому числі:						
АТ КБ "Приватбанк"	269 532	293 725	305 163	245 013	249 621	265 692
Інші	289 442	349 839	319 693	295 313	289 782	362 081
Банки іноземних банківських груп	382 417	392 683	330 599	344 206	400 930	326 055
Банки з приватним капіталом	125 270	135 715	142 140	164 673	209 234	221 037
Неплатоспроможні банки	24 253	21 596	0	374	0	0
Всього кредитів	1 090 914	1 193 558	1 097 595	1 049 579	1 149 567	1 174 865

Джерело: розроблено автором на основі [28]

Проаналізувавши дані табл. 2.3, можна зробити висновок, що найбільша частина кредитів у структурі кредитного портфеля банків України припадає на банки з державною часткою, в тому числі половина обсягу кредитів належить АТ КБ «Приватбанк». Великий обсяг кредитів, виданих державними банками, пов'язаний з кредитами, виданими "Приватбанком", який тривалий час вважається головним банком країни і належав до групи з приватним капіталом. Після зміни форми власності установи група банків з державною часткою збільшила обсяг кредитів у межах 250 млрд грн. і на даний момент збільшується.

Починаючи з 2017 року, банки з приватним капіталом постійно та поступово збільшують обсяг кредитів у загальній структурі кредитного портфеля, тим самим простежується тенденція зменшення участі банків іноземних банківських груп.

Для повноти аналізу структури кредитного портфеля, необхідно звернути увагу на частку непрацюючих кредитів по кожній формі власності (рис. 2.6).

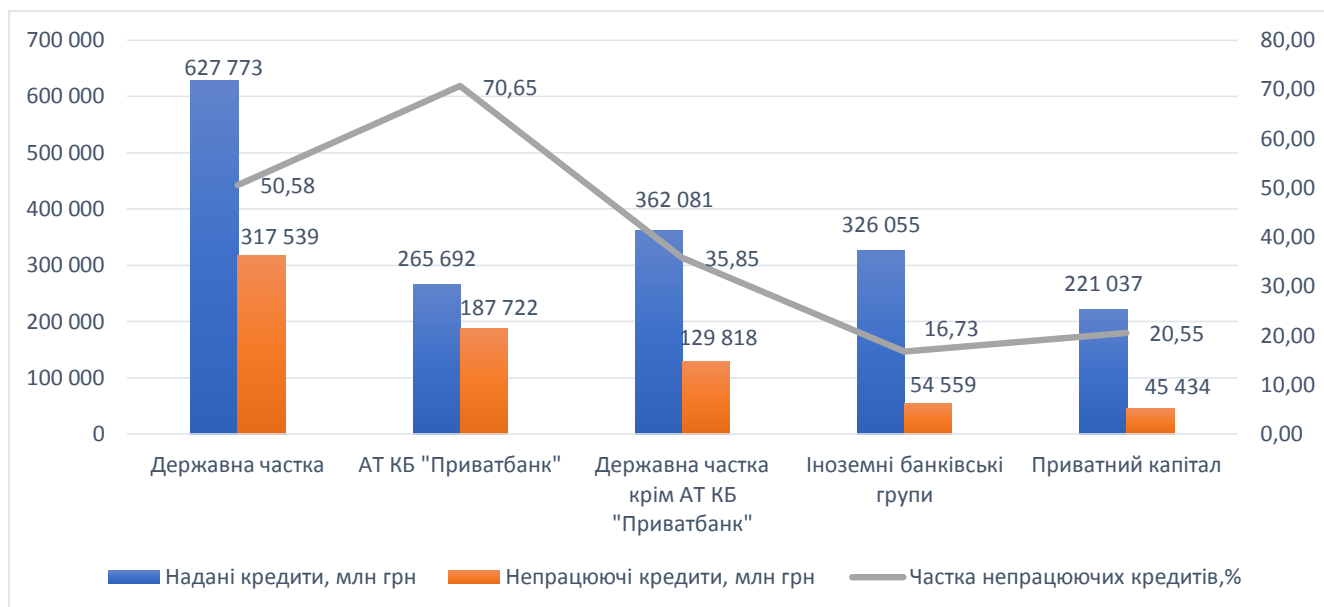

Рисунок 2.6 – Обсяг і частка непрацюючих кредитів у кредитному портфелі, на основі групування банків за формою власності станом на 2022 рік

Джерело: розроблено автором на основі [28]

Таким чином, найбільший обсяг і частка непрацюючих кредитів припадає на державні банки, особливо великий відсоток прострочених кредитів належить АТ КБ «ПриватБанк» більше 70% станом на листопад 2022 року. Найменша частка непрацюючих кредитів припадає на банки іноземних банківських груп, менше 17% від загального обсягу кредитів. Висока частка непрацюючих кредитів є насамперед результатом кредитної експансії в останні роки, коли стандарти оцінки платоспроможності позичальників були низькими, а права кредиторів недостатньо захищеними. Ще одна важлива причина – практика кредитування пов'язаних осіб, які перестали обслуговувати кредити під час кризи [28].

Загалом, динаміку непрацюючих кредитів у порівнянні до всього кредитного портфеля банків протягом останніх 5 років можемо побачити на рисунку 2.7.

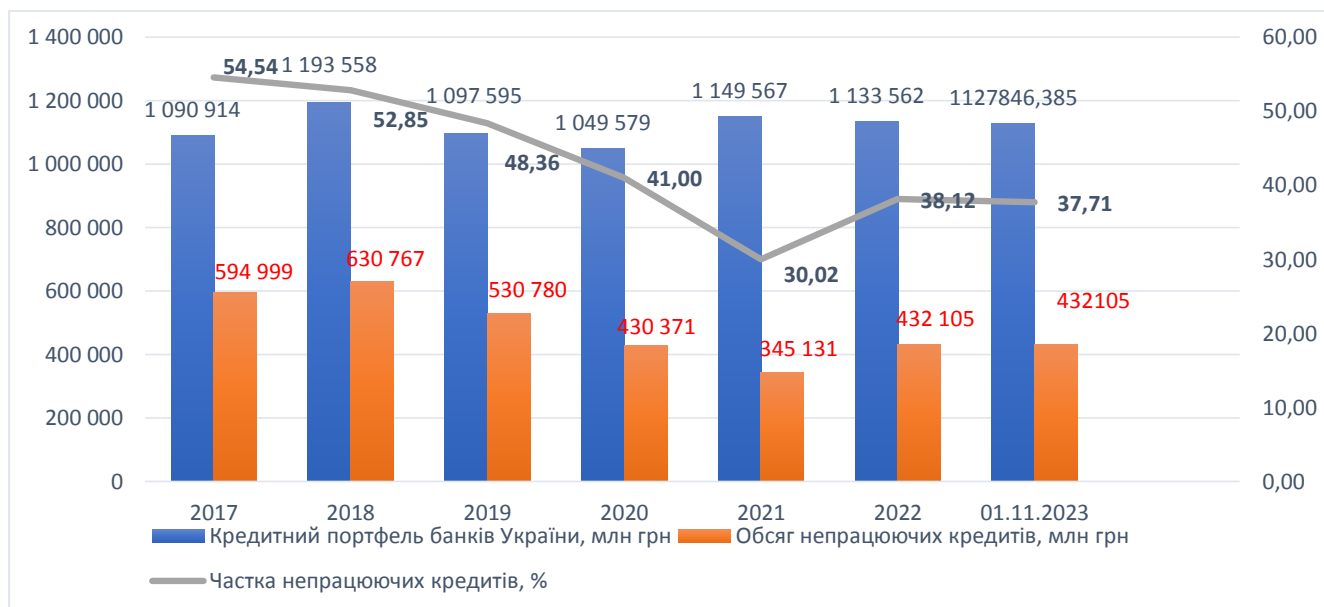

Рисунок 2.7– Зміна обсягів і частки непрацюючих кредитів у кредитному портфелі банків України протягом 2017-2023рр.

Джерело: розроблено автором на основі [28]

Протягом останніх 5 років, кредитний портфель банків України включає в себе значну частину непрацюючих кредитів, проте з 2017 року відбувається поступове зменшення обсягів і частки непрацюючих кредитів. Частка непрацюючих кредитів значно зменшилась у 2021 році, на 11 в.п. в порівнянні з 2020 роком, насамперед, завдяки зростанню обсягу працюючих кредитів, у т. ч. роздрібного кредитування, укріпленню національної валюти та здійсненню банками заходів щодо погашення та реструктуризації непрацюючих кредитів.

Найбільше з 1 січня 2021 року до 2022 року обсяги непрацюючих кредитів скоротили держбанки: вони склали майже дві третини від загального скорочення банківського сектора. У результаті частка непрацюючих кредитів у державних банках за цей період знизилася з 57,4% до 46,4%. Проте частка непрацюючих кредитів все ще залишається тягарем для державних банків, де все ще зосереджено близько 80% [28].

Повномасштабне військове вторгнення росії в Україну унеможливило продовження позитивної тенденції до поступового скорочення частки непрацюючих кредитів, яке тривало з 2018 року і вже в лютому 2022 року цей показник знизився до 26,6%. Проте наслідки російської агресії завдали значного

збитку по платоспроможності позичальників, що в свою чергу негативно впливає на якість кредитного портфеля, зростання втрат від кредитного ризику та зумовлює подальше зростання частки NPL.

На рис. 2.8 продемонстровано огляд статистики щодо частки непрацюючих кредитів топ-10 банків України за обсягом кредитного портфеля станом на 1 жовтня 2022 року.

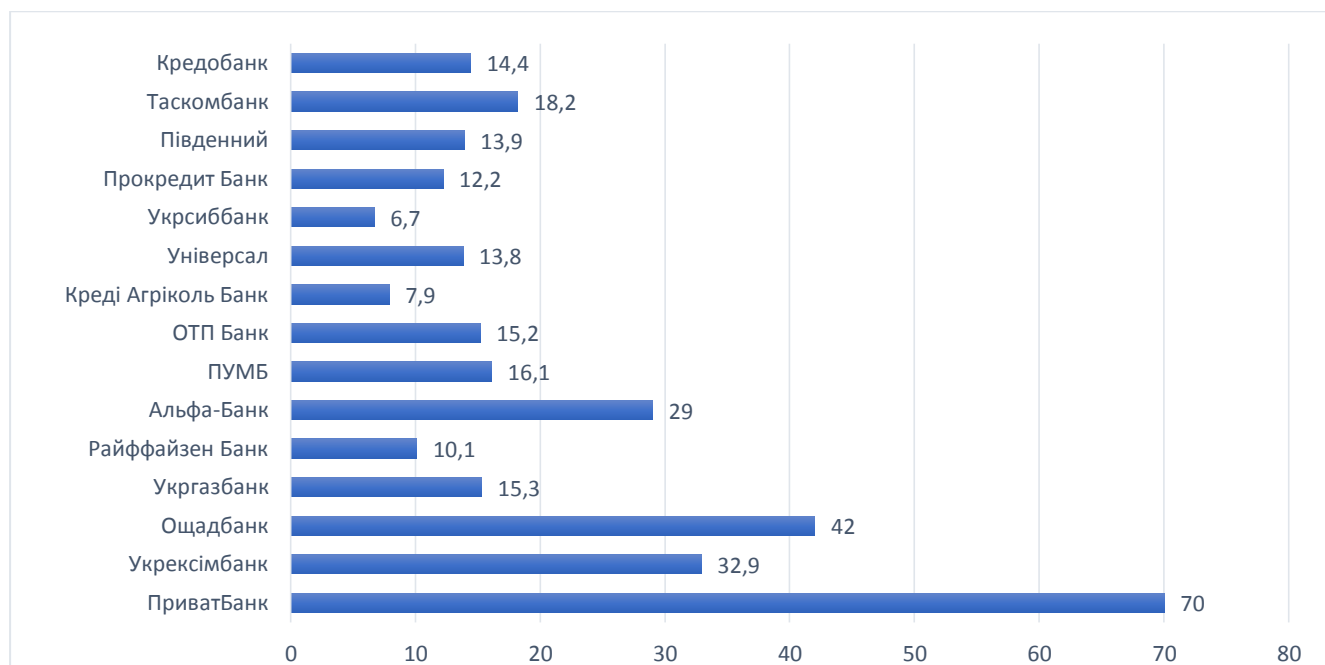

Рисунок 2.8 – Частка непрацюючих кредитів (NPL) у 15 банках з найбільшим обсягом кредитного портфеля станом на 1 жовтня 2022 року, %

Джерело: розроблено автором на основі [28]

Найбільша частка NPL, як вже було встановлено раніше, присутня в кредитному портфелі ПриватБанк (70%). У той же час, спостерігається тенденція незначного рівня непрацюючих кредитів у банків іноземних банківських груп, а саме Укрсиббанк – найменша частка NPL (6,7%), Креді Агріколь Банк – 7,9%, Райффайзен Банк – 10,1%.

Важливим критерієм для визначення якості кредитного портфеля банків України та загальним підсумком ретроспективного аналізу являється визначення співвідношення обсягів кредитів до ВВП. Статистичні дані представлені в табл. 2.4.

Таблиця 2.4 – Загальний обсяг кредитів банків України та їх частка відносно ВВП у період 2017-2021 рр.

Роки	Показники		
	ВВП у фактичних цінах, млн грн.	Обсяг кредитів, млн грн.	Частка кредитів у ВВП, %
2017	2 982 920	1 090 914	36,57
2018	3 558 706	1 193 558	33,54
2019	3 974 564	1 097 595	27,62
2020	4 194 102	1 049 579	25,03
2021	5 459 574	1 149 567	21,06

Джерело: розроблено автором на основі [28, 29]

Таким чином, у структурі ВВП частка кредитного портфеля банків України за останні 5 років постійно зменшувалась. Навіть по при те, що обсяги наданих кредитів загалом не скорочувались, а іноді і зростали, частка їх у ВВП знижувалась. Однією із причин є значна частина непрацюючих кредитів, які займають велику частину кредитного портфеля, тим самим зменшуючи якість кредитного портфеля банків та негативно впливають та розвиток банківської системи в цілому.

Загалом спостерігається тенденція до скорочення кредитування банками України, насамперед через вимоги встановлені НБУ. Оскільки політика центрального банку спрямована на підвищення стійкості банківської системи, шляхом нарощення банками власного капіталу, тому самі банки не вмотивовані активно кредитувати. Також банківські установи не бажають знову наражатися на значні кредитні ризики, тим самим постійно витрачати кошти на формування резервів.

У зв'язку з цим, можна вважати, що економіка України не отримувала достатньо кредитів, тим самим це не сприяло її зростанню. Тому, вплив показників розвитку банківського сектору та його стан характеризується як недостатній.

Отже, провівши ретроспективний аналіз кредитного портфеля банків України, можна узагальнити основні аспекти:

1. Більшу частину у структурі кредитного портфеля банків України займають кредити надані корпоративному сектору (більше 70%). За останні 5 років спостерігається тенденція до зменшення кредитів у іноземній валюті та збільшення частки кредитів у національній.

2. Економічні кризи 2008 та 2014 року мали значний вплив на формування складу та структури кредитного портфеля банків України на роки вперед. Не врахування валютного ризику, та необґрунтовано низькі процентні ставки по кредитах в іноземній валюті, призвели до масової відмови від обслуговування кредитів та стрімким зростанням проблемної заборгованості у структурі кредитного портфеля.

3. За формою власності у структурі кредитного портфеля банків України найбільша частка належить державним банкам, проте і обсяг непрацюючих кредитів концентрується саме в банках з державною часткою, лише на АТ КБ «ПриватБанк» припадає 70% непрацюючих кредитів станом на листопад 2022 року.

4. Обсяг непрацюючих кредитів протягом останніх років мав позитивну тенденцію до зменшення, на кінець 2021 року частка непрацюючих кредитів складала 30,02%, що майже удвічі менше ніж в 2017 році – 54,5%. Однак, все одно кредитний портфель банків України концентрує в собі значну частку проблемної заборгованості, що значно впливає на його якість.

5. Постійне зменшення частки кредитного портфеля в структурі ВВП протягом останніх 5 років, підтверджує тезу, що економічні кризи та помилкові підходи менеджменту банків до управління кредитним портфелем, призвели до зменшення загальної пропозиції від банків кредитувати.

6. Національний банк України встановлюючи вимоги та затверджуючи політику після банківської кризи 2014-2015 рр., створив таке середовище для банків, де кредитування не виступає першочерговою та важливою задачею. Отже, кредитування має недостатній вплив на економічний розвиток у даний час.

2.2 Аналіз практики та ефективності управління кредитним портфелем в АТ «Укрсиббанк»

Головною метою процесу управління кредитним портфелем банку являється забезпечення максимальної дохідності за допустимого рівня ризику. Для аналізу та визначення ефективності управління кредитним портфелем було взято один із найбільших банків України АТ «Укрсиббанк».

У процесі визначення ефективності менеджменту кредитного портфеля досліджуваного банку, першочергово необхідно проаналізувати загальний стан кредитного портфеля банку та основні зміни в його структурі за останні п'ять років.

Насамперед доцільно проаналізувати структуру активів АТ «Укрсиббанк» за останні п'ять років. Активи досліджуваного банку збільшились за останні роки більше ніж у 2 рази, в тому числі за рахунок значної частки кредитного портфеля, про що свідчать дані табл. 2.5, де відображено статті балансу банку, що займають найбільше місце у активах

Таблиця 2.5 – Активи АТ «Укрсиббанк» за видами активів за період 2017-2022 рр., млн грн.

Найменування статті	Станом на 01.12						
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	30.09.2023
Грошові кошти	1 951	2 332	2 190	3 559	2 723	2 696	2 027
Кошти в НБУ	2 224	2 458	3 135	3 042	3 227	5 283	12 523
Кошти в інших фінансових установах	13 231	12 320	10 151	23 502	24 132	34 526	33 336
Кредити та заборгованість (мінус резерви під кредитні збитки)	22 221	26 137	21 371	2 1067	28 459	14 747	9 625
Цінні папери та інвестиції в асоційовані компанії	3 478	5 463	13 341	18 309	16 694	45 696	70 341
Усього активів	46 022	52 043	53 196	72 298	78 018	108 590	133 238

Джерело: розроблено автором на основі [30, 31, 32, 33, 34, 35]

Отже, за даними з табл. 2.5, можна зробити певні висновки. Першочергово, варто зазначити, що до 2020 року та у 2021 році обсяг активів банку збільшувався в першу чергу завдяки зростанню частки кредитного портфеля. Лише у 2020 та 2022 році кредитний портфель банку не впливав на збільшення загального обсягу активів. Це пояснюється, насамперед, зменшенням обсягів кредитування у зв'язку зі зниженням ділової активності суб'єктів господарювання і купівельної спроможності населення на тлі карантинних заходів у 2020 році та повномасштабною війною у 2022 році.

Загалом, можна зробити висновок, що банк дотримується обережної та зваженої кредитної політики, адже обсяги кредитного портфеля тримаються майже на одному рівні протягом останніх п'яти років. Пояснюється це середовищем, в якому працює банк, оскільки політика мегарегулятора не спрямована на мотивацію банків України активно кредитувати. Проте і сам банк не бажає наражатися на ризики збільшення проблемної заборгованості, оскільки останні роки активно зменшував обсяги непрацюючих кредитів.

Станом на вересень 2022 року частка кредитного портфеля банку значно зменшилась у порівнянні з минулими роками (рис. 2.9).

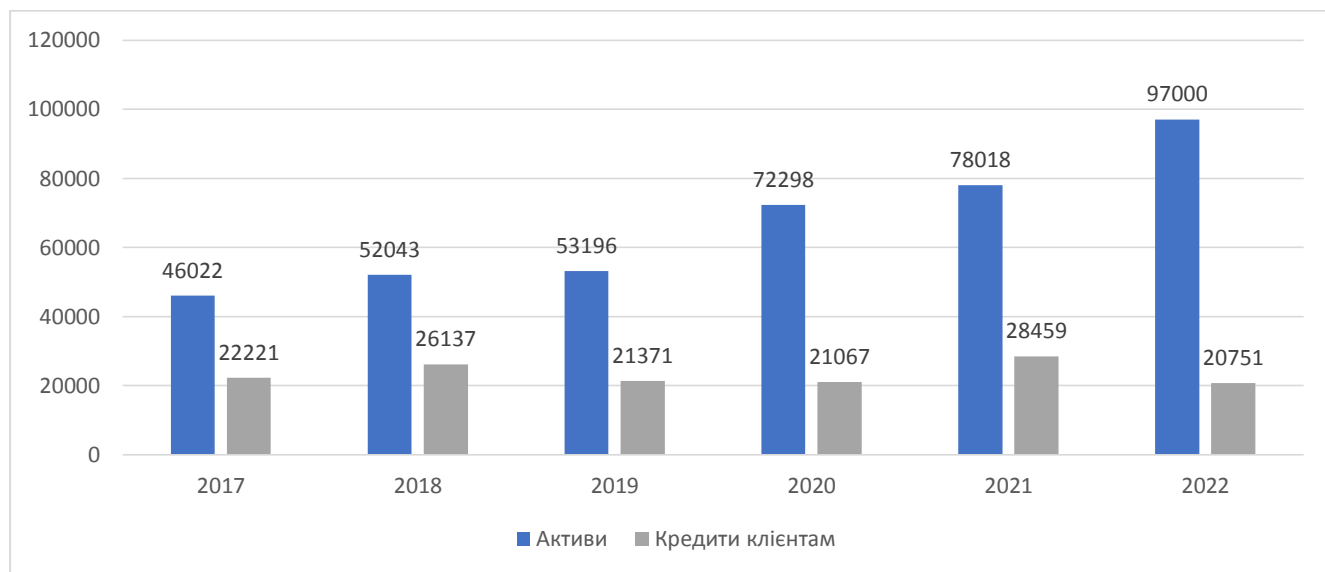

Рисунок 2.9 – Стан обсягів активів та кредитного портфеля АТ «Укрсиббанк» за період 2017-2022 рр, млн грн.

Джерело: розроблено автором на основі [30, 31, 32, 33, 34, 35]

Отже, з рис. 2.8 видно, що обсяги кредитного портфеля залишались на одному рівні протягом п'яти років, в той час як активи банку постійно зростали і станом на вересень 2022 року обсяг збільшився більше ніж удвічі в порівнянні з 2017 роком. Частка кредитного портфеля в структурі активів банку становить 21,3%. Доволі невеликий кредитний портфель банку ще раз доводить про обережну та зважену політику банку у сфері кредитування.

Для більш детального аналізу кредитного портфеля досліджуваного банку, необхідно визначити та проаналізувати його структуру. Основним сегментом, на обслуговування якого орієнтований банк – є корпоративний сектор, тому і більшу частину кредитного портфеля займають кредити надані юридичним особам, про що свідчать дані табл. 2.6.

Таблиця 2.6 - Структура кредитного портфеля АТ «Укрсиббанк» у розрізі клієнтів протягом 2017-2023 рр.

Показники	станом на 01.12						
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	30.09.2023
Загальна сума кредитів клієнтам, млн грн	28 568	29 708	23 346	23 044	29 378	18 833	12690
Кредити юридичним особам, млн грн	20 225	22 986	16 819	16 574	22 233	13 805	9 271
Питома вага кредитів юридичним особам в загальній сумі кредитів банку, %	70,80	77,37	72,04	71,93	75,67	73,30	73,06
Кредити фізичним особам, млн грн	8 343	6 721	6 527	6 469	7 145	5 027	3 419
Питома вага кредитів фізичним особам в загальній сумі кредитів банку, %	29,20	22,63	27,96	28,07	24,33	26,70	26,94

Джерело: розроблено автором на основі [30, 31, 32, 33, 34, 35]

Таким чином, переважаючи частку у структурі кредитного портфеля АТ «Укрсиббанк» займають кредити корпоративному сектору та малому і середньому бізнесу. Протягом останніх п'яти років більше 70% кредитів були надані саме юридичним особам, з кожним роком питома вага кредитів фізичним особам зменшувалась і станом на 1 жовтня 2022 року сягає 23,62%, тим самим частки кредитів юридичних осіб мала тенденцію до зростання і зараз становить 76,38%.

Банк у своїй кредитній діяльності орієнтується в більшій мірі на співпрацю з юридичними клієнтами, проте обсяги кредитів наданих фізичним особам знаходяться приблизно на одному рівні протягом досліджуваного періоду, тим самим зменшення обсягів кредитного портфеля в більшій мірі спричинене скороченням темпів кредитування саме корпоративного сектору.

З наведених у табл. 2.7 даних видно, що в АТ «Укрсиббанк» сформовано досить диверсифікований кредитний портфель, де найбільшу частку становлять кредити надані підприємствам, що проводять комерційну діяльність і торгівлю – 33%, також значну частину займає промислове виробництво, телекомунікації та сільське господарство.

Таблиця 2.7 – Концентрація кредитного портфеля АТ у розрізі секторів економіки «Укрсиббанк» 2021-2023 рр., млн. грн.

Показники	станом на 01.12						30.09.2023	
	2021		2022		2023		сума, млн грн	%
	сума, млн грн	%	сума, млн грн	%	сума, млн грн	%		
Комерційна діяльність і торгівля	13 333	45	7 963	33	4 998	25	4 039	32
Фізичні особи	7 145	24	5 655	23	5 027	27	3 419	27
Промислове виробництво	4 426	15	4 249	18	4 438	23	1 666	14
Телекомунікації	1 726	6	1 905	8	1 906	10	1 902	15
Сільське господарство	1 463	5	2 108	9	2 094	11	1 459	11
Фінансові послуги	874	3	1 740	7	89	1	54	0
Транспорт і зв'язку	254	1	150	1	117	1	40	0
Інше	153	1	178	1	162	2	108	1
Всього кредитів до вирахування резервів	29 379	100	23 951	100	18 833	100	12 690	100

Джерело: розроблено автором на основі [34, 35]

У 2023 році відбулося суттєве зменшення кредитного портфеля банку, насамперед через зменшення кредитів для підприємств комерційної діяльності та кредитів фізичним особам. Як наслідок відбувся перерозподіл часток тих чи інших видів економічної діяльності і портфель став більш збалансованим. Проте частка кредитів наданих у сільське господарство зросла з 5% до 11%, але їх обсяг зменшився. Суттєво знизилась і кредити у фінансові послуги

Головною причиною являються військові дії на території України. Оскільки велика кількість підприємств постраждала внаслідок руйнувань чи взагалі припинили свою діяльність, значна частина людського капіталу виїхала за кордон та загалом банк призупинив кредитування фізичних осіб від початку війни.

Якщо ж розглянути структуру кредитного портфеля АТ «Укрсиббанк» за строками погашення та в розрізі валют (табл. 2.8), то проявляється чітка тенденція щодо переважання у ній саме короткострокових кредитів у національній валюті.

Таблиця 2.8 – Структура кредитного портфеля АТ «Укрсиббанк» за строками погашення та у розрізі валют протягом 2017-2021 рр., млн. грн.

Найменування статті	станом на 01.12									
	2017		2018		2019		2020		2021	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Обсяг виданих кредитів	22 221	100	26 137	100	21 371	100	21 067	100	28 459	100
	1. за строками погашення									
До запитання та до 1 міс.	11 548	51,97	13 442	51,43	13 421	62,80	13 773	65,38	17 356	60,99
1-3 місяці	4 389	19,75	6 080	23,26	3 018	14,13	1 442	6,85	2 330	8,19
3-12 місяці	2 181	9,82	2 427	9,29	2 629	12,30	2 801	13,30	4 292	15,08
Більше 12 міс.	4 102	18,46	4 187	16,02	2 300	10,76	3 049	14,48	4 480	15,74
	2. у тому числі у розрізі валют									
Національна валюта	18 223	82,01	19 984	76,45	16 179	75,70	18 548	88,04	24 330	85,49
Іноземна валюта	3 998	17,99	6 153	23,55	5 191	24,30	2 518	11,96	4 129	14,51

Джерело: розроблено автором на основі [30, 31, 32, 33, 34, 35]

Отже, як видно із даних табл. 2.8, найбільшу частину у структурі кредитного портфеля АТ «Укрсиббанк» становлять короткострокові кредити до запитання та до 1 місяця, які демонструють тенденцію до зростання протягом останніх п'яти років і станом на вересень 2022 року складають 61% серед усіх кредитів банку. Також проявляється чітка тенденція до зменшення обсягу кредитів за строком погашення більше 12 місяців з 2017 до 2022 року.

Пояснюється це тим, що банк намагається концентрувати у своєму кредитному портфелі короткострокові і високо-маржинальні кредитні продукти, тим самим зменшувати кредитні ризики для мінімізації витрат на формування резервів під можливі збитки по кредитами.

Якщо ж розглядати кредитний портфель з у розрізі валюти кредитування, то домінуючою тут являється національна валюта, частка кредитів у якій становить більше 85%, а обсяги кредитів у іноземній валюті значно зменшились у 2020 році в порівнянні з минулими роками. Головною причиною орієнтації банку на кредити в національній валюті є гіркий досвід активного кредитування в іноземній валюті в 2006 – 2008 роках та загалом нестабільний валютний курс.

Задля цілей належного управління кредитним ризиком банком розроблена політика списань, яка регулює загальні принципи та вимоги щодо своєчасного списання кредитної заборгованості, необхідні для забезпечення високої якості кредитного портфеля та зосередження уваги на основному бізнесі. Політика передбачає три види списання кредитної заборгованості та відповідні критерії списання: прощення (анулювання) боргу, часткове списання (прощення) боргу, списання з обліку.

Для цілей визначення очікуваних кредитних збитків від фінансових активів, на які поширюються вимоги зменшення корисності згідно з МСФЗ 9, банк розподіляє фінансові активи на п'ять рівнів ризику, у залежності від якості та ознак дефолту клієнта, а саме: висока якість, середня якість, якість нижче середньої, низька якість, якість дефолту.

У табл. 2.9 представлено відомості про розподіл кредитного портфеля банку за категоріями якості станом на 2020-2021 роки.

Із наведених даних можна простежити чітку тенденцію до покращення якості кредитного портфеля АТ «Укрсиббанк» протягом останніх років. Адже, кредити категорії дефолту зменшились з 4,61% у 2018 році до 0,11% у 2021. Хоча у структурі кредитного портфеля і переважають кредити якості нижче середньої, проте ця категорія значно зменшується протягом досліджуваного періоду, тим самим зростають кредити середньої якості і станом на кінець 2021 року більше ніж 64% загального обсягу позичок АТ «Укрсиббанк» становлять кредити середньої якості та нижче середньої.

Таблиця 2.9 – Кредитний портфель АТ «Укрсиббанк» за категоріями якості протягом 2019-2023 рр.

Категорія	Період станом на 31.12									
	2019		2020		2021		2022		30.09 2023	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн.	%	млн грн	%	млн грн	%
середня якість	4 541	19,45	5 308	23,03	9 902	33,71	5122	27,20	5068	39,94
якість нижче середньої	10 059	43,09	9 160	39,75	9 077	30,90	4281	22,73	1162	9,16
низька якість	1 242	5,32	1 197	5,19	1 244	4,23	2983	15,84	1960	15,45
якість дефолту	41,3	0,18	40,4	0,18	33,4	0,11	677	3,59	577	4,55
без присвоєння категорії	7 461	31,96	7 337	31,84	9 119	31,04	5769	30,63	3922	30,91
Усього кредитів клієнтам	23 346	100	23 044	100	29 378	100	18833	100	12690	100

Джерело: розроблено автором на основі [31, 32, 33, 34, 35]

Однак, у структурі кредитного портфеля більше третини займають кредити без присвоєння категорії. Станом на 31 грудня 2021 року кредити та аванси клієнтам без присвоєної категорії склалися з інструментів, наданих малим та середнім підприємствам, фізичним особам-підприємцям та фізичним особам. Банк оцінює якість цих фінансових активів у залежності від днів прострочення та показників дефолту. У табл. 2.10 наведено розподіл кредитів без категорії за строками погашення заборгованості протягом 2018-2021 років.

АТ «Укрсиббанк» здійснив значну роботу щодо зменшення кредитів категорії дефолту, оскільки ще у 2018 році вони займали 29,15% у структурі кредитів без присвоєної категорії, а вже станом на грудень 2021 року займають лише 2,13% (194,6 млн грн).

Також можна спостерігати позитивну динаміку щодо зменшення обсягу та частки прострочених кредитів. На кінець 2018 року частка не прострочених кредитів становила 67,48%, тоді на кінець 2021 року цей показник дорівнював 96,3%. Таке стрімке покращення якості кредитного портфеля, стало можливим за рахунок скорочення кредитів категорії дефолт.

Таблиця 2.10 – Розподіл кредитів без присвоєної категорії за строками погашення заборгованості АТ «Укрсиббанк» протягом 2018-2021 рр.

Категорія	станом на 01.12							
	2018		2019		2020		2021	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
Не прострочені	5 107	67,48	5 616	75,27	5 508	75,07	8 783	96,3
1-30 днів прострочення	177	2,34	174	2,33	132	1,80	94,8	1,04
31-60 днів прострочення	47,0	0,62	47,2	0,63	54,1	0,74	27,4	0,30
61-90 днів прострочення	29,6	0,39	33,0	0,44	39,9	0,54	18,7	0,21
Статус дефолту	2 206	29,15	1 589	21,30	1602	21,83	194,6	2,13
Всього кредитів	7 568	100	7 461	100	7 337	100	9119	100

Джерело: розроблено автором на основі [31, 32, 33, 34, 35]

Зменшення обсягу прострочених кредитів свідчить про покращення управління кредитним портфелем, а саме оцінкою кредитоспроможності позичальників та ефективною роботою з оцінки кредитних ризиків.

Для більш чіткого розуміння ситуації з проблемними кредитами в АТ «Укрсиббанк» необхідно проаналізувати їх динаміку та визначити яку частку вони займають в загальному кредитному портфелі банку (табл. 2.11).

Таблиця 2.11 – Зміна обсягів непрацюючих кредитів АТ «Укрсиббанк» протягом 2018-2022 рр., млн грн.

Найменування статті	станом на 01.12					
	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Непрацюючі кредити	7 053	1 323	1 598	1 602	194	653
Всього кредитів наданих клієнтам	28 568	29 708	23 346	23 044	29 378	23 951

Джерело: розроблено автором на основі [28]

Таким чином, чітко проглядається позитивна динаміка до зменшення непрацюючих кредитів у кредитному портфелі банку включно до 2021 року, коли вони становили всього 741 млн. грн., що майже в 10 разів менше ніж було в 2017 році.

На рис. 2.10 можна помітити, на скільки якісно банк працював над зменшення простроченої заборгованості, адже кредитний портфель не мав чіткої тенденції протягом останніх 5 років, проте обсяг непрацюючих кредитів постійно зменшувався. Звичайно, у 2022 році внаслідок повномасштабної війни на території України уся банківська система зазнала значного удару, АТ «Укрсиббанк» не був виключенням. Проте, починаючи з травня 2022 почали відчуватися наслідки війни, тому обсяг NPL почав активно зростати і станом на 01.10.2022 дорівнював 653 млн грн.

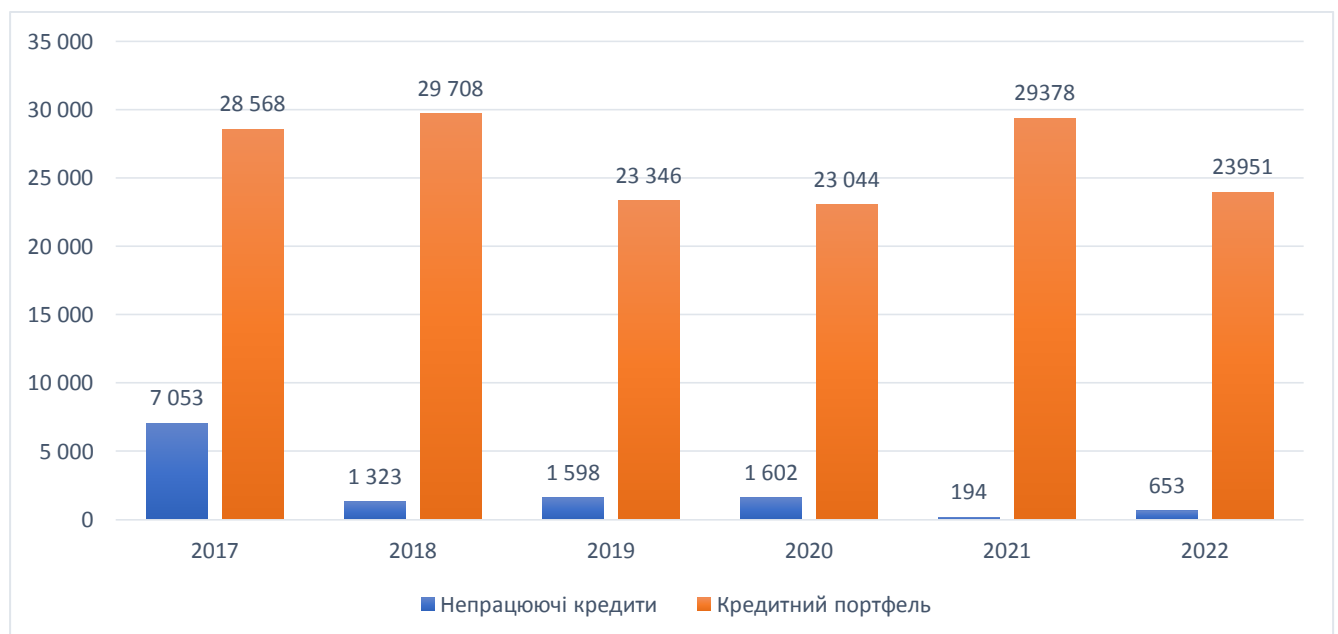

Рисунок 2.10 – Зміна обсягів кредитного портфеля та непрацюючих кредитів АТ «Укрсиббанк» у 2022 році, млн грн.

Джерело: розроблено автором на основі [28]

Проаналізувавши, обсяги, структуру та основні зміни кредитного портфеля АТ «Укрсиббанк» у період 2017-2022 рр., вважаємо за необхідним проаналізувати кредитний портфель з погляду кредитного ризику, дохідності та з позиції захисту від можливих втрат. Для цього слід використати систему показників, що характеризують стан і динаміку явищ з урахуванням факторних індикаторів (Додаток В) та статистичні дані щодо діяльності досліджуваного банку (Додаток Г).

У табл. 2.12 наведено розраховані аналітичні показники кредитного портфеля АТ «Укрсиббанк», за досліджуваний період було взято перші півріччя 2021 та 2022 років.

Абсолютний розмір кредитного портфеля банку у першому півріччі 2022 році порівняно з аналогічним періодом у 2021 зріс на 3 014 млн грн., або на 14,40%, насамперед завдяки активному кредитуванню банком вкінці 2021 та на початку 2022 років.

Таблиця 2.12 – Аналітичні показники кредитного портфеля АТ «Укрсиббанк» за 6 місяців 2021-2022 рр.

Показник	2021	2022	Темп зростання	Абсолютний розмір відхилення	Темп приросту
Обсяг КП	20937	23951	1,14	3014	14,40
Частка КП в активах, %	29,75	26,96	0,91	-2,79	-9,37
Коефіцієнт співвідношення капіталу та кредиту	0,29	0,49	1,67	0,20	66,64
Частка прострочених кредитів в обсязі кредитного портфеля, %	7,20	10,53	1,46	3,34	46,37
Коефіцієнт забезпеченості втрат за рахунок резервів банку на покриття збитків	0,086	0,090	1,05	0,0043	5,05
Рентабельність кредитних операцій	7,85	17,65	2,25	9,80	124,97
Дохідність кредитного портфеля	0,04	0,09	1,92	0,04	92,18

Джерело: розроблено автором на основі [35, 36]

Частка кредитного портфеля в активах банку займає доволі значний відсоток – у 2022 році 26,96%, хоч і спостерігається динаміка до зниження цього показника. Загалом у першому півріччі 2022 року частка кредитного портфеля в активах банку скоротилась на 9,37 в.п. Зниження даного показника відбулося за рахунок нарощування загального розміру активів та незначного зростання кредитного портфеля, оскільки в 2022 році банк призупинив кредитування фізичних осіб, що свідчить про зниження кредитної активності АТ «Укрсиббанк» у першому півріччі 2022 року.

Розглядаючи кредитний портфель з погляду ризикованості, варто зазначити, що його забезпеченість власним капіталом зросла майже на 67%, насамперед за рахунок нарощування власного капіталу та скорочення обсягу кредитного портфеля. Цей показник указує на те, яка частина кредитного портфеля фінансується за рахунок власного капіталу. Зростання даного коефіцієнта свідчить про те, що посилюється захищеність кредитів власним капіталом.

Важливо також відмітити дуже низьку частку прострочених кредитів в кредитному портфелі АТ «Укрсиббанк». Хоча, частка несвоєчасно погашених позик у загальному їх обсязі зросла з 7,20% до 10,53% та все ж це досить невеликий відсоток, що свідчить про якісний вибір та аналіз позичальника кредитним менеджментом банку.

Забезпечення кредитного портфеля покращилось з погляду захисту від можливих втрат. Відповідний коефіцієнт забезпеченості зріс передусім за рахунок збільшення розміру резервів у 2022 році. Зазначений резерв забезпечує створення банківськими установами більш стабільних умов фінансової діяльності та дозволяє уникати коливань величини прибутку банків у зв'язку зі списанням втрат по позиках.

Позитивну динаміку має показник рентабельності кредитного портфеля, оскільки доходи за кредитами значно перевищували витрати за залученими коштами, цей показник показав темп приросту у 124 %.

На фоні зростання рентабельності, обсяг доходів від кредитної діяльності збільшився, що зумовило загальному зростання доходності кредитного портфеля майже у два рази.

На сучасному етапі розвитку банки приділяють велику увагу якісній оцінці рівня кредитного ризику та вживають заходів щодо його зниження. Його реальна оцінка можлива лише при проведенні детального аналізу факторів, які безпосередньо впливають на ризикованість кредитного портфеля. На практиці найчастіше для цього використовується коефіцієнтний метод, заснований на застосуванні фінансових коефіцієнтів, які можна поділити на дві групи.

- коефіцієнти, що характеризують дохідність кредитного портфеля;
- коефіцієнти, що характеризують якість кредитного портфеля.

Для фінансового аналізу АТ «Укрсиббанк» використаємо коефіцієнти, які на наш погляд дають змогу в повній мірі ефективно оцінити якість кредитного управління кредитним портфелем банку. Вихідні дані та розрахунки відповідних коефіцієнтів представлено у табл. 2.13.

Таблиця 2.13 – Показники якості кредитного портфеля АТ «Укрсиббанк» протягом 2020-2022 рр., млн грн.

Назва показника	30.06.2020	31.12.2020	30.06.2021	31.12.2021	30.06.2022
Процентна маржа	1773,9	3295,2	1626,2	3656,2	1768,6
процентний дохід	2167	3958	1805	3968	1835
процентні витрати	393,1	662,8	178,8	311,8	66,4
Середні залишки позичкової заборгованості	18769	21067	20937	28459	24122
Прострочена заборгованість	322,2	226,1	168,4	141,1	1479
Резерв на можливі втрати по позиках	2139	1977	1797	918,4	2175
Проблемні і безнадійні активи	1573	1602	1303	194,6	547,2
Фактичний резерв на можливі втрати по позиках	272,1	366,1	235,1	482,8	785,4
K1	0,09	0,16	0,08	0,13	0,07
K2	1,72	1,07	0,80	0,50	6,13
K3	0,11	0,09	0,09	0,03	0,09

K4	1,33	1,20	1,34	4,03	2,08
K5	0,84	1,62	1,40	3,42	0,53
K6	0,014	0,017	0,011	0,017	0,033

Джерело: розроблено автором на основі [34, 35, 36]

Відповідно, коефіцієнт K1 розраховується як відношення процентної маржі до середніх залишків позичкової заборгованості. Даний показник характеризує прибутковість кредитного портфеля банку і ефективність прийнятих рішень керівництвом. Як видно із табл. 2.13, значення коефіцієнта зменшуються протягом усього періоду. У першому півріччі 2021 року прибутковість кредитного портфеля зменшилась насамперед через скорочення процентної маржі, а у другому півріччі у зв'язку із різким збільшенням обсягу кредитного портфеля, але недостатньому зростанню процентної маржі. Проте зміни в коефіцієнті прибутковості все ж таки не значні, тому не доречно буде вважати неефективність прийнятих рішень менеджментом банку за істину.

Коефіцієнт K2 відображає частку простроченої заборгованості у відношенні до всього кредитного портфеля та розраховується, як відношення простроченої заборгованості до середніх залишків позичкової заборгованості. Значення обсягів прострочених кредитів банку дуже низькі і до 2022 року цей показник постійно зменшується. Проте у зв'язку із військовими діями на території України у першій половині 2022 року багато людей та компаній не мали можливості вчасно платити відсотки по кредитах, тому показник K2 значно зріс і станом на червень 2022 року становив 6,13% прострочених позик у кредитному портфелі банку.

Загалом невисокі показники простроченої заборгованості відображають якісний та ефективний підхід банку до вибору позичальника та правильному інформуванні клієнтів щодо погашення кредитної заборгованості. Аналіз коефіцієнта K2 доцільно проводити разом з оцінкою коефіцієнта K3.

Коефіцієнт K3 розраховано за співвідношенням резерву на можливі втрати по кредитах до середніх залишків позичкової заборгованості. Даний показник характеризує якість кредитного портфеля. За досліджуваний період значення даного коефіцієнта майже не змінювалось, що свідчить про збалансоване

формування резервів для покриття втрат, які відображені на рахунках простроченої заборгованості.

Коефіцієнт K4 дає змогу оцінити достатність резервів для покриття проблемних і безнадійних активів, оскільки розраховується як відношення резервів на можливі втрати по кредитах до непрацюючих кредитів банку. За останні 2 роки простежується позитивна динаміка до збільшення даного показника. Значення коефіцієнта нижче 1 свідчить про те, що резервів у банку не вистачає для покриття збитків і в результаті потрібно буде скористатися капіталом. Проте в АТ «Укрсиббанк» значення показника K2 протягом досліджуваного періоду стабільно перевищувало 1. У другій половині 2021 року значення коефіцієнта значно зросло до 4,03. Така закономірність пояснюється поживленням кредитної активності та відповідно збільшенню обсягу кредитного портфеля сама в другій частині 2021 року. Банк відповідально підходить до формування резервів та обслуговування проблемних кредитів.

Коефіцієнт K5 характеризує достатність резерву на можливі втрати по кредитах та розраховується як відношення фактичного резерву на можливі втрати по позиках до простроченої заборгованості. Даний показник демонструє схожу динаміку як і коефіцієнт K4 – це поступове зростання до 2021 року, різке зростання у другій половині 2021 року та таке ж різке зменшення у 2022 році.

Чим менше значення коефіцієнта K6, тим вища якість кредитного портфеля. Даний показник відображає, яка частина позичкової заборгованості може бути покрита в разі неповернення кредитів за рахунок створеного для цих цілей резерву. У випадку з досліджуваним банком коефіцієнт K6 стабільно низький, лише у 2022 році мав незначне зростання, що ще раз підкреслює високу якість кредитного портфеля протягом останніх двох років.

Отже, проаналізувавши стан та якість управління кредитним портфелем АТ «Укрсиббанк» варто зробити низку висновків.

Насамперед необхідно зазначити, що банк за досліджуваний період, як і переважна більшість банків України дотримувався помірної та зваженої політики кредитування, тим самим не збільшував свій кредитний портфель. Однією із

основних причин являється загальне скорочення кредитування, у зв'язку з політикою Національного банку України, яка спрямована на підвищення фінансової стійкості банківської системи. Тим самим банки не зацікавлені активно кредитувати та наражатися на кредитні ризики. АТ «Укрсиббанк» після банківської кризи 2014 – 2015 років активно формував резерви для покриття проблемної заборгованості та нарощував власний капітал, кредитування не являється найбільш пріоритетним джерелом формування прибутку.

Більшу частину кредитного портфеля банку складають кредити надані юридичним особам. Банк має досить диверсифікований портфель кредитів, де найбільше місце займають кредити надані підприємствам, що проводять комерційну діяльність і торгівлю. Головною валютою кредитування є національна валюта – гривня, а найбільшу частину у структурі кредитного портфеля становлять короткострокові кредити до 1 місяця.

Важливим фактором у визначенні ефективності менеджменту кредитного портфеля є дослідження ситуації з проблемними кредитами банку та їх динамікою. АТ «Укрсиббанк» досить ретельно підходить до контролю та управління проблемно заборгованістю, оскільки непрацюючі кредити займають досить незначну частку у структурі кредитного портфеля, порівнюючи із загальною ситуацією у банківській сфері.

На основі розрахунку аналітичних показників було встановлено, що обсяг кредитного портфеля зменшився у 2022 році, відповідно і частка у загальних активах також скоротилась. Забезпеченість власним капіталом зростає, що свідчить про захищеність кредитів власним капіталом. Резерви для захисту від можливих втрат також зростають.

Ще два показники, які підкреслюють якісне управління кредитним портфелем є рентабельність та дохідність кредитного портфеля, які зросли майже у два рази.

Таким чином, можна зробити висновок, що менеджмент кредитного портфеля АТ «Укрсиббанк» є якісним та ефективним, оскільки банк стабільно показував позитивну динаміку по всім ключовим показникам та коефіцієнтам за

останні 5 років: зменшення обсягу непрацюючих кредитів, покращення якості кредитів, нарощення власного капіталу, зростання дохідності та рентабельності кредитного портфеля та постійне збільшення сформованих резервів на можливі втрати по кредитах.

Звичайно, як і вся банківська система, так і АТ «Укрсиббанк» відчув на собі наслідки повномасштабної війни на території України протягом 2022 року. Кредитний портфель банку зменшився, оскільки банк припинив кредитування фізичних осіб, велика кількість підприємств зазнала руйнування та припинила свою діяльність, значно збільшилась кількість прострочених та проблемних кредитів. Та все ж, банк продовжує повноцінно функціонувати, проводить кредитування юридичних осіб та починає відновлювати кредитування для фізичних осіб.

2.3 Проблеми управління кредитними портфелем в банках України

Проведений аналіз кредитного портфеля банків України та безпосередньо конкретного банку дав змогу виявити основні трансформації та найактуальніші проблеми і перешкоди з якими стикаються банки в процесі менеджменту кредитного портфеля.

Звичайно вирішення створених проблем неможливе без усунення їх причини. Тому для аналізу та визначення шляхів вирішення проблем необхідно, перш за все детально розглянути чинники, що вплинули на їх появу. Для цього варто поділити чинники в залежності за характером впливу на зовнішні та внутрішні [36].

До зовнішніх чинників можемо віднести:

– загальний економічний та політичний стан в країні – визначає можливості активізації кредитної діяльності банків з огляду на показники обсягу внутрішнього валового продукту та тенденції його зміни в майбутньому;

- фінансова політика уряду - впливає на структуру кредитного портфеля банків через значний дефіцит бюджету та низький рівень виконання бюджету, що суттєво деформує структуру фінансового ринку країни, створюючи переорієнтацію від кредитування банками реального сектору у бік державних позик;
- рівень інфляції в країні - важливий макроекономічний фактор, що впливає на структуру кредитних операцій комерційних банків як за термінами, так і за видами валют з урахуванням умов збереження стабільності національної грошової одиниці;
- грошово-кредитна політика центрального банку - створює середовище для кредитних можливостей комерційних банків з точки зору впливу основних інструментів грошово-кредитного регулювання на їх ресурсну базу.

Зовнішні чинники здійснюють суттєвий вплив на управління кредитним портфелем банками України. Насамперед, актуальним на даний час є економічний та політичний стан в країні. Розв'язання повномасштабної війни проти України причинило значні збитки економіці, колосальні руйнування промислових об'єктів, призупинення інвестицій та цілком знецінено досягнення в економічній та фінансовій сфері, які були здобуті за останні 5 років. На фоні цих негативних зрушень кредитування в Україні значно скоротилося, а проблемних кредитів у портфелях банків суттєво збільшилось.

Не варто нехтувати впливом грошово-кредитної політики НБУ. Оскільки усі банки України працюють в тому економічному та фінансовому середовищі, яке створює для них центральний банк. Після банківської кризи 2014-2015 років НБУ взяв курс на інфляційне таргетування, паралельно з тим основною зміною у діяльності українських банків є скорочення кредитування та зростання портфеля цінних паперів. Звичайно ці явища є взаємопов'язані, оскільки політика таргету інфляції передбачає використання ОВДП в інструментах банківської ліквідності, тим самим банки менш зацікавлені наражатися на кредитний ризик та постійно витрачати кошти на формування резервів та більше залучені до інвестицій в цінні папери.

Ще одним важливим інструментом монетарного регулювання НБУ є облікова ставка. На фоні значного руйнування економіки, соціальних потрясінь та системних шоків, які виникли на початку 2022 року, рішенням НБУ було прийнято різко збільшити облікову ставку з 9% до 25%, що стало ще одним шоком для економіки України. Таким чином, мегарегулятор намагається провести рестрикційну політику та не допустити розвитку інфляції та знецінення заощаджень та національної валюти. Проте таке різке збільшення облікової ставки точно спричинює подорожчання банківських кредитів та загалом зменшенню обсягів кредитних портфелів банків.

До внутрішніх чинників відносять:

1. Недосконалість систем ризик-менеджменту. Однією із ключових проблем в управлінні кредитним портфелем банку є високий рівень проблемної заборгованості, який спричинений насамперед через нехтування банками правил ризик-менеджменту. Банки України повною мірою не врахували помилки та негативний досвід до кризи 2008 року і відновлювали роздрібне кредитування за високо ризиковим сценарієм. Як результат до значних обсягів прострочених кредитів спричинених кризою під час «буму» кредитування у 2008 році додалася значна частка й обсяг незабезпечених кредитів, тим самим якість кредитних портфелів знизилась.

Проблема непрацюючих кредитів у портфелі банків України гостро впливає на діяльність та дохідність від кредитних операцій банку. Адже якщо банки суттєво не зменшать рівень проблемних кредитів, вони не зможуть активно нарощувати свій кредитний портфель за рахунок нових, оскільки обмежені високими нормативами резервів під кредитні операції. Також, проблемні кредити негативно впливають на загальний фінансовий стан банків, що призводить до високої вартості ресурсів на внутрішньому ринку та кредитів на зовнішньому ринку, а також негативного ставлення до українського бізнесу з боку іноземних інвесторів [37, с.10].

За останні роки простежується позитивна тенденція до скорочення частки простроченої заборгованості у портфелі банків України. Так з 57,7% у 2017 році

частка непрацюючих кредитів скоротилась до 26,7% станом на січень 2022 року. Тобто за 5 років рівень непрацюючих кредитів знизився більше ніж у два рази, а найбільше скорочення відбулося протягом 2021 році, коли частка NPL у кредитному портфелі скоротилась за рік на 11 в. п.

Звичайно, рівень непрацюючих кредитів все одно досить високий. У європейських країнах стан банку, в якому прострочена заборгованість становить більше 7% вважається кризовим [38]. З погляду на це, на початок 2022 року фінансовий стан 13 із топ-25 банків за обсягом кредитного портфеля можна класифікувати як кризовий, а вже у жовтні 2022 усі 25 банків перевищили поріг у 7% прострочених кредитів. Адже у зв'язку із повномасштабною війною на території України, починаючи з червня 2022 року банки розпочали поступове визнання NPL. У Національному банку України вважають, що повномасштабна війна очікувано призведе до суттєвого погіршення платоспроможності позичальників, а отже – до зростання втрат від кредитного ризику та частки NPL. Своєчасна оцінка банком кредитного ризику та проведення виважених реструктуризацій за потреби – запорука подальшої стійкості банків [28].

Ще одна проблема, яка виникає в процесі управління кредитним портфелем та спричинена, насамперед через слабкість системи ризик-менеджменту – це не досконалість оцінки кредитоспроможності позичальника. Адже, більшість методик в більшій мірі орієнтуються на аналіз платоспроможності позичальника, тобто на встановлення розміру доходів клієнта, тим самим менш націлені на виявлення позичальником бажання повертати кредит вчасно та в повній мірі.

Важливим недоліком є неповне та недостовірне представлення інформації про клієнтів у базах даних – внаслідок її фрагментарного та безсистемного збору. При цьому зібрані дані спотворені через те, що вони суттєво змінилися за період нестабільності і тепер є недостовірними – багато позичальників стають неплатоспроможними, хоча раніше мали хорошу кредитну історію. Аналіз таких даних небезпечний, за його результатами легко прийняти неправильне рішення.

Для банків неякісна оцінка позичальника може реалізуватися проблемною заборгованістю. Для клієнта - невідповідністю умов кредитування його реальній кредитоспроможності. Тому, як один із факторів для зниження рівня проблемної заборгованості та покращення якості кредитних портфелів банків України має бути вдосконалення банківських внутрішніх систем ризик-менеджменту, застосування більш точних методик оцінки платоспроможності клієнтів, покращення стимулу боржників до своєї кредитної репутації та підвищення рівня їхньої фінансової грамотності, а також сприяння збільшенню довіри до комерційних банків.

2. Структура та обсяг залучених ресурсів, які безпосередньо впливають на структуру та величину кредитних операцій банку. Адже від обсягу коштів, що входять до різних видів зобов'язань, залежить спроможність банківської установи надавати кредити. Можливості проведення ефективної кредитної політики комерційних банків у зв'язку із забезпеченням процесу фінансування масштабних інвестиційних проектів та суттєвих змін у розвитку реального сектору визначаються здатністю акумулювати достатні довгострокові ресурси.

Гіркий досвід минулого має стати хорошим стимулом для недопущення помилок в майбутньому. Оскільки, до 2008 року відбувалося стрімке насичення кредитного ринку України дешевими іноземними грошима, після погіршення макроекономічної ситуації в зв'язку з кризою 2008 року воно спричинило ще більш стрімкий відплив цих грошей, тим самим залишивши, українські банки з численними ресурсними проблемами. Залучені ресурси в період насиченого кредитування не покривали обсяги кредитів наданих населенню.

Після кризи 2008 року, окрім загального браку ресурсів для українських банків, актуалізувалася проблема низької капіталізації. Незважаючи на значне зростання з 2008 року, капітальна база багатьох банків залишалася недостатньою. Активно нарощуючи кредитні операції, не всі банки встигали у достатній мірі збільшувати власний капітал. Проте за останні роки банки більш стрімко нарощують власний капітал. У табл. 2.14 представлено динаміку показників

власного капіталу як усіх банків України, так і досліджуваного банку АТ «Укрсиббанк» та виконання ним нормативу адекватності капіталу.

Таблиця 2.14 – Динаміка власного капіталу та дотримання нормативу адекватності регулятивного капіталу АТ «Укрсиббанк» та всієї банківської системи протягом 2017-2021 рр., млн грн.

Показники	2017	2018	2019	2020	2021
Власний капітал банків України	170 389	149 400	197 362	212 577	244 081
Виконання нормативу адекватності капіталу українськими банками, %	15,35	15,52	18,72	21,63	21,44
Власний капітал АТ «Укрсиббанк»	5 069	6 769	6 858	8 167	8 606
Виконання нормативу адекватності капіталу АТ «Укрсиббанк»	18,45	20,01	22,03	24,65	24,41

Джерело: розроблено автором на основі [28, 30, 31, 32, 33, 34, 35,]

Отже, за останні 5 років відбувається позитивна тенденція до збільшення власного капіталу, як банківською системою в цілому, так і АТ «Укрсиббанк». Для більш детального аналізу було використано норматив адекватності капіталу Н2, який відображає здатність банку своєчасно і в повному обсязі розрахуватися за своїми зобов'язаннями, що впливають із торговельних, кредитних або інших операцій грошового характеру. Чим вище значення показника достатності регулятивного капіталу, тим більша частка ризику, що її беруть на себе власники банку. Нормативне значення показника Н2 становить більше 10%.

Як видно з табл. 2.14, значення нормативу адекватності постійно зростає і по банківській системі, і по досліджуваному банку. Виконання нормативу адекватності капіталу українськими банками на кінець 2021 року становить 21,44%, АТ «Укрсиббанк» - 24,41%. Проміжне дослідження капіталу банку, дає зрозуміти, що за останні роки українські банки нарощують власний капітал та мають більшу здатність розраховуватися за своїми зобов'язаннями, в тому числі за кредитними операціями, що в свою чергу стимулює розвиток кредитної діяльності, покращує якість кредитних портфелів та може бути каталізатором збільшення ефективності менеджменту кредитним портфелем банку.

3. Досвід та кваліфікація банківського персоналу - позначається на умовах роботи комерційного банку загалом та ефективності його кредитних

операцій зокрема. Рівень професіоналізму банківських працівників вважається однією з головних умов забезпечення своєї конкурентоспроможності на ринку, що виражається в якості кредитної діяльності. Тому при розробці концепції кредитної політики та методів формування та управління кредитним портфелем банку необхідно враховувати такі важливі аспекти, як підбір спеціалістів, формування необхідних професійних якостей, розстановка кадрів, шляхи підвищення ефективності роботи персоналу, формулювання посадові обов'язки у сфері кредитування та контроль за їх виконанням.

На практиці досвід та кваліфікація персоналу банку визначають здатність банку виконувати стратегічні цілі кредитної політики, що пов'язано з наявністю у працівників банку необхідних знань та практичних навичок для правильної організації кредитного процесу, формування, аналізу та управління кредитним портфелем та запобігання вплив на нього кризових явищ [39].

Отже, визначивши зовнішні та проаналізувавши внутрішні чинники, які впливають на утворення ключових перешкод у процесі менеджменту кредитного портфеля, можемо виокремити основні проблеми:

- недосконалість системи ризик-менеджменту – наслідком чого є утворення значного обсягу кредитної заборгованості;
- проблема якісної оцінки кредитоспроможності позичальника;
- проблема визначення ефективних методів управління простроченою заборгованістю.

Вважаємо, що визначені проблеми можна вирішувати вибірково, встановлюючи пріоритетність до кожної, виходячи з поточних умов функціонування окремо взятого банку. Тому, в продовженні дослідження буде розглянуто та надано рекомендації щодо основних, на погляд автора, проблем управління кредитним ризиком та проблемною заборгованістю банку для покращення ефективності управління кредитним портфелем банку.

Вивчення та пошук шляхів вирішення обраних проблем пояснюється, насамперед їх впливом на розвиток банківської системи та економічного розвитку країни. Оскільки значні обсяги прострочених кредитів у портфелях банків вже

досить давно перевищують допустимі значення та є тягарем для всієї банківської системи. Тому вибір ефективних методів управління непрацюючими кредитами є пріоритетним завданням для менеджменту банків.

Управління кредитним ризиком та загалом система ризик менеджменту на пряму корелює з проблемою вибору оптимальних шляхів управління кредитною заборгованістю. Оскільки негативним наслідком в обох випадках є збільшення обсягів проблемних кредитів. Тому це питання потрібно вирішувати комплексно, спочатку вдосконалювати систему ризик менеджменту і якісно здійснювати управління кредитним ризиком та в подальшому ефективно проводити менеджмент вже наявної проблемної заборгованості.

Отже, за результатами дослідження стану та визначення проблем менеджменту кредитного портфеля банку на сучасному етапі було здійснено певний ряд узагальнень:

1. Визначено, що найбільшу частку у структурі кредитного портфелю займають кредити надані корпоративному сектору (більше 70%), виявлено позитивну тенденцію до зростання частки кредитів у національній валюті, встановлено закономірність впливу економічних криз у 2008 та 2014 роках з подальшим формуванням складу та структури кредитного портфеля банків України.

2. За допомогою порівняння показників ВВП та обсягу кредитного портфеля банків, доведено, що помилкові підходи до управління кредитними портфелем у минулому привели до погіршення його якості у майбутньому.

3. Всебічно проаналізовано стан, динаміку та вміст непрацюючих кредитів у структурі кредитного портфеля банків України, та встановлено, що даний показник мав позитивну тенденцію до зменшення протягом останніх п'яти років, проте все одно має досить високі значення, тим самим погіршує якість кредитного портфеля банків України.

4. На основі окремо взятого банку – АТ «Укрсиббанк» проведено аналіз ефективності управління кредитним портфелем та визначено основні аспекти стосовно його структури :

- частка кредитного портфеля в структурі активів банку досить помірною та становить 21,3%;
- банк надає перевагу в кредитуванні юридичним особам, найбільшу частку в структурі займають кредити надані підприємствам, що проводять комерційну діяльність і торгівлю – 33%;
- переважну частину кредитного портфеля займають короткострокові кредити, до 1 міс – 61%;
- домінуючою валютою кредитування є гривня, більше 85% кредитів у національній валюті.

5. Встановлено, що банк провів активну діяльність щодо зменшення проблемної заборгованості, починаючи з 2017 року. Таким чином, частка непрацюючих кредитів скоротилася з 24,6% у 2017 році до 2,72% на кінець 2021 року.

6. За допомогою аналітичних показників та коефіцієнтів, що характеризують якість кредитного портфеля визначено, що АТ «Укрсиббанк» має позитивну динаміку збільшення рентабельності кредитного портфеля та зростання його дохідності. Тим самим, зроблено висновок, що банк ефективно управляє кредитним портфелем протягом останніх п'ять років, оскільки має позитивну динаміку по всім ключовим показникам та коефіцієнтам.

7. Окреслено зовнішні та внутрішні чинники, що впливають на утворення перешкод у процесі управління кредитним портфелем та на основі цього обумовлено головні проблеми з якими можуть стикатися банки в процесі менеджменту кредитного портфеля і запропоновано проведення аналізу вирішення основних із них: проблема управління кредитним ризиком; контроль і управління проблемною заборгованістю.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПІДХОДІВ ДО УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОРТФЕЛЕМ БАНКІВ В УКРАЇНІ

3.1 Проблеми та напрями підвищення ефективності управління кредитним ризиком в банках

Активні операції банків з надання кредитів юридичним і фізичним особам є найбільш ризикованим видом операцій, в цьому випадку неможливо бути повністю впевненим у поверненні наданих позичальнику коштів, хоча за їх рахунок формується прибуток банку. Тому питання ефективного управління кредитним ризиком на сьогодні є одним із основних напрямків превентивного антикризового управління кредитним портфелем та в цілому банком.

Кредитний ризик можна визначити як ризик невиконання позичальником своїх зобов'язань за кредитними операціями (тобто ризик того, що сплата позичальником відсотків та основної суми боргу за кредитними операціями буде здійснена з відхиленням від умов кредитного договору) або взагалі не виконуватиметься [13, с. 138].

До інституцій, які регламентують порядок управління кредитним ризиком банку відносять: Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України, НБУ.

Згідно Постанови НБУ «Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» від 30.06. 2016 р. № 351, кредитний ризик ідентифікується як розмір очікуваних втрат (збитків) за активом внаслідок дефолту боржника/контрагента.

У першому розділі даної роботи охарактеризовано основні методи управління кредитним ризиком на рівні окремого кредиту та на рівні кредитного портфеля в цілому. Для подальшого визначення основних напрямків

удосконалення цього процесу пропонуємо ознайомитися з особливостями прояву кредитного ризику безпосередньо у кредитній діяльності банку:

- кредитний ризик – це ймовірнісна подія;
- виникнення кредитного ризику обумовлено впливом низки ризикоутворюючих факторів;
- кредитний ризик - ризик непогашення боргу внаслідок неспроможності або небажання боржників за кредитними операціями виконувати свої зобов'язання перед банком;
- індивідуальний кредитний ризик виявляється у зменшенні вартості конкретної кредитної операції;
- реалізація індивідуального кредитного ризику посилює кредитний ризик за кредитним портфелем загалом;
- результатом вияву кредитного ризику є від'ємна зміна вартості кредитного портфеля банку [13, с. 262].

Національний банк України встановлює нормативи кредитного ризику з метою зменшення банківських ризиків у цілому. До нормативів кредитного ризику належать нормативи Н7, Н8, Н9. Недотримання вищеперерахованих нормативів може призвести до збільшення кредитного ризику, фінансових труднощів у діяльності банку та недоотримання доходів. Тому для виокремлення ефективних напрямків удосконалення управління кредитним ризиком у роботі пропонується проаналізувати нормативи кредитного ризику по досліджуваному банку та по банківській системі в цілому.

У таблиці 3.1 згруповано значення відповідних нормативів за період з 2018 до початку 2023 року. Для повного розуміння впливу та значущості виокремлених нормативів пропонуємо розглянути економічну сутність кожного та проаналізувати їх дотримання банками України за останні п'ять років.

Норматив максимального розміру кредитних активів на одного контрагента (Н7) встановлюється з метою обмеження кредитного ризику, що виникає внаслідок невиконання окремими контрагентами своїх зобов'язань. Даний показник не має перевищувати 25%. На основі даних таблиці 3.1 можна

визначити, що норматив Н7 знаходиться в нормативному значенні та, починаючи з 2018 року поступово знижується.

Таблиця 3.1 – Значення економічних нормативів кредитного ризику банківської системи та АТ «Укрсиббанк» протягом 2018 – початок 2023 року.

Нормативи по банківській системі	Вимоги	Період (станом на 01.01.)					
		2018	2019	2020	2021	2022	2023
Максимальний розмір кредитного ризику на одного контрагента (Н7)	Не більше 25%	20,29	19,83	17,61	19,14	18,60	17,80
Великі кредитні ризики (Н8), млн грн	Не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу	208,31	176,23	105,00	87,39	72,35	86,33
Максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9)	Не більше 25%	17,89	10,41	7,02	4,10	3,71	2,81
Нормативи по АТ «Укрсиббанк»	Вимоги	Період (станом на 01.01.)					
		2018	2019	2020	2021	2022	2023
Максимальний розмір кредитного ризику на одного контрагента (Н7)	Не більше 25%	24,99	24,99	24,99	19,99	18,60	10,21
Великі кредитні ризики (Н8)	Не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу	164,45	204,20	108,57	233,45	214,64	21,66
Максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9)	Не більше 25%	15,44	20,21	8,31	12,33	11,72	3,44

Джерело: розроблено автором на основі [28]

АТ «Укрсиббанк» також дотримувався нормативного значення даного показника, проте протягом 2018 – 2020 років, значення нормативу Н7 було максимального допустиме та становило 24,99. Починаючи з 2021 року, банк стрімко збільшував регулятивний капітал, у тому числі за рахунок нарощення власного капіталу, тому значення нормативу Н7 поступово зменшилося і станом на січень 2023 року становить 10,21%.

Норматив великих кредитних ризиків (Н8) встановлюється з метою обмеження концентрації кредитного ризику за одним контрагентом або групою. Кредитний ризик, прийнятий банком для одного контрагента або групи

пов'язаних контрагентів, вважається великим, якщо сума всіх вимог банку до цього контрагента (групи пов'язаних контрагентів) і всіх позабалансових зобов'язань, наданих банком цьому контрагенту або групи пов'язаних контрагентів, становить 10 і більше відсотків регулятивного капіталу банку.

Впродовж 2018 - 2023 рр. значення даного показника не перевищувало восьмикратний розмір регулятивного капіталу, як АТ «Укрсиббанк», так і всієї банківської системи України. Тобто великі кредитні ризики знаходяться на прийнятному відносно регулятивного капіталу рівні.

Норматив граничного розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9) встановлює обмеження щодо операцій з пов'язаними особами з метою уникнення ризику та його негативного впливу на діяльність банку. Тобто він покликаний контролювати та обмежувати виникаючий кредитний ризик внаслідок невиконання контрагентами своїх зобов'язань. Значне перевищення показників характеризується високою часткою зобов'язань перед пов'язаними з банками особами у статутному капіталі через ризики їх непогашення та порушення фінансової стійкості банків [41].

Як видно із статистичних даних, норматив Н9 суттєво знизився протягом останніх 5 років по всій банківській системі, включаючи досліджуваний банк і станом на січень 2023 становить 2,81%.

За результатами проміжного дослідження економічних нормативів кредитного ризику, можна зробити висновок, що спостерігається позитивна динаміка виконання банками України затверджених нормативів.

Незважаючи на певні позитивні зміни, все ж не існує ідеальної системи ризик-менеджменту, тому для удосконалення управління кредитним ризиком - банку необхідно дотримуватися механізму практичних дій стосовно: ідентифікації ризику, оцінки його величини та розробки надійних методів захисту.

Робота з управління кредитним ризиком зазвичай повинна включати: встановлення критеріїв прийнятності ризику; аналіз кредитоспроможності позичальника; оцінка розміру забезпечення; визначення розміру обов'язкового резерву; прийняття рішення про видачу кредиту; оцінка премії за ризик з

урахуванням витрат банку на кредитні операції. Ці дії персоналу банку при організації кредитного процесу в основному спрямовані на підтримку такого рівня кредитного ризику, який відповідає цілям кредитної політики банку, тобто визначає здатність останнього забезпечувати належний рівень доходності, незважаючи на дотримання нормальних умов діяльності попри дотримання нормальних умов ефективної діяльності без істотних загроз щодо підриву ліквідності і фінансової стійкості на ринку.

Для вдосконалення і підвищення ефективності менеджменту кредитного портфеля банку у роботі пропонується, насамперед покращити вже розглянуті напрями управління кредитним ризиком банку такі як: методика оцінки кредитоспроможності позичальника та нові пропозиції, насамперед створення окремого фінансово-інформаційного центру як суб'єкту системи зборку, обробки, зберігання та аналізу інформації про позичальників.

Процедура оцінки кредитоспроможності потенційних позичальників є основним елементом ефективної системи управління ризиками. Від того, наскільки ефективно та якісно банк аналізуватиме та прогнозуватиме можливі кредитні ризики конкретного позичальника, залежить якість коштів, вкладених у споживчі кредити, надійність та стабільність банку [42 с. 168].

Важливим етапом оцінки кредитоспроможності позичальників являється вибір методу її здійснення, оскільки кожен метод має свої особливості, переваги та недоліки.

У світі вже давно набув актуальності такий напрямок оцінки кредитоспроможності позичальників як перевірка клієнтів у різних інформаційних джерелах. У розвинених країнах такий метод перевірки клієнтів сформував цілу індустрію банків даних, які збирають, зберігають і використовують інформацію, так звані кредитні бюро [43. С. 33].

Незважаючи на актуальність оцінки позичальників – фізичних осіб за платоспроможністю, в сучасній практиці кредитування в Україні все більшого поширення набуває кредитний скоринг як метод оцінки кредитоспроможності.

На практиці банк або самостійно розробляє методику оцінки кредитоспроможності, або користується послугами консалтингових компаній, кредитних бюро тощо. Не вдаючись у подробиці проблеми використання локальними банками скорингових моделей, зазначимо, що більшість методик мають спільну основу, взяту на озброєння іноземних банків, і вони мало адаптовані до українських реалій. Крім того, існуючі методи в основному містять загальний підхід до різних груп позичальників, тобто підлягають однаковим процедурам оцінки кредитоспроможності, що, на думку автора, знижує їх ефективність. При цьому більшість заявок перевіряються службою безпеки, що збільшує час прийняття рішення про кредит [42 с. 170].

Вважаємо цілком доцільною та ефективною модель оцінки кредитоспроможності позичальників, розроблену Охрименко І.Б., яка ґрунтується на розподілі клієнтів за групами і може бути модифікована до умов різних банків (рис. 3.1).

Рисунок 3.1 – Модель оцінки кредитоспроможності позичальників у банку

Джерело: розроблено автором на основі [42]

Дана модель ґрунтується на використанні диференційованого підходу до позичальників та їх оцінці. Таким чином, виокремлюється 3 групи позичальників, де для кожної групи застосовуються різні методи оцінки кредитоспроможності:

- Діючі та постійні клієнти банку;
- Потенційні клієнти банку (найширша група);
- Потенційні клієнти, що мають довгу кредитну історію.

Такий підхід дає можливість більш ефективно та якісно здійснити аналіз кожного позичальника залежно від його рівня ризику. Тобто не потрібно проводити експертну оцінку чи застосовувати скорингову модель для всіх бажаючих отримати кредит. Для постійних клієнтів, які відповідають встановленим вимогам банку цей процес повинен проходити швидше, розрахунком їх платоспроможності, для клієнтів, що вперше звернулися до банку або мають не ідеальну кредитну історію доцільно буде застосовувати скорингову модель з максимальною кількістю параметрів.

Одним із перспективних напрямів оцінки кредитоспроможності позичальника є використання системи кредитного скорингу. До переваг скорингових систем можна віднести [44, с. 90-91]:

- підвищення точності оцінки позичальника та зменшення рівня неповернень.
- прискорення процедури оцінки позичальника. Метод скорингу дозволяє провести експрес-аналіз заявки на кредит у присутності клієнта.
- швидкість і безсторонність в ухваленні рішень.
- збільшення кредитного портфеля за рахунок зменшення кількості необґрунтованих відмов по кредитних заявах, можливість ефективного управління кредитним портфелем;
 - створення централізованого накопичення даних про позичальників;
 - зниження резервів, що формуються на можливі втрати по кредитах;
 - відсутність необхідності тривалого навчання персоналу.

Визначення системи факторів для скорингової моделі може здійснюватися як на основі експертних оцінок кредитних спеціалістів, так і за допомогою статистичних методів. Водночас варто зауважити, що статистичні методи ефективні за наявності достатньо великого обсягу даних (інформації) та тривалого періоду їх відстеження.

У зв'язку з цим найкращим джерелом інформації про банк є не розрізнені дані з різних реєстрів та інших джерел, а систематизована інформація кредитного бюро. Як показує європейський досвід, ключову роль у лібералізації та

підвищенні ступеня відкритості фінансової інформації відіграє держава за активної підтримки банків, оскільки саме вони потребують запроваджених заходів з точки зору мінімізації кредитних ризиків [43 с. 175].

Тому важливим фактором постає створення та підтримка ефективного функціонування фінансово-інформаційного центру, як окремого суб'єкта системи збору, обробки, зберігання та аналізу інформації про позичальників.

Досвід зарубіжних країн засвідчує високу ефективність та результативність функціонування схожих установ. Так, у Франції функціонують державні фінансово-інформаційні агентства (база даних FIBEN, яка діє на базі Центрального банку Франції) та у Німеччині (бази даних BAKIS та BISTA на базі Центрального Банку Німеччини). Основною функцією даних структур є збір статистичної інформації та прийняття рішень щодо мінімізації наслідків негативних явищ в економіці [45].

Досвід розвинених країн демонструє, що кредитні бюро тісно співпрацюють з аудиторськими фірмами, судами, різними державними базами даних. Такою установою в Україні є Кредитний реєстр, створений Національним банком України.

Кредитний реєстр – це, насамперед, інформаційна система, що забезпечує збір, накопичення, зберігання, модифікацію, використання та поширення (надання) інформації про кредитні операції банку та стан виконання зобов'язань за такими операціями, аналіз і класифікацію кредитів.

Створення такого фінансово-інформаційного центру сприяє зменшенню асиметрії інформації, що в свою чергу призводить до посилення конкуренції між банками з метою кредитування надійних позичальників, а також дає можливість пропонувати кредитні послуги новим клієнтам.

НБУ надає банкам доступ до Кредитного реєстру в режимі реального часу на безоплатній основі у формі звіту про кредитні операції боржника без права передавання її третім особам.

Також важливим нововведенням щодо функціонування кредитного реєстру є можливість дистанційного отримання інформації в даному реєстрі. Тобто

заявник може отримати запит до пошукової системи, а верифікація даних фізичної особи може здійснюватися за допомогою системи BankID Національного банку або кваліфікованого електронного підпису. При цьому, заява на отримання інформації з Кредитного реєстру може надаватися і на паперових носіях.

Створення та функціонування кредитного реєстру значно спростило та покращило процес оцінки кредитоспроможності та кредитного ризику позичальника. Наповнення бази даних Кредитного реєстру підвищує ефективність оцінки банками кредитного ризику і таким чином сприяє отриманню добросовісними і сумлінними позичальниками кредитів від банків, що в кінцевому підсумку позитивно впливає на відновлення кредитування [28].

Звичайно, як і в будь-якій сфері завжди можна та потрібно вдосконалювати свою діяльність. Так, автором пропонується модернізувати роботу кредитного реєстру, а саме створити можливість надання суміжних та додаткових послуг кредитним установам та банкам. Насамперед, мова йде про присвоєння скорингів та рейтингів окремим відділом кредитного реєстру, оскільки останній має у своєму розпорядженні значний інформаційний простір стосовно потенційних та діючих позичальників.

Таким чином, Національний банк України може створити окремий відділ кредитного реєстру, який буде займатися присвоєнням скорингових оцінок та рейтингів та надавати готові дані кредитним установам та банкам на комерційній основі. Тим самим, збільшиться кількість робочих місць, для банків прискориться процес оцінки кредитоспроможності позичальника, а для невеликих банків, де недостатньо розвинена або взагалі відсутня скорингова модель дана послуга може стати ефективним способом оцінки позичальника.

На думку автора, ще одним прогресивним методом підвищення ефективності управління кредитним ризиком є створення Національним банком України лекцій та навчальних курсів для підвищення кваліфікації відповідних працівників кредитного відділу кожного банку України. Пропонується проводити такі заходи кожного кварталу та залучати, як вітчизняних спеціалістів, так і зарубіжних фахівців зі сфери ризик-менеджменту.

Прогнозується, що за допомогою лекцій та семінарів організованих НБУ - обмін інформацією та набуття нових знань у сфері управління кредитним ризиком може значно покращити обізнаність працівників кожного банку та підвищити їх кваліфікацію, тим самим збільшити ефективність управління кредитним портфелем на рівні кожного банку.

Звичайно, підвищення кваліфікації персоналу завжди є важливим аспектом в роботі кожної структури, але також потрібно дотримуватися та покращувати внутрішньобанківські процеси. Насамперед, перед керівництвом банку стоїть задача розробки комплексної стратегії з управління ризиками в тому числі кредитним, яка повинна включати в себе [56]:

- забезпечення постійного моніторингу та оцінки ризиків;
- своєчасне формування резервів на покриття ризиків під активні операції;
- створення в банку ефективної системи збереження, обміну та використання інформації стосовно функціонування управління ризиками;
- забезпечення зниження ризиків, що виникають у банку з метою посилення захисту інтересів акціонерів та вкладників;
- аналіз і підтримка оптимальної для банку структури кредитного портфеля;
- використання досвіду кращих закордонних та вітчизняних банків з управління ризиками, що забезпечить прийняття більш ефективних рішень.

Таким чином, дослідивши питання кредитного ризику варто зазначити, що управління ним в банку постає одним із найважливіших чинників ефективного менеджменту кредитного портфеля в цілому. Звичайно уникнути кредитного ризику повністю неможливо, але докладати достатньо зусиль для його усунення і виведення на оптимальний рівень, який дозволить банку досягати визначених стратегічних цілей у своїй діяльності. певні дії щодо покращення напрямів управління кредитним ризиком.

Тому, автором запропоновано наступні напрямки підвищення ефективності управління кредитним ризиком банку:

- обґрунтовано доцільність та ефективність використання розробленої моделі оцінки кредитоспроможності позичальників на основі їх диференціації за рівнем ризику;
- виокремлено переваги застосування скорингових моделей для оцінки кредитного ризику та аргументовано дієвість їх застосування банками України;
- запропоновано створення окремого відділу кредитного реєстру Національним банком України для надання банкам України додаткових послуг, у вигляді присвоєння скорингових оцінок та рейтингів позичальникам для прискорення та підвищення ефективності процесу оцінки кредитоспроможності позичальника.
- висунуто пропозицію проведення семінарів та лекцій, за підтримки НБУ, для кредитних спеціалістів банків України, задля підвищення їх кваліфікації у сфері управління кредитним портфелем банку;
- виокремлено перелік заходів, які повинні бути включені в комплексну стратегія банку по управлінню кредитним ризиком.

3.2 Пошук шляхів управління проблемною заборгованістю банків для підвищення ефективності

Непрацюючі кредити є однією з найбільш невирішених проблем у банківській системі України, а отже одним із найбільш негативних факторів, що впливає на ефективність банківського бізнесу.

Збільшення кількості та обсягу проблемних кредитів сприяє погіршенню якості кредитного портфеля банку, появі додаткових витрат, зменшенню прибутку або появі збитків і може призвести до банкрутства. У зв'язку з цим необхідно організувати роботу з управління проблемними активами, використовуючи найбільш ефективні інструменти. У даній частині роботи пропонується розглянути основні методи управління проблемною заборгованістю та виокремити найбільш ефективні.

Здебільшого в банках є три стратегії вирішення питань із проблемними активами [46]:

- стратегія управління полягає в утриманні проблемних активів на балансі та продовженні пошуку вирішення проблеми (насамперед через реструктуризацію або стягнення боргу). Робота з простроченою заборгованістю може здійснюватися як підрозділами банку, так і шляхом передачі стягнення заборгованості стороннім контрагентам;

- стратегія продажу полягає в тому, що непрацюючі кредити продаються третій стороні. Продавець може продовжувати обслуговувати портфель на підставі договору про обслуговування;

- стратегія списання полягає у списанні проблемних активів з балансу та припинення заходів щодо стягнення заборгованості.

Від правильного вибору методу роботи з проблемними кредитами залежить не тільки успішне вирішення окремої конфліктної ситуації, а й стабільність і репутація самого банку.

Слід зазначити, що в банківській системі існує достатня кількість методів та інструментів управління, тому перед менеджментом банку постає проблема раціонального вибору та прийняття оптимальних управлінських рішень. Ці інструменти мають враховувати економічні та адміністративні заходи, що застосовуються органами банківського нагляду, регулювання та контролю для забезпечення обсягу проблемної заборгованості в банку.

Загалом кредитний менеджмент має три варіанти вирішення проблемних кредитних банків. Згідно першого варіанту - керівники рекапіталізованого банку або власники банку вживають відповідних заходів щодо підвищення стягнення коштів за простроченими кредитами, у тому числі шляхом залучення третіх осіб.

Другий варіант полягає в поділі кредитів, які вчасно обслуговуються, і проблемних, безнадійних кредитів. Проблемні кредити переходять до створеного державного агентства з повернення активів, яке спеціалізується на стягненні простроченої заборгованості з позичальників.

Третій варіант – це допомога банкам у розробці заходів з реструктуризації простроченої заборгованості, включаючи спрощення процедур щодо викупу проблемних кредитів [13, с. 361].

Робота банку з погашення проблемних кредитів за першим варіантом починається з розробки планів, спрямованих на погашення кредиту. Такий план має містити ряд заходів щодо вирішення конфлікту «позичальник-банк», який виникає внаслідок проблемного боргу, і щодо повернення кредиту боржником [13, с. 362]:

1. Заходи банку з організаційної, фінансової та іншої допомоги позичальникові, що сприяють подоланню кризи і виконанню зобов'язань позичальника перед банком, у тому числі:

- розробка програми зміни структури заборгованості — реструктуризація боргу;
- пролонгація кредиту, тобто видача додаткових коштів. При цьому статус боргу змінюється з «простроченого» на «поточний». Тому банк визнає, що труднощі позичальника тимчасові, а подальша співпраця з ним вигідна;
- робота з керівництвом позичальника з виявлення проблем і пошуку їх рішень;
- одержання додаткових гарантій та ін.

2. Заходи банку, безпосередньою метою яких є повернення кредиту в найкоротші можливі строки:

- застосування застави, яка виступає забезпеченням кредиту. За таких умов відносини між банком і клієнтом зазвичай повністю розриваються;
- продаж боргу позичальника третім особам. Цей спосіб передбачає розірвання чинного кредитного договору та продаж частини активів позичальника в рахунок погашення боргу;
- звернення до поручителів (гарантів);
- оформлення документів про банкрутство позичальника.

Метод реструктуризації кредиту вважаємо одним з найбільш ефективним інструментом вирішення проблемних кредитів. При цьому кредитор та

позичальник відповідно до норм цивільного законодавства змінюють існуючі умови користування кредитними ресурсами та умови повернення кредиту, виправляють та доповнюють умови забезпечення його повернення, вносячи відповідні зміни та доповнення до договору позики та договору застави.

Реструктуризація застосовується банком вибірково, щодо конкретних позичальників і видів кредитів, з урахуванням можливостей практичної реалізації для досягнення поставленої мети. Нині цей інструмент визнається розумним, допустимим законом і реальним способом досягнення максимального економічного ефекту з обох сторін кредитних з

Основним завданням реструктуризації є надання можливості позичальнику відновити свій фінансовий стан до рівня, який дозволить належним чином і в повному обсязі виконувати свої кредитні зобов'язання.

Варто також виділити такий метод повернення кредиту у найкоротші строки, як залучення представників професійних колекторських агентств. Оскільки посилення роботи з проблемними кредитами без залучення третіх сторін можливе, але в такому випадку виникають величезні затримки в часі щодо ухвалення варіанта вирішення питання, величезні витрати на утримання непрацюючих кредитів, багаторічні судові слухання з позичальником-боржником та формування 100% резервів за такими кредитами.

Передача боргів стягнення в колекторське агентство є новим напрямом в Україні. Колекторська діяльність здійснюється у двох основних формах [47]:

- колекторське агентство виступає у ролі агента кредитора, діє від його імені та за його рахунок;
- агентство набуває права вимоги до боржника та діє як кредитор.

Діяльність колекторів складається з трьох основних етапів роботи з боржниками: soft collection, hard collection та legal collection. Етап soft collection складається з початкового спілкування з боржником по телефону. На цьому етапі з боржником проводяться роз'яснювальні бесіди про відповідальність за ухилення від сплати боргу, а також про заходи господарського характеру, які можуть бути застосовані до нього у разі несплати боргу (штрафні санкції, пеня).

Етап *hard collection* передбачає особисте спілкування з боржником. На зустрічі з позичальником колектори рекомендують реструктуризацію боргу та повідомляють боржника про можливість «перекредитуватися» в іншому банку.

У свою чергу *legal collection* передбачає примусове стягнення боргів із застосуванням повноважень відповідних державних установ. До стадії судового стягнення колектори переходять, якщо перші два етапи не дали позитивного результату в роботі з боржником. На етапі судового стягнення прямий зв'язок з боржником не забезпечується [13, с. 370].

На користь взаємодії з певним колекторським агентством наводяться такі аргументи, як досвід роботи з проблемними кредитами, постійна клієнтура, організація захисту інформації, професійна ІТ-система, досвід керівництва та співробітників компанії, регіональна присутність і певний коридор цін на послуги.

Водночас продаж проблемних кредитів колекторським фірмам не надто привабливий для банкірів, оскільки навіть продаж портфелів за ціною нижче 10% від номіналу потребує відповідного резерву 90% і більше.

Ефективним та менш витратним методом управління проблемною заборгованістю є робота банку з факторинговими компаніями, а саме переуступлення, тобто продаж боргу такій компанії з дисконтом. Даний метод вважаємо ефективним, оскільки коли факторингова компанія викупує борг, вона стає кредитором замість банку на тих самих умовах, тим самим перетворює непрацюючі кредити банку на реальні гроші.

Погашаючи проблемний кредит з дисконтом за допомогою факторингової компанії, всі сторони (і банк, і боржник) отримують максимальний захист від можливих фінансових і майнових ризиків. Для банку це є чудовою можливістю швидко та не витрачаючи час на судові колізії, одержати оборотні кошти та вивільнити портфель від проблемного кредиту.

Не менш важливо вирішувати питання з проблемною заборгованістю на рівні банку. Тому, автором пропонується використовувати ефективний інструмент

управління проблемною заборгованістю – скоринг стягнення заборгованості. Метою даного інструменту є реалізація найбільш ефективного алгоритму роботи з простроченою заборгованістю, в цьому випадку завданням виступають [57]:

- прогнозування суми погашення боргу;
- оцінка ефективності погашення простроченої заборгованості через співвідношення суми погашення та необхідних витрат;
- виконання лише тих рішень, які будуть ефективними;
- здійснення системної, логічно обґрунтованої послідовності дій по відношенню до клієнтів з метою подання заборгованості;
- прийняття рішень про неможливість або недоцільність стягнення.

Запропонований скоринг стягнення заборгованості може прийняти такі рішення: інформування клієнта про наявність простроченої заборгованості, дистанційне стягнення, очікування, застосування очних заходів стягнення боргу, судові процеси та списання (продаж) безнадійних кредитів.

Для забезпечення системності прийняття даних рішень у таблиці 3.2 представлено упорядковані дії по етапах їх реалізації.

Таблиця 3.2 – Набір рішення скорингу стягнення заборгованості

Рішення	Сутність реалізації рішення
Очікування	Реалізація самостійного погашення заборгованості клієнтом без проведення заходів із боку кредитної організації
Інформування	Повідомлення клієнта про наявність простроченої заборгованості та необхідності її погашення
Проведення дистанційних заходів стягнення боргу	Установлення дистанційних контактів із клієнтами, пов'язаними з ним особами для з'ясування причин виникнення труднощів з оплатою, пошуку і пропозиції шляхів виходу із ситуації
Проведення очних заходів стягнення боргу	Стягнення простроченої заборгованості реалізується переважно шляхом очних контактів із боржником за участю колекторів
Судове та виконавче виробництво	Примусове стягнення заборгованості (у тому числі шляхом реалізації забезпечення) за відсутності можливості або бажання у клієнта погашати зобов'язання. Реалізується за допомогою судового та виконавчого провадження
Списання (продаж) заборгованості	Списання або продаж заборгованості, реалізується в разі неможливості або недоцільності інших рішень

Джерело: розроблено автором на основі [57]

Реалізація кожного наступного етапу відбувається за неможливості виконання попереднього рішення. Тобто робота скорингу полягає в оцінці ефективності перших п'яти рішень. Якщо ефективність усіх рішень буде менше

встановленої норми, необхідно приймати рішення про списання (продаж) заборгованості.

Таким чином скоринг стягнення заборгованості поєднує диференційований і водночас індивідуальний підхід під час вибору методу повернення проблемної заборгованості.

Звичайно, існує ще багато традиційних методів роботи з проблемною заборгованістю, кожен з яких має певні переваги та недоліки, проте в переважній більшості їх використання банками України є неефективне. У більшій мірі це пов'язано з тим, що українські банки намагаються переважно самостійно займатися роботою з управління проблемними активами, тоді як вона є для них не профільною. Недостатня ефективність у напрямку управління проблемною заборгованістю пояснюється також зовнішніми та внутрішніми факторами.

До чинників зовнішнього середовища належать:

- соціальна та політична нестабільність;
- відсутність єдиної наукової бази та методичного забезпечення;
- недоліки у нагляді та регулюванні банківської системи;
- низька фінансова грамотність населення.

Внутрішньобанківські фактори:

- низька ефективність банківського менеджменту;
- організаційна структура;
- людський фактор.

Тому, пропонуємо виокремити найбільш актуальні та ефективні пропозиції щодо покращення роботи з управління проблемною заборгованістю, як на рівні банку, так і на рівні регулятора та держави.

На рівні банку:

1. Удосконалення процесу управління заборгованістю, шляхом створення спеціалізованої структури з управління непрацюючими кредитами.
2. Розробка стратегічного підходу, визначення чітких принципів управління проблемними активами та планування оптимальної структури кредитного портфеля менеджментом банку.

3. Підвищення кваліфікації та компетентності персоналу банку, оскільки нерідко відбувається дисконунікація між керівництвом банку та працівниками щодо визначення комплексу дії та розроблення стратегії управління проблемною заборгованістю.

4. Використання моделі скорингу стягнення заборгованості для індивідуального підходу до позичальників під час вибору повернення проблемної заборгованості, який полягає у визначення ефективності запропонованих рішень.

Пропонується два варіанти покращення роботи з проблемними кредитами на рівні центрального банку та держави:

1. Створення міжбанківських асоціацій з управління проблемними активами, для надання можливості банкам порівнювати якісні та кількісні характеристики своїх портфелів з характеристиками активів банківської системи, основних конкурентів та орієнтуватися на показники найкращих. Звичайно від банків вимагається надання достовірної інформації та прозорого розкриття обсягів проблемних кредитів та методів управління ними.

2. Створення, за допомогою НБУ, централізованої компанії з управління активами, на основі якої з'явиться можливість очищення банків непрацюючими активами, шляхом часткового або повного придбання проблемних активів як за кошти, так і за гарантовані урядом облігації або векселі.

Отже, для ефективного управління проблемною заборгованістю, необхідно ефективно поєднувати централізовані та децентралізовані елементи управління, для розподілу ризиків між державою, банками та централізованими компаніями по управлінню проблемними активами.

Таким чином, на основі проведеного дослідження щодо визначення та вибору методів вдосконалення та підвищення ефективності менеджменту кредитного портфеля було здійснено ряд висновків та пропозицій:

1. За допомогою табличного методу обґрунтовано дотримання банками України та досліджуваним банком економічних нормативів кредитного ризику.

2. Для вдосконалення і підвищення ефективності менеджменту кредитного портфеля визначено ряд пропозицій, насамперед:

- обґрунтовано доцільність та ефективність використання розробленої моделі оцінки кредитоспроможності позичальників на основі їх диференціації за рівнем ризику;

- виокремлено переваги застосування скорингових моделей для оцінки кредитного ризику та аргументовано дієвість їх застосування банками України;

- запропоновано створення окремого відділу кредитного реєстру Національним банком України для надання банкам України додаткових послуг, у вигляді присвоєння скорингових оцінок та рейтингів позичальникам для прискорення та підвищення ефективності процесу оцінки кредитоспроможності позичальника.

- висунуто пропозицію проведення семінарів та лекцій, за підтримки НБУ, для кредитних спеціалістів банків України, задля підвищення їх кваліфікації у сфері управління кредитним портфелем банку;

- виокремлено перелік заходів, які повинні бути включені в комплексну стратегія банку по управлінню кредитним ризиком.

3. На основі аналізу актуальних методів управління проблемною заборгованістю, виокремлено найбільш перспективні та сформовано пропозиції щодо покращення роботи з управління проблемною заборгованістю для централізованого та децентралізованого рівнів.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження сформульовано ряд висновків теоретичного, методичного та науково-практичного змісту, які вирішують основні завдання магістерської кваліфікаційної роботи згідно до поставленої мети:

1. На основі аналізу думок багатьох науковців та чинного законодавства було сформульовано авторське визначення поняття «кредитний портфель» і визначено, що це сукупність наданих банком кредитів, класифікованих на основі різних критеріїв, з метою отримання прийняттого рівня доходу, забезпечуючи тим самим платоспроможність банку за мінімального рівня кредитного ризику.

2. Охарактеризовано основні особливості формування кредитного портфеля банку. Насамперед, встановлено, що ключовими цілями формування кредитного портфеля є мінімізація рівня ризиків, дотримання необхідної ліквідності та встановлення високих темпів очікуваного доходу в довгостроковій перспективі. На тлі визначених цілей було з'ясовано, що кредитний портфель банку може бути трьох типів: портфель ризику, доходу та балансу.

3. На основі визначених та охарактеризованих підходів до управління кредитним портфелем банку, було встановлено, що воно здійснюється поетапно, є безперервним процесом та спрямоване на максимізацію доходу в межах прийняттого ризику. Обумовлено важливість оцінки та управління кредитним ризиком, як одним із параметрів кредитного портфеля в процесі його менеджменту.

Обґрунтовано, що важливою особливістю в управлінні кредитним портфелем банку є його моніторинг, який полягає в застосуванні комплексу безперервних дій банку щодо отримання та аналізу інформації про ризиковість кредитного портфеля.

4. Розглянуто нормативно-правові акти, нормативи, постанови НБУ та закони України щодо регламентації менеджменту кредитного портфеля банку. На основі Постанови НБУ №64 виокремлено основні складові, що мають бути

включені банками України стосовно порядку та процедури управління кредитним ризиком. Визначено та охарактеризовано сутність роботи основних структурних підрозділів, які беруть участь в процесі менеджменту кредитного портфеля та внутрішньобанківські документи, які регламентують їх діяльність.

5. Використовуючи графічні, табличні та аналітичні методи аналізу було визначено основні тенденції та особливості в управлінні кредитними портфелями банків України, що склалися за останні роки. Насамперед, обгрунтовано вплив економічної (2008 рік) та банківської (2014-2015) криз на формування складу та структури кредитного портфеля українських банків, які зумовили масову відмову від обслуговування кредитів та стрімке зростання проблемної заборгованості. Головними причинами цих явищ стало не врахування банками валютного ризику та занадто низькі ставки за кредитами в іноземній валюті.

Переважну частину у структурі кредитного портфеля банків України становлять кредити надані корпоративному сектору, а головною валютою кредитування являється національна валюта, частка якої має тенденцію постійного зростання. За формою власності найбільша частка кредитів припадає на державні банки, але і значний обсяг проблемних кредитів концентрується саме в банках із державною часткою.

6. Проаналізувавши стан, динаміку та вміст непрацюючих кредитів у структурі кредитного портфеля банків України, встановлено, що даний показник мав позитивну тенденцію до зменшення протягом останні п'яти років, проте все одно його значення досить значне, що призводить до погіршення якості кредитного портфеля банків та постійні витрати на формування резервів для проблемних кредитів.

Скорочення обсягів непрацюючих кредитів та загальне зменшення кредитного портфеля банків України після виходу із банківської кризи 2014-2015 років вважаємо як взаємопов'язані явища. Оскільки після того як НБУ взяв курс на таргетування інфляції, банки України почали менше створювати пропозиції на кредити та почали витрачати більше ресурсів на формування резервів за непрацюючими кредитами, тим самим стабільно списуючи їх зі своїх балансів.

Загалом таке економічне середовище, яке створив центральний банк для українських банків є досить вигідне. Адже їх прибутки значно зросли за останні п'ять років, тому що в цілях регуляторних вимог НБУ, банки були направлені на збільшення та покращення структури власного капіталу та менш направлені кредитувати. У зв'язку з цим склалася ситуація при якій економіка України не отримує достатню кількість кредитів, які могли стимулювати економічному зростанню, а банки діють більше у напрямку підтримання фінансової стійкості, ніж у бік активного підйому економіки країни.

7. На основі взятого для дослідження банку - АТ «Укрсиббанк» було проведено аналіз ефективності менеджменту кредитного портфеля, його якості та структури. Встановлено, що частка кредитного портфеля в структурі активів банку досить помірна та становить 21,3%, як і більшість банків за останні п'ять років його кредитний портфель не зростає. У своїй діяльності банк більшою мірою кредитує корпоративний сектор, домінуючою валютою кредитування є гривня, а переважну частину кредитного портфеля займають короткострокові кредити, до 1 міс – 61%.

Додатково, за допомогою аналітичних показників та коефіцієнтів, які характеризують якість кредитного портфеля визначено, що банк ефективно управляє кредитним портфелем протягом останніх п'ять років, оскільки має позитивну динаміку по всім ключовим показникам та коефіцієнтам. Також АТ «Укрсиббанк» провів плідну працю щодо зменшення проблемних кредитів у своєму портфелі, їх частка скоротилася з 24,6% у 2017 році до 2,72% на кінець 2021 року.

8. Шляхом характеристики зовнішніх та внутрішніх чинників, що впливають на діяльність банків, було окреслено головні проблеми, які виникають в процесі менеджменту кредитного портфеля. Насамперед виокремлено недосконалість системи ризик-менеджменту, якісної оцінки кредитоспроможності позичальника та ефективного управління проблемно заборгованістю та вибір оптимальних методів для його здійснення. Обумовлено важливість реалізації запропонованих шляхів вирішення окреслених проблем виникненням значного

обсягу непрацюючих кредитів, що тягне за собою зменшення кредитування та гальмування економічного розвитку в цілому. Адже, якщо банки будуть ретельно підходити до оцінки та управління кредитним ризиком та будуть застосовувати ефективні методи управління проблемною заборгованістю – зменшиться кількість непрацюючих кредитів, що призведе до покращення якості кредитного портфеля, зменшення витрат на формування резервів та загалом пожвавленню кредитування, що є невід’ємною складовою економічного розвитку країни.

9. Сформульовано ряд пропозицій для вирішення визначених в роботі проблем. Насамперед, запропоновано:

- використання розробленої моделі оцінки кредитоспроможності позичальників на основі їх диференціації за рівнем ризику;
- застосування скорингових моделей для оцінки кредитного ризику та аргументовано дієвість їх використання банками України;
- створення окремого відділу кредитного реєстру Національним банком України для надання банкам України додаткових послуг, у вигляді присвоєння скорингових оцінок та рейтингів позичальникам для прискорення та підвищення ефективності процесу оцінки кредитоспроможності позичальника.
- проведення семінарів та лекцій, за підтримки НБУ, для кредитних спеціалістів банків України, задля підвищення їх кваліфікації у сфері управління кредитним портфелем банку;
- перелік заходів, які повинні бути включені в комплексну стратегію банку по управлінню кредитним ризиком.

10. Виокремлено найбільш перспективні методи управління проблемною заборгованістю та сформовано ряд пропозицій щодо покращення роботи з нею на централізованому рівні (зсередини банку):

- удосконалення процесу управління заборгованістю, шляхом створення спеціалізованої структури з управління непрацюючими кредитами.
- розробка стратегічного підходу, визначення чітких принципів управління проблемними активами та планування оптимальної структури кредитного портфеля менеджментом банку.

- підвищення кваліфікації та компетентності персоналу банку.
- використання моделі скорингу стягнення заборгованості для індивідуального підходу до позичальників під час вибору повернення проблемної заборгованості.

Пропозиції на децентралізованому (регулятор) рівні:

- створення міжбанківських асоціацій з управління проблемними активами, для надання можливості банкам порівнювати якісні та кількісні характеристики своїх портфелів з характеристиками активів банківської системи, основних конкурентів та орієнтуватися на показники найкращих
- створення, за допомогою НБУ, централізованої компанії з управління активами, на основі якої з'явиться можливість очищення банків непрацюючими активами, шляхом часткового або повного придбання проблемних активів як за кошти, так і за гарантовані урядом облігації або векселі.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Кредитний менеджмент: навч. посіб. [А. М. Мороз, Р. І. Шевченко, І. В. Дубик]. Київ : КНЕУ, 2009. 399 с.
2. Виноградня В. М. Аналіз напрямів управління кредитним портфелем банків України. *Економічний аналіз: зб. наук. праць*. 2015. Том 21. № 1. С. 166-172.
3. Гелашвілі Г.Г. Оцінка кредитного портфеля банку. URL: http://www.rusnauka.com/18_ADEN_2013/Economics/1_141882.doc.htm (Дата звернення 10.10.2022).
4. Гончарова А. С. Особливості управління кредитним портфелем українських банків. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. № 4. С. 12-20.
5. Аналіз банківської діяльності: Підручник / А.М. Герасимович, М.Д. Алексеєнко, І.М. Парасій-Вергуненко та ін.; за ред. А.М. Герасимовича. Київ: КНЕУ, 2004. 599 с.
6. Бугель Ю.В. Удосконалення методики оцінки ефективності кредитного процесу банку. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Випуск 3. С. 681-686.
7. Дзюблюк О.В. Механізм забезпечення якості кредитного портфеля й управління кредитним ризиком банку в період кризових явищ в економіці. *Журнал європейської економіки*. 2015. № 9. С. 108–124.
8. Лисенок О. В. Формування стратегії та політики управління кредитними операціями банків. *Вісник ЖДТУ*. 2016. № 1/75. С. 185- 189.
9. Молдавська О. В. Оцінка якості кредитної діяльності банків України. *Фінанси та банківська справа*. 2016. № 1. С. 15.
10. Про банки і банківську діяльність: Закон України: за станом на 7 грудня 2000 р. №2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (Дата звернення 19.10.2022).

11. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків: Постанова Правління Національного банку України: станом на 14.04.1998 р. №141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0323-98#Text> (Дата звернення 23.10.2022).

12. Волкова Н. І. Концепція механізму формування і реалізації інноваційної кредитної політики банку. *Финансы, учет, банки*. 2010. № 1(16). С. 136–144.

13. Кредитний менеджмент у банку: підручник / [С. М. Аржевітін, Т. П. Остапишин, І. Б. Охрименко та ін.]; за заг. ред. д.е.н., проф. С. М. Аржевітіна та к.е.н., доц. Т. П. Остапишин. Київ: КНЕУ, 2017. 499 с.

14. Васюренко О. В. Банківський менеджмент : посібник. Київ : Академія, 2001. 320 с.

15. Голуб В. М. Управління кредитним портфелем комерційного банку. Автореф. дис... канд. екон. КНЕУ, 2004. 19 с.

16. І. Є. Семенча, А. А. Ткачова. Управління кредитним портфелем банку в сучасних економічних умовах в Україні: проблеми та шляхи їх подолання. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3117> (Дата звернення 30.10.2022).

17. Л. І. Бровко, Ю. В. Сорока, Є. І. Бровко. Аналіз кредитного портфеля комерційних банків України в сучасних умовах. *Економіка та держава*. 2018. №11. С.85-89.

18. Примостка, Л.О. Фінансовий менеджмент у банку : підручник. 2-ге вид., доп. і перероб. Київ: КНЕУ, 2004. 468 с.

19. Чуб П.М. Процес управління кредитним портфелем комерційного банку. URL: https://core.ac.uk/display/32609362?utm_source=pdf&utm_medium=banner&utm_campaign=pdf-decoration-v1 (Дата звернення 06.11.2022).

20. Соляр В.В. Кредит в умовах модернізації діяльності банків: монографія. Харків: Видавництво Іванченка І.С., 2019. 233 с.

21. Онищенко, В.О., Волкова Н.І. Методи управління кредитним портфелем банку. *Економіка і регіон*. 2014. №5 (48). С.3-9

22. Дзюблюк О. Теоретико-методологічні засади формування кредитної політики комерційних банків в умовах подолання наслідків світової фінансової кризи. *Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє*. 2011. № 16. С. 57–65.

23. Демчук Н.І., Коваль А.М., Менеджмент кредитного портфеля банку. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. №23 (1). С.154-157

24. Куліш Г.П., Кот М.А. Управління кредитним портфелем банку. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. №18. С.463-467

25. Міщенко В. Удосконалення управління банківським кредитуванням на прикладі країн Центральної та Східної Європи. *Вісник НБУ*. 2010. №9.

26. Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах: Постанова правління Національного банку України: станом на 11.06.2018 р. №64. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#Text> (Дата звернення 11.01.2023).

27. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Постанова Правління Національного банку України: за станом на 28.08.2001 №368. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01> (Дата звернення 26.10.2022).

28. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/> (Дата звернення 02.11.2022).

29. Офіційний сайт Міністерства Фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk> (Дата звернення 28.11.2022).

30. Офіційна сторінка АТ "Укрсиббанк". Річна звітність АТ "Укрсиббанк" за 2017 рік. URL: https://ukrsibbank.com/wp-content/uploads/2021/12/annual_report_2017_cons_ukrsibbank.pdf (Дата звернення 11.11.2022).

31. Офіційна сторінка АТ "Укрсиббанк". Річна звітність АТ "Укрсиббанк" за 2018 рік. URL: https://ukrsibbank.com/wp-content/uploads/2021/12/2018_financial_statements_sonsolidated.pdf (Дата звернення 11.11.2022).

32. Офіційна сторінка АТ "Укрсиббанк". Річна звітність АТ "Укрсиббанк" за 2019 рік. URL: https://ukrsibbank.com/wp-content/uploads/2021/12/consolidated_fu_2019_ukr.pdf (Дата звернення 11.11.2022).
33. Офіційна сторінка АТ "Укрсиббанк". Річна звітність АТ "Укрсиббанк" за 2020 рік. URL: https://ukrsibbank.com/wp-content/uploads/2021/12/ukrsibbank_20fsu_consolidated_with-signatures.pdf (Дата звернення 11.11.2022).
34. Офіційна сторінка АТ "Укрсиббанк". Річна звітність АТ "Укрсиббанк" за 2021 рік. URL: https://ukrsibbank.com/wp-content/uploads/2022/09/ukrsibbank_21fsu_consolidated_isa_with_signatures.pdf (Дата звернення 11.11.2022).
35. Офіційна сторінка АТ "Укрсиббанк". Річна звітність АТ "Укрсиббанк" за 2022 рік. URL: https://ukrsibbank.com/wp-content/uploads/2022/11/2022q3_consolidated.pdf (Дата звернення 11.11.2022).
36. Васюренко О. В. Ціна кредитних ресурсів як ключова складова системи управління кредитним ризиком. *Банківська справа*. 2008. № 1. С. 28–34.
37. Корнилюк Р. В., Шинкаренко Р. В. Посткризове відновлення ринку споживчого кредитування в Україні. *Економіка і регіон*. 2011. №3. С. 35-47.
38. Біляєва О. П. Управління кредитними ризиками банку з використанням досвіду зарубіжних країн. Збірник матеріалів 224 конференції Гуманітарні та суспільні науки. 2013. № 1.
39. Положення про порядок визначення рейтингових оцінок за рейтинговою системою CAMELS: Постанова Правління Національного банку України: станом на 08.05.2002 р. № 171. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0171500-02#Text> (Дата звернення 24.11.2022).
40. Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями: Постанова Правління Національного банку України: станом на 30.06. 2016 р. № 351. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#Text> (Дата звернення 25.11.2022).

41. Петик Л.О., Янісів Ю.В. Аналіз банківських ризиків на основі результатів економічних нормативів НБУ. *Ефективна економіка*. 2021. №11.
42. Охрименко І.Б. Споживчий кредит в Україні: реалії та перспективи розвитку: Дис... канд. екон. наук: 08.00.08. Київ: КНЕУ, 2015. 290 с.
43. Невмержицький Є. Історія та сучасний стан розвитку кредитних бюро. *Вісник НБУ*. 2009. № 8. С. 32-35.
44. Стечишин Т. Б. Сучасні банківські методики визначення кредитоспроможності позичальника – фізичної особи. *Наука молода: збірник наукових праць молодих вчених ТНЕУ*. 2015. № 23. С. 82-93.
45. Офіційний сайт Банку Франції. URL: <http://www.banque-france.fr/en/banque-de-france/missions/the-services/services-for-businesses.html> (Дата звернення 02.12.2022).
46. Макаренко Ю.П., Онищенко І.С. Теоретичні аспекти системи управління проблемною заборгованістю в банках. *Економічна наука. Інвестиції: практика та досвід*. 2019. №1. С.8-23.
47. Колодізев О. М. Система комплаєнсу в банках: нові властивості та виклики сучасності. Сучасні проблеми фінансового моніторингу: збірник матеріалів VI Всеукраїнської науково-практичної конференції (23 листопада 2018 року). Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, ТОВ «ТО Ексклюзив», 2018. с. 13 – 16.
48. Долан Е. Дж. Гроші, банківська справа і грошово-кредитна політика. Пер. з англ. В. Лукашевича. Львів, 1991. 448 с.
49. Івасів Б. С. Гроші та кредит: підручник. Тернопіль : Карт-бланш, 2008. 528 с.
50. Лагутін В. Д. Кредитування: теорія і практика: навч. посібн. Київ: Товариство «Знання», КОО, 2002. 215 с.
51. Євтух О.Т. Кредит як соціально-економічне явище. *Фінанси України*. 2006. №3. С. 7-20.
52. Охрименко І.Б. Актуальні проблеми кредитування населення в Україні. Проблеми сучасної економіки в умовах фінансової нестабільності:

Збірник тез наукових робіт міжнародної науково-практичної конференції. Одеса: «Центр економічних досліджень та розвитку», 2012. Ч 1. – С.14-16.

53. Охрименко І.Б. До питання проблемної кредитної заборгованості банків України. *Фінанси, облік і аудит*. 2013. № 1 (21). с. 120-129.

54. Чуб П. М. Підходи до управління кредитним портфелем комерційного банку : дис. ... канд. екон. наук : 08.04.01. Київ: КНЕУ. 2003. – 237с.

55. Охрименко І.Б. Білошапка В.С. Вплив банківського кредитування на економічний розвиток України: реалії та перспективи на тлі війни. Наукові інновації та передові технології. 2022. №6(8). С. 405-423.

56. Бородюк О.В. Як удосконалити управління банківськими ризиками. *Незалежний аудитор*. 2014. №9 (32). С. 96-107.

57. Охрименко І.Б, Білошапка В.С. Використання скорингу стягнення заборгованості в управлінні кредитним ризиком під час споживчого кредитування. *Гроші, фінанси і кредит*. 2020. № 60(2). С. 97-104.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1 - Кількісне оцінювання кредитного ризику на портфельній основі

Рівень кредитного ризику		
незначний	помірний	значний
Здійснюється ефективна диверсифікація кредитного ризику	Диверсифікація загалом задовільна, але існують певні концентрації	Диверсифікація кредитного ризику незадовільна
Рівень наданих кредитів і зобов'язань про надання кредитів низький щодо загальних активів	Рівень наданих кредитів і зобов'язань про надання кредитів помірний щодо загальних активів	Рівень наданих кредитів і зобов'язань про надання кредитів високий щодо загальних активів
Відношення кредитів і кредитних зобов'язань до регулятивного капіталу низьке	Відношення кредитів і кредитних зобов'язань до регулятивного капіталу помірне	Відношення кредитів і кредитних зобов'язань до регулятивного капіталу високе
Зростання активів, що генерують кредитний ризик, планове і відповідає досвіду та (або) операційним можливостям керівництва та персоналу	Певне зростання активів, що генерують кредитний ризик, не є плановим або перевищує заплановані рівні та, можливо, є випробуванням для досвіду та (або) операційних можливостей керівництва й персоналу	Зростання активів, що генерують кредитний ризик, не є плановим або перевищує заплановані рівні та є непосильним для досвіду та (або) операційних можливостей керівництва й персоналу. Зростання відбувається за рахунок нових продуктів або позичальників, що перебувають поза межами традиційної для банку сфери бізнесу
У разі розширення обсягів кредитування застосовується консервативний підхід до структури, строків, рівня зростання або способів розрахунків	Розширення обсягів кредитування виправдане щодо структури, строків, рівня зростання або способів розрахунків	Банк занадто високими темпами нарощує обсяги нового кредитування, запроваджує нові продукти з погляду їх структури, умов і практики погашення
Виятків з належних процедур і практики здійснення активних операцій немає або вони робляться дуже рідко	Обмежена кількість виятків з установлених процедур і практики здійснення активних операцій	Велика кількість виятків з установлених процедур і практики здійснення активних операцій
Вартість і якість забезпечення є адекватною розміру кредитного ризику	Вартість і якість забезпечення захищає від кредитного ризику	Забезпечення неліквідне або його вартість і якість недостатні
Рівень прострочених і безнадійних кредитів за балансовою класифікацією низький, і тенденція стабільна	Рівень прострочених і безнадійних кредитів за балансовою класифікацією помірний, і тенденція стабільна	Рівень прострочених і безнадійних кредитів за балансовою класифікацією високий, а тенденція стабільна, або рівень помірний, а тенденція зростає
Негативно класифіковані активи можуть бути повернуті у звичайному режимі роботи з контрагентом	Негативно класифіковані активи можуть бути повернуті у звичайному режимі роботи з контрагентом	Негативно класифіковані активи можуть бути повернуті у звичайному режимі роботи з контрагентом
Резерви під втрати за активними операціями достатні й покривають можливі збитки. Потенційні втрати надходжень або капіталу через кредитний ризик мінімальні	Резерви під втрати за активними операціями достатні й покривають можливі збитки. Потенційні втрати надходжень або капіталу через кредитний ризик мінімальні	Резерви під втрати за активними операціями достатні й покривають можливі збитки. Потенційні втрати надходжень або капіталу через кредитний ризик мінімальні

Джерело: [13]

Таблиця А.2 - Якісне оцінювання системи управління кредитним ризиком

Якість системи управління кредитним ризиком		
висока	потребує вдосконалення	низька
Здійснюється ефективна диверсифікація кредитного ризику	Диверсифікація загалом задовільна, але існують певні концентрації	Диверсифікація кредитного ризику незадовільна
Рівень наданих кредитів і зобов'язань про надання кредитів низький щодо загальних активів	Рівень наданих кредитів і зобов'язань про надання кредитів помірний щодо загальних активів	Рівень наданих кредитів і зобов'язань про надання кредитів високий щодо загальних активів
Відношення кредитів і кредитних зобов'язань до регулятивного капіталу низьке	Відношення кредитів і кредитних зобов'язань до регулятивного капіталу помірне	Відношення кредитів і кредитних зобов'язань до регулятивного капіталу високе
Зростання активів, що генерують кредитний ризик, планове і відповідає досвіду та (або) операційним можливостям керівництва та персоналу	Певне зростання активів, що генерують кредитний ризик, не є плановим або перевищує заплановані рівні та, можливо, є випробуванням для досвіду та (або) операційних можливостей керівництва й персоналу	Зростання активів, що генерують кредитний ризик, не є плановим або перевищує заплановані рівні та є непосильним для досвіду та (або) операційних можливостей керівництва й персоналу. Зростання відбувається за рахунок нових продуктів або позичальників, що перебувають поза межами традиційної для банку сфери бізнесу
У разі розширення обсягів кредитування застосовується консервативний підхід до структури, строків, рівня зростання або способів розрахунків	Розширення обсягів кредитування виправдане щодо структури, строків, рівня зростання або способів розрахунків	Банк занадто високими темпами нарощує обсяги нового кредитування, запроваджує нові продукти з погляду їх структури, умов і практики погашення
Винятків з належних процедур і практики здійснення активних операцій нема або вони робляться дуже рідко	Обмежена кількість винятків з установлених процедур і практики здійснення активних операцій	Велика кількість винятків з установлених процедур і практики здійснення активних операцій
Вартість і якість забезпечення адекватні розміру кредитного ризику	Вартість і якість забезпечення захищають від кредитного ризику	Забезпечення неліквідне або його вартість і якість недостатні
Рівень прострочених і безнадійних кредитів за балансовою класифікацією низький, і тенденція стабільна	Рівень прострочених і безнадійних кредитів за балансовою класифікацією помірний, і тенденція стабільна	Рівень прострочених і безнадійних кредитів за балансовою класифікацією високий, а тенденція стабільна, або рівень помірний, а тенденція зростає
Рівень негативно класифікованих активів невисокий	Рівень негативно класифікованих активів помірний	Рівень негативно класифікованих активів високий
Негативно класифіковані активи можуть бути повернуті у звичайному режимі роботи з контрагентом	Негативно класифіковані активи можуть бути повернуті, але за умови вжиття банком певних заходів	Повернення негативно класифікованих активів викликає сумнів або потребуватиме тривалого часу та (або) значних витрат
Резерви під втрати за активними операціями достатні й покривають можливі збитки. Потенційні втрати надходжень або капіталу через кредитний ризик мінімальні	Можливі втрати за активними операціями не мають серйозно вичерпати наявних резервів або вимагають створення більш як звичайних резервів. Потенційні втрати надходжень або капіталу через кредитний ризик контрольовані	Втрати за активними операціями можуть серйозно вичерпати наявні резерви або вимагати значних додаткових резервів. Потенційні втрати надходжень або капіталу через кредитний ризик значні

Джерело: [13]

Додаток Б**Кредити надані банкам України за 2007-2022 роки**

Період	Кредити надані (млн. грн.)
2007	426 867
2008	734 022
2009	723 295
2010	732 823
2011	801 809
2012	815 142
2013	910 782
2014	1 020 667
2015	981 627
2016	998 682
2017	1 016 657
2018	1 073 131
2019	971 871
2020	948 386
2021	1 044 049
Жовтень 2022	1 053 276

Джерело: [28]

Додаток В

Показники дохідності та ризику кредитного портфеля комерційного банку

Показники	Формула	Динаміка показника		
		усього	у тому числі за рахунок:	
			чисельника	знаменника
1. Загальний стан кредитного портфеля				
1. Обсяг кредитного портфеля (КП)	КП	$\Delta \text{КП} = \text{КП}_1 - \text{КП}_0$ Темп зростання $\frac{\text{КП}_1 - \text{КП}_0}{\text{КП}_0} \cdot 100\%$ (Тзр) = Темп приросту: $\text{Тпр} = \frac{\text{КП}_1 - \text{КП}_0}{\text{КП}_0} \cdot 100\%$ Абсолютне значення 1 % приросту:		
2. Питома вага кредитного портфеля в активах банку (показник загальної кредитної активності)	Середній розмір	$\Delta \text{К}^1 = \text{К}_1^1 - \text{К}_0^1 = \frac{\text{КП}_1 - \text{КП}_0}{\frac{\text{А}_1}{\text{А}_0}}$	$\Delta \text{К}^1_{(\text{числ})} = \frac{\text{КП}_1 - \text{КП}_0}{\text{А}_1}$	$\Delta \text{К}^1_{(\text{знам})} = \frac{\text{КП}_0}{\text{А}_1} - \frac{\text{КП}_0}{\text{А}_0}$
2. Характеристика кредитного портфеля з погляду кредитного ризику				
3. Співвідношення власних коштів банку (ВК) та кредитного портфеля	$\text{К}^2 = \frac{\text{ВК}}{\text{КП}}$	$\Delta \text{К}^2 = \text{К}_1^2 - \text{К}_0^2$	$\Delta \text{К}^2_{(\text{числ})} = \frac{\text{ВК}_1 - \text{ВК}_0}{\text{КП}_1}$	$\Delta \text{К}^2_{(\text{знам})} = \frac{\text{ВК}_0}{\text{КП}_1} - \frac{\text{ВК}_0}{\text{КП}_0}$
4. Коефіцієнт покриття класифікованих кредитів (КРкл) основним капіталом банку (Косн)	$\text{К}^3 = \frac{\text{К}_{\text{осн}}}{\text{КР}_{\text{кл}}}$	$\Delta \text{К}^3 = \text{К}_1^3 - \text{К}_0^3$	$\Delta \text{К}^3_{(\text{числ})} = \frac{\text{К}_{\text{осн}1} - \text{К}_{\text{осн}0}}{\text{КР}_{\text{кл}1}}$	$\Delta \text{К}^3_{(\text{знам})} = \frac{\text{К}_{\text{осн}0}}{\text{КР}_{\text{кл}1}} - \frac{\text{К}_{\text{осн}0}}{\text{КР}_{\text{кл}0}}$
5. Частка класифікованих кредитів у загальному обсязі кредитного портфеля	$\text{К}^4 = \frac{\text{КР}_{\text{кл}}}{\text{КП}}$	$\Delta \text{К}^4 = \text{К}_1^4 - \text{К}_0^4$	$\Delta \text{К}^4_{(\text{числ})} = \frac{\text{КР}_{\text{кл}1} - \text{КР}_{\text{кл}0}}{\text{КП}_1}$	$\Delta \text{К}^4_{(\text{знам})} = \frac{\text{КР}_{\text{кл}0}}{\text{КП}_1} - \frac{\text{КР}_{\text{кл}0}}{\text{КП}_0}$
6. Частка своєчасно несплачених кредитів за процентами та основною сумою (КРпр) в обсязі КП	$\text{К}^5 = \frac{\text{КР}_{\text{пр}}}{\text{КП}}$	$\Delta \text{К}^5 = \text{К}_1^5 - \text{К}_0^5$	$\Delta \text{К}^5_{(\text{числ})} = \frac{\text{КР}_{\text{пр}1} - \text{КР}_{\text{пр}0}}{\text{КП}_1}$	$\Delta \text{К}^5_{(\text{знам})} = \frac{\text{КР}_{\text{пр}0}}{\text{КП}_1} - \frac{\text{КР}_{\text{пр}0}}{\text{КП}_0}$
7. Коефіцієнт збитковості КП	збитки за позиками $\text{К}^6 = \frac{\text{ЗБ}}{\text{КП}}$	$\Delta \text{К}^6 = \text{К}_1^6 - \text{К}_0^6$	$\Delta \text{К}^6_{(\text{числ})} = \frac{\text{ЗБ}_1 - \text{ЗБ}_0}{\text{КП}_1}$	$\Delta \text{К}^6_{(\text{знам})} = \frac{\text{ЗБ}_0}{\text{КП}_1} - \frac{\text{ЗБ}_0}{\text{КП}_0}$
3. Аналіз кредитного портфеля з погляду захисту від можливих втрат				
8. Коефіцієнт забезпеченості втрат за позичками (В)	$\text{К}^7 = \frac{\text{В}}{\text{КП}}$	$\Delta \text{К}^7 = \text{К}_1^7 - \text{К}_0^7$	$\Delta \text{К}^7_{(\text{числ})} = \frac{\text{В}_1 - \text{В}_0}{\text{КП}_1}$	$\Delta \text{К}^7_{(\text{знам})} = \frac{\text{В}_0}{\text{КП}_1} - \frac{\text{В}_0}{\text{КП}_0}$
9. Коефіцієнт забезпеченості витрат за рахунок резервів банку на покриття збитків (РЗ)	$\text{К}^8 = \frac{\text{РЗ}}{\text{КП}}$	$\Delta \text{К}^8 = \text{К}_1^8 - \text{К}_0^8$	$\Delta \text{К}^8_{(\text{числ})} = \frac{\text{РЗ}_1 - \text{РЗ}_0}{\text{КП}_1}$	$\Delta \text{К}^8_{(\text{знам})} = \frac{\text{РЗ}_0}{\text{КП}_1} - \frac{\text{РЗ}_0}{\text{КП}_0}$

Продовження таблиці В.1

4. Характеристика кредитного портфеля з погляду дохідності				
10. Рентабельність кредитних операцій К9	$K^9 = \frac{\text{Доходи від кредитів (Д}_{\text{кр}})}{\text{Витрати на залучення коштів (ВЗК)}}$	$\Delta K^9 = K_1^9 - K_0^9$	$\Delta K_{(\text{Д}_{\text{кр}})}^9 = \frac{D_{\text{кр}1} - D_{\text{кр}0}}{ВЗК_1}$	$\Delta K_{(\text{ВЗК})}^9 = \frac{D_{\text{кр}0}}{ВЗК_1} - \frac{D_{\text{кр}0}}{ВЗК_0}$
11. Дохідність кредитного портфеля К10	$K_{10} = \frac{D_{\text{кр}}}{\text{КП}}$	$\Delta K^{10} = K_1^{10} - K_0^{10}$	$\Delta K_{(\text{Д}_{\text{кр}})}^{10} = \frac{D_{\text{кр}1} - D_{\text{кр}0}}{\text{КП}_1}$	$\Delta K_{(\text{КП})}^{10} = \frac{D_{\text{кр}1}}{\text{КП}_1} - \frac{D_{\text{кр}0}}{\text{КП}_0}$

Джерело: [20]

Таблиця Г.1 - Фінансові результати АТ «Укрсиббанк» за підсумками першого півріччя 2021 – 2022 рр., млн грн.

Показники	2021	2022
Розмір кредитного портфеля	29 378	23 951
Резерви під кредитні ризики		
Активи	70 388	88 845
Власний капітал	8 606	11 692
Статутний капітал	5 069	5 069
Кошти банків	1,8	2,1
Процентні доходи	2 844	5 875
Процентні витрати	248	210
Зобов'язання	61 781	78 576
Чистий прибуток	515,7	724,1

Джерело: [34, 35]

Додаток Ж

Розмір регулятивного капіталу банківської системи України та АТ «Укрсиббанк»
за період 2018 – 2023 рр. млн грн.

Період	Обсяг регулятивного капіталу банківської системи(станом на 01.01.)	Обсяг регулятивного капіталу АТ «Укрсиббанк» (станом на 01.01.)
2018	115 817,6	12 735,3
2019	126 116,7	8 910,8
2020	150 313,8	7 245,4
2021	182 283,6	6 108,4
2022	211 742,3	6 405,1
Січень 2023	211 091,1	6 345,3

Джерело: [28,31,32,33,34,35]